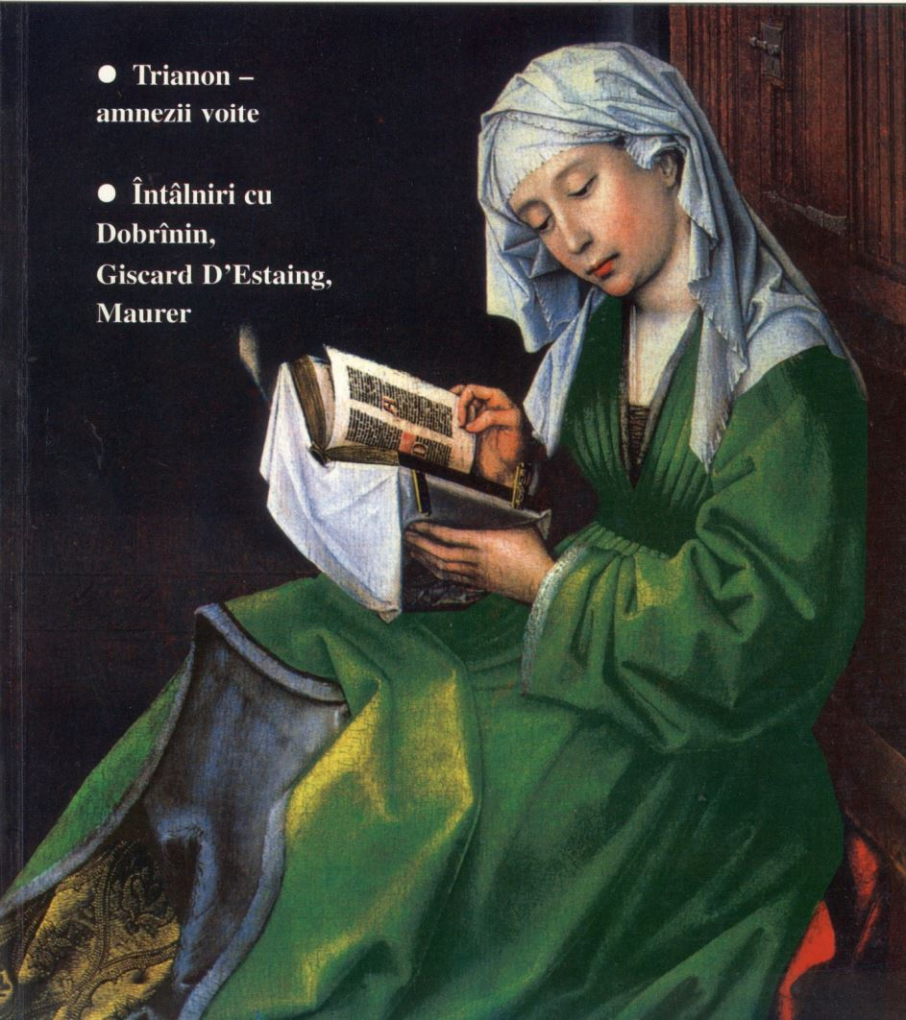

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

FEBRUARIE 2000

- Trianon –
amnezii voite
- Întâlniri cu
Dobrînin,
Giscard D'Estaing,
Maurer

**Revistă editată de
FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI,
academician VIRGIL CÂNDEA,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române**

**Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Secretar general de redacție:
Dorin Matei**

**Redactori:
Florentina Dolghin,
Ioan Lăcustă,
Manuel Stănescu,
Marian Ștefan**

**Secretar de redacție
și macheta artistică:
Theodor Lianos**

**Economic-financiar:
Doina Pascu**

**Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram**

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

**Consilieri:
Ioana Ursu, Radu Ion Popescu**

**București, Piața Valter Măărăcineanu,
nr. 1-3, sau Intrarea Dr. Alexandru
Marcovici (fostă Victor Eftimiu), etaj
III, camerele 281 (redactori), 283
(secretariat), 285 (corectură), 287
(difuzare), Sectorul 1, Oficiul poștal
nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70711,
Telefon: 315.09.91; Fax: 312.68.77**

**Tipărit la C.N.I. – „CORESÎ” S.A.
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare**

1 În ciuda prejudecăților vremii, oamenii au citit cărți și în Evul Mediu. Plăcerea lecturii pare să o fi transportat pe Sfânta Magdalena pe alte țărâni (tablou al pictorului flamand Roger Van der Weyden, 1399-1464)

2 Detaliu din fresca votivă de la Sucevița, ce înfățișează pe Ieremia Movilă și soția sa, închinând chivotul mănăstirii pe care au ctitorit-o

3 Încă din secolul VI î.e.n., Leptis Magna era un important centru comercial. Sosirea romanilor a modificat soarta și aspectul așezării. S-au păstrat până astăzi ruinele ce atestă înflorirea orașului în vremea lui Septimius Severus (amfiteatrul, sus, și bazilica, ce avea o lungime de 100 m și 40 m lățime)

4 Una dintre cele mai vechi invenții chineze a fost mătasea. În artă, ea a fost prelucrată în două modalități: la războiul de țesut, rezultând veșminte somptuoase, și prin broderie. Am ales un detaliu dintr-o broderie decorativă pe mătase, cu fir de mătase, realizată în secolul XIX, pe care o reproducem din catalogul expoziției *Artă chineză din patrimoniul Galeriei orientale, Dinastiile Ming și Qing*, alcătuit de doamna Carmen Brad

UN GÂND PE LUNĂ

*A fost minunat. Închisoarea era lângă mare, și
noaptea puteam vedea stelele*

Barbu Brezianu

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

SUMAR

februarie

2000

4 Istoria ferită de înversunarea zilei

T. MAIORESCU

TRECUTUL PREZENTULUI

5 File ignorate dintr-un tratat

Actualitatea Trianonului
C. MUREȘANU

11 Cu inteligență s-a plămădit România Mare

Amintirile lui Viorel V.
Tilea

16 O notă de plată a victoriei

Cum se schimbau guvernele în perioada interbelică

I. SCURTU

22 Toponimii oportuniste

Petru Groza caută rostul unor denumiri de străzi

L.D. GRIGORESCU

24 Figuri de Pantheon personal

Întâlniri cu Dobrinin,
Giscard D'Estaing,
Maurer

N.M. NICOLAE

TĂRÂMURI DE GÂND

28 Vârsta de Aur și Utopia

L. BOIA

33 Sub puterea blestemului

Cerneala îndoită cu
venin a cronicarului
Stoică Ludescu

D.H. MAZILU

32 Lăncii frânte și bal mascat

Spectatori la un turnir

A. MAJURU

38 Logofătul călugărit

Ioan Movilă

M.M. SZÉKELY

43 Povestea olandezului carpantin

Cum a devenit leul un ban
V. AXENCIUC

PERGAMENTUL MEMORIEI

47 Moș Démètre Ghyka, un boier adevărat

I. VARLAM

49 Promenadă cu diplomați

La San Remo, în aprilie
1920

D. GHYKA

53 Ac de cojocul lui Nixon

Katharine Graham,
editoarea și proprietara
ziarului Washington Post
R. BERGMANN

58 Oleg Kalughin – spionul răpopit

C. POPIȘTEANU,
D. MATEI

ENIGMELE MILENIULUI

63 Camera de chihlimbar

M. NANU

AVENTURA CĂRȚII

67 Pasiunea bibliotecii în Țările Române

T. STANCIU-STĂNESCU

72 Viciul lecturii

B. ISPAS

75 Iubirile lui Mirabeau

F. DOLGHIN

GLORIA STRĂVECHII ROME

80 Leptis Magna

V. IONESCU

83 Filosofia – com- plicea morții

Seneca

F. HERA

RUBRICI

52 Blitz... concurs

71 Reverberații

Un Minovici traduce
din Malraux

S. CODRESCU

79 Două secole în câteva rânduri

V.K. VOLKOV

88 În București, acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

92 Clio anunță

93 Fundațiile Inter- naționale Constantin Brâncuși

52; 94; 95

Concursul Magazin
istoric, câștigătorii;
Rebus; Dialog

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PUBLIC ȘI POLITICA ZILEI

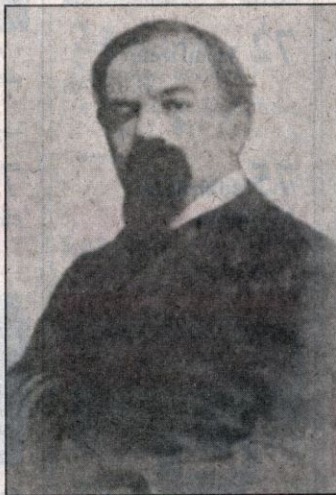
TITU MAIORESCU

Este cuminte să introducem în învățământul primar și secundar istoria țării până în zilele noastre? Cu ce profesori? Cu ce cărți? Cu ce spirit asigurator? Chiar în școalele consolidate și cu o disciplină pedagogică seculară se oprește cursul de istoria universală la o epocă despre care pedagogii sunt convinși că nu mai prezintă pericolul de a atâta luptele de partid și de controverse ale actualității.

Precum în Arhiva pentru actele moarte se face deosebire între arhiva istorică, care se află în altă parte, și pe care o poate consulta oricine, și între arhiva politică, cu acele acte care nu se dau să se consulte de oricine, fiindcă sunt chestii pendente [subordonate unui interes]: asemenea și mai ales în materie de educația minții prin școală se face la cursul de istorie deosebire între istoria propriu-zisă și între politica actuală. Aceasta din urmă nu se admite, desigur, în învățământul primar și secundar.

Despre cele ce s-au întâmplat în istoria țării noastre la 1877 și la 1878 află copiii de la părinții lor, din gazete și, dacă nu vor afla îndată, o să afle în urmă, căci este interes de actualitate.

Într-o stare de cultură ca a noastră, e riscat de a introduce o actualitate politică sub cuvânt de învățământ istoric în școală...

Credeți că la noi în țară este bine să se introducă – așa cum este spiritul nostru și cearta noastră de partide –, ar fi bine să se introducă în învățământul primar și secundar ca programă obligatorie un curs de istorie până încoace, la 1880?...

Un guvern conservator va da afară din școale cartea care laudă prea mult pe d. C.A. Rosetti și pe d. Brătianu și va pune o carte care să laude prea mult pe d-nii Lascăr Catargi, Th. Rosetti, Manu sau pe cine voți din conservatori.

Si când va veni alt guvern, va da afară cartea care laudă guvernul d-lor Catargi, Rosetti, Manu și va pune cartea care laudă pe d. C.A. Rosetti și Brătianu; și din laudă în laudă, și din dare afară în dare afară, se va produce confuziunea cea mai mare în copiii cei mai mici, încă din fragedă copilărie.

De aceea, este o eroare de a introduce politica zilei până în timpul din urmă, ca un metod al învățământului din urmă, ca un metod al învățământului istoriei naționale în școalele primare.

(Fragmente din discursul rostit în Parlament asupra reformei învățământului public, la 12, 13 și 14 februarie 1891.)

Titu Maiorescu s-a născut la 15 februarie 1840)

TRATATUL DE LA TRIANON - AMNEZII VOITE

CAMIL MUREȘANU

Nu puține sunt evenimentele și lucrurile despre care se vorbește mereu și mult, fără a fi îndeajuns de bine cunoscute. Așa se întâmplă în momente ale conversației curente, în discursul științific sau în cel politic. Frecvența și intensitatea fenomenului sunt proporționale cu interesul stârnit de un fapt sau altul. Focalizarea atenției asupra lui determină formarea unei imagini unilaterale, câteodată distorsionate de inflamarea spiritelor, dar implantându-se astfel în conștiința publică. Uneori faptul poate avea consecințe de-a dreptul nocive, alteori doar regretabile. Oricum e o datorie ca opinia publică să fie corect și complet informată, mai ales despre evenimente de primă însemnătate.

Între Ungaria și restul lumii

Printre cazurile de mai sus poate fi înscris și Tratatul de la Trianon. Încă de la semnare, la 4 iunie 1920, în elegantul palat construit la 1687, în apropierea celui de la Versailles, de celebrul arhitect Jules Hardouin-Mansart, acest tratat de pace cu

Ungaria a stârnit pasiuni politice aprige, contradictorii. Cei direct vizati prin el îi atribuie rolul exclusiv al unui fel de manual de disecție al fostului mare stat maghiar, reconstituit în cadrul monarhiei habsburgice, între 1867-1918.

Că prin el s-a confirmat dezmembrarea acestui stat și alipirea părților sale,

locuite de alte naționalități decât cea maghiară, la statele care s-au format atunci ori și-au desăvârșit unitatea națională – acest fapt nu e de tăgăduit.

Dar e necesar să se știe că *Tratatul de la Trianon a fost un act foarte complex, care a reglementat mult mai multe lucruri decât problema frontierelor dintre Ungaria și țările vecine cu ea.*

Tratatul a cuprins un preambul și 14 părți, în 364 de articole, a căror întindere acoperea 164 de pagini de tipar, în -8° mare.

El a fost semnat de 36 de plenipotențiar, în numele a 23 de state. Dintre acestea, 11 erau state europene, iar 12 din afara Europei. Din Europa, semnatarele au fost: de o parte Ungaria, iar de cealaltă fostele state beligerante din tabăra Antantei, printre care România, și cele trei state noi: Polonia, Cehoslovacia și Regatul sârbo-croato-sloven, cum s-a numit inițial Iugoslavia. Dintre țările extraeuropene, au semnat tratatul: S.U.A., Canada, Australia, Noua Zeelandă, Uniunea Sud-Africană, India, Japonia, China, Cuba, Nicaragua, Panama și Thailanda (numită în text Siam).

Trianonul – aceasta e prima realitate ce se impune a fi cunoscută în legătură cu el – n-a fost deci un tratat între Ungaria și țările vecine, așa cum apare, simplificat, în publicistica interesată în a sugera că el a fost o „reglare de conturi” impusă de câteva țări, dornice să beneficieze de pe urma înfrângerii Ungariei în primul război mondial și a „nedreptății istorice” a cărei victimă ar fi fost aceasta.

Trianonul a fost un tratat între Ungaria și restul lumii. Reglementarea prin el a contenciosului problemelor dintre Ungaria și România ocupă un loc restrâns în ansamblul tratatului, deși,

desigur, nu lipsit de importanță.

Vom exemplifica această manieră de prezentare a tratatului printr-o privire, fie și numai rezumativă, asupra conținutului său, dar având calitatea de a pune în lumină și fața lui nevăzută,

Tratatul de la Trianon a fost un act foarte complex, care a reglementat mult mai multe lucruri decât problema frontierelor dintre Ungaria și țările vecine cu ea

cea care practic nu se bucură de nici o atenție, aspect incorect din punctul de vedere al cunoașterii științifice.

Preambulul tratatului cuprinde enumerarea statelor semnate și a împuțerniciilor fiecăruia. Atrage atenția faptul că guvernul ungar desemnase, spre a-l reprezenta, două personalități șterse: un ministru al Muncii și al Prevederilor Sociale și un funcționar din Ministerul de Externe, cu rang de ambasador. Ambii nu jucaseră decât roluri subalterne în viața politică de până atunci a Ungariei. În practica diplomatică, un gest ca acesta are o semnificație ce nu poate scăpa nici unui observator.

Potrivit unei reguli adoptate de actele finale ale

Conferinței de pace de la Paris, Tratatul de la Trianon a reprodus, în prima sa parte, textul Pactului Societății Națiunilor, inclus ca o componentă organică a Tratatului de la Versailles, cu Germania. Procedul a fost generalizat spre a semnifica punerea sub autoritatea Societății Națiunilor a marilor acte de politică internațională și a-i obliga pe toți semnarii tratatelor de pace la o explicită recunoaștere a pactului.

În partea a doua sunt specificate traseele noilor frontiere ale Ungariei cu Austria, cu Regatul sârbo-croato-sloven, cu România și cu Cehoslovacia. În cele 164 de pagini ale tratatului toată chestiunea graniței ungaro-române ocupă cam o coloană de text, pe o singură pagină.

Partea a treia s-a intitulat *Clauze politice europene*. În cadrul acestora, în articolele 45-47, este înscrisă recunoașterea de către România a necesității inserării în legislația sa de dispoziții pentru protejarea intereselor locuitorilor de altă rasă, limbă, religie, din teritoriile care cunoscuseră transferul de suveranitate în favoarea statului român.

Această clauză (din articolul 47) decurgea dintr-un tratat separat pe care România îl încheiase cu puterile aliate la 9 decembrie 1919, semnat fiind din partea sa de generalul Constantin Coandă, președintele din

acel moment al Consiliului de Miniștri.

Prevederi neașteptate

Pe lângă garanțiile de drepturi pentru minoritățile de orice fel, tratatul acesta separat mai cuprinsese și prevederi referitoare la așa-zii „optanți” (locuitori care, după 1918, se strămutaseră în Ungaria; se pretindea recunoașterea drepturilor lor de proprietate în teritoriile care trecuseră sub suveranitatea altui stat). Peste câțiva ani ele vor prilejui, în fața Societății Națiunilor și a Curții de Justiție de la Haga, o celebră dispută între România și Ungaria, în cursul căreia s-a ilustrat marele talent oratoric, diplomatic și juridic al lui Nicolae Titulescu, față în față cu experiența și prestanța bătrânului conte Apponyi. Disputa a fost complicată de faptul că, între timp, România aplicase legea de reformă agrară, pe care optanții, în baza tratatului de mai sus și a celui de la Trianon, sprijinite fiindu-le interesele de către statul maghiar, au socotit că o

pot contesta, în ceea ce îi privea.

În aceeași a treia parte a tratatului este cuprins angajamentul României de a prelua, proporțional cu întinderea teritoriilor intrate sub suveranitatea ei, sarcinile financiare ale fostului stat ungar, de până la 1918.

Clauza respectivă este repetată pentru toate statele și teritoriile care, în planul transferurilor de suveranitate, aveau o tangență cu Ungaria. Un articol special se ocupa de portul Fiume (Rijeka), anexat de Italia printr-o acțiune unilaterală, până la urmă recunoscută de către Puteri.

Tot în această parte se întâlnesc o serie de prevederi oarecum neașteptate pentru cititorul neavizat.

Astfel: se sancționează independența Ungariei (proclamată de ea însăși în noiembrie 1918) și interdicția vreunei viitoare

uniuni a ei cu alt stat. Este o aluzie la eventualitatea unui „Anschluss” cu Austria, pe care încerca atunci să-l readucă în actualitate Casa de Habsburg, prin ultimii ei reprezentanți.

Clauza independenței Ungariei a dat de lucru comisiilor care au elaborat tratatul. În noua ei situație de drept internațional, Ungaria a trebuit să fie pusă a recunoaște sau, după caz, a nu recunoaște tratatele încheiate mai de multă vreme, când ea făcuse parte din Austria sau Austro-Ungaria. Deși calitatea de parte la asemenea tratate fusese doar implicită, acum însă, în 1920, trebuia specificat expres faptul că respectivele tratate erau neangajante pentru Ungaria independentă.

Nu va mai surprinde deci pe nimeni că, prin Tratatul de la Trianon, Ungaria declară – în ce o privește – nulitatea Tratatului de la

Brest – Litovsk, din 3 martie 1918, dintre Germania, Austro-Ungaria și guvernul rus bolșevic.

Se mai constată că prin articolul 69 Ungaria recunoaște tratatul din 30 decembrie 1864, în baza căruia Danemarca

Lloyd George și generalul Pershing, comandantul trupelor americane care au luptat în Europa, pe treptele Palatului Trianon

cedase ducatele Schleswig și Holstein Confederației germane. Sau că, printre alte articole, ea recunoaște tratatele dintre Austria, respectiv Austro-Ungaria, și Italia, de la Zürich (1859), Viena (1866) și Florența (1888).

De asemenea, Ungaria anulează tratatele sale cu foștii ei aliați de dinaintea sau din timpul războiului mondial.

Partea a IV-a conține reglementarea intereselor Ungariei în afara Europei: în Maroc, în Egipt, în Siam și în China. Este vorba despre lichidarea unor investiții și a unor capitaluri comerciale.

Partea a V-a a tratatului, cuprinzând clauze militare, este iarăși una mai delicată, din punctul de vedere al naturii problemelor pe care le soluționează în cadrul raporturilor dintre Ungaria și alte țări.

Nici ea nu are ca obiect exclusiv relațiile bilaterale cu România și nimic nu denotă vreo interpunere specială a țării noastre sau a altora din zonă, pentru a se obține o fixare de un anumit fel a viitorului statut militar al Ungariei.

Litlgi de detaliu

Tot ce se prevede, la acest capitol, se aseamănă cu condițiile impuse, pe planul respectiv, și altor state învinse. Sunt aplicate, așadar, niște principii generale ce fuseseră introduse în toate tratatele de pace.

Astfel: sunt stipulate demobilizarea armatei ungare, desființarea serviciului militar obligatoriu, limitarea viitoarelor efective armate la maximum 35 000 de ofițeri, subofițeri și soldați.

Tratatele bilaterale par a fi devenit preferatele diplomației mari, întrucât reprezintă angajamente limitate la doi parteneri – rar și parcimonios garantate de un al treilea – și pot fi ușor denunțate, fără a determina reacții în lanț

Mai multe articole precizează tipurile de armament îngăduite a rămâne în dotarea armatei ungare și prevăd în amănunt compunerea, în efective și în tehnică de luptă, a marilor ei unități – divizii, brigăzi.

Articolele 120-132 se ocupă de soarta navelor de război ce aparținuseră marinei ungare și de unele probleme aeronautice, care atunci aveau o pondere redusă, în comparație cu timpurile de mai târziu.

Sunt specificate apoi atribuțiile comisiilor interaliatate de control pentru fiecare din domeniile de natură militară de mai sus, obligații în legătură cu prizonierii de război, cu

evidența celor decedați și înmormântați pe teritoriul Ungariei.

Articolele 177-178 vor crea în viitor numeroase litigii de detaliu. Ele prevedeau restituirea reciprocă – între Ungaria și statele în favoarea cărora avuseseră loc transferuri de teritorii foste sub suveranitatea statului ungar până la 1918 – a arhivelor curente pe ultimii 20 de ani (deci de la 1900) și a arhivelor istorice privind teritoriile respective.

Va fi o chestiune extrem de greu de soluționat, fiindcă arhivele aveau multe fonduri și documente ce prezentau interferențe inextricabile de conținut între teritoriile devenite limitrofe în termenii Tratatului de la Trianon.

Lungi, amănunțite, oboșitoare, de natură a stârni admirația pentru documentarea și răbdarea experților care pregătiseră tratatul, sunt clauzele financiar-economice, extinse pe nu mai puțin decât 58 de articole.

În cadrul lor este specificată interdicția pentru Ungaria de a exporta aur până la data de 1 mai 1921; prevederea avea scopul de a împiedica diminuarea rezervelor ei de metal prețios, astfel ca acestea să poată servi achitării reparațiilor de război ce aveau a i se stabili ca sarcină.

În continuare imediată – obligația de a suporta întreținerea armatelor de

ocupație de pe teritoriul ei, începând cu data de 3 noiembrie 1918 (data armistițiului de la Villa Giusti, cu Antanta) precum și obligațiile statelor la care se alipiseră teritorii foste ale Ungariei de a prelua o parte din datoria de stat a acesteia, proporțională cu suprafața teritoriilor respective.

În partea finală, Tratatul de la Trianon stabilește – pentru litigiile ce s-ar fi ivit în aplicarea sa – constituirea de tribunale mixte de arbitraj, formate din câte un reprezentant al părților în cauză și un al treilea, cooptat de ele prin consens.

Se stipulează, în linia tratatului separat de la 9 decembrie 1919, regimul proprietăților locuitorilor care fuseseră transferați sub altă suveranitate de stat ori optaseră pentru vreuna, fiind aplicată în principiu prevederea păstrării de către ei a dreptului de proprietate asupra bunurilor lor imobiliare, de orice natură.

Articolele 260-300 se ocupă de navigația aeriană, fluvială, de regimul Dunării, de comunicațiile terestre, de cele telegrafice și telefonice. Prin articolul 302 se decide că, întrucât pe teritoriul românesc nu exista o legătură directă de cale ferată între Salonta și Arad, timp de 10 ani garniturile românești de tren vor putea

circula între cele două orașe pe teritoriul maghiar, prin Békéscsaba. În acest interval de timp, statul român trebuia, să construiască pe teritoriul său o cale ferată între Salonta și Arad, ceea ce se va realiza.

Partea ultimă a tratatului este constituită dintr-un document privitor la organizarea muncii, adică a convenției internaționale adoptate paralel cu tratatele de pace. Aceasta cuprindea condițiile minimale ale desfășurării procesului de muncă și reglementări ale raporturilor interumane din cadrul său.

Funcționa supoziția că, inclus fiind în tratatele de pace, statele semnatare aderau „ipso facto” la acest document și se obligau să-l pună în aplicare, prin legislația lor națională. Este aceeași idee care condusesse și la includerea

în tratat a Pactului Societății Națiunilor.

Mai este valabil?

Noile frontiere dintre Ungaria și statele vecine cu ea fuseseră decise și publicate de Conferința de pace de la Paris încă în 13 iunie 1919. Din cauza frământărilor interne din Ungaria, delegații acestei țări nu s-au prezentat la tratative decât spre sfârșitul anului 1919, ceea ce explică și semnarea târzie a Tratatului de la Trianon, abia la 4 iunie 1920. El a intrat oficial în vigoare la 26 iulie 1921, după ce fusese ratificat de majoritatea statelor semnatare.

Frontiera dintre România și Ungaria, schițată în articolul 27 al tratatului, a fost trasată pe teren de o comisie mixtă, ale cărei lucrări au fost consemnate în 126 foi de hartă la scara 1/5 000, într-o hartă globală la scara 1/375 000 și o descriere a frontierei și a lucrărilor întreprinse de comisie, cuprinzând o introducere și 10 fascicule, în 1 327 de pagini.

Subliniem din nou în încheiere ceea ce a reieșit – credem – și din prezentarea de mai sus: că Tratatul de la Trianon n-a fost „opera diabolică” a României împotriva vecinei sale.

Târâtă în vâltoarea primului război mondial, Ungaria a fost

Nicolae Titulescu, în decembrie 1921

înfrântă, după ce ajunsese într-un conflict declarat oficial cu peste 20 de state din Europa și din restul lumii. Fiecare dintre acestea s-a folosit de poziția lui de partener la victorie pentru a formula pretenții specifice față de cel învins. Tratatul de la Trianon a fost inventat complet și detaliat al tuturor acestora.

O problemă ridicată nu o dată în trecut – și care s-ar putea să reapară cu prilejul împlinirii a 80 de ani de la încheierea lui – ar fi aceea dacă el mai este valabil.

Mai înainte de a se scandaliza pentru insolența ascunsă sau bănuită în această întrebare, cititorul este invitat să reflecteze asupra rândurilor ce vor urma.

Moralmente – și în fapt – Tratatul de la Trianon este, indiscutabil, o realitate și în prezent. Din punct de vedere strict juridic însă, răspunsul nu e ușor de dat, dintr-o dată.

El n-a fost niciodată denunțat formal și oficial, potrivit practicilor internaționale. Multe dintre prevederile sale s-au stins prin însăși executarea lor ori prin depășirea termenului lor de validitate.

Clauzele cele mai importante – cele teritoriale și militare – au fost modificate, deci parțial anulate, prin acțiunile guvernelor maghiare din 1939-1941, sprijinite de Germania și Italia. Ne referim la invadarea Ucrainei Sub-

carpatice la 15 martie 1939, la anexiunile în baza celor două dictate de la Viena (2 noiembrie 1938 și 30 august 1940) și la invadarea și anexarea, în aprilie 1941, a triungiului dintre Tisa, Dunăre și Sava, numit de sârbi Voivodina, iar de unguri Bácska.

Precizăm de îndată că încălcarea unilaterală a unui tratat, mai ales când s-a săvârșit prin dictat, prin forță sau amenințare cu forța, nu înseamnă nulificarea lui de drept.

Tratatul de pace de la Paris, semnat de Ungaria după al doilea război mondial, la 10 februarie 1947, a restabilit clauzele teritoriale ale Tratatului de la Trianon, reconfirmându-le prin consens internațional.

Bineînțeles că, în situația mult schimbată, numeroase alte clauze ale tratatului din 1920 n-au avut de ce să fie reiterate și confirmate.

Contestarea Tratatului de la Trianon, în substanța sa, implică deci și contestarea celui de la Paris din 1947 și, prin aceasta, a ordinii politice și de drept instaurate după al doilea război mondial. Ceea ce înseamnă introducerea unui principiu de instabilitate în ordinea mondială.

Europa nu se află foarte aproape, dar nici prea departe de aceasta. Tratatul internațional multilateral sunt citate în ultima vreme foarte rar. Din unele motive, ele apar ca jenante. Mulți dintre cei de la care ne-am

aștepta să le apere îndeamnă la încheierea, în plasa lor cu ochiuri devenite prea largi, a unor tratate bilaterale. Ele, tratatele bilaterale, *par a fi devenit preferatele diplomației mari, întrucât reprezintă angajamente limitate la doi parteneri – rar și parcimonios garantate de un al treilea – și pot fi ușor denunțate, fără a determina reacții în lanț.* În această concepție, popoarele, după versul poetului, „se prind de mâini și se desprind”, în așteptarea clipei de sublimă inspirație în care „se vor îmbrățișa în fața tiranilor doborâți, a pământului consolată și a cerului satisfăcut” (il cităm pe deputatul Ignard, în Adunarea Legislativă a Franței, la 29 noiembrie 1791).

Până când toți vor crede acest lucru, va persista însă teama, alimentată de înțelepciunea reflecției asupra celor petrecute în ultimele decenii, că repunerea în discuție a ordinii internaționale de drept, fragmentarea ei între răspunderi limitate din punct de vedere juridic, speranța de a menține cu forța un asemenea nou echilibru, necesarmente instabil, sunt naivități ce ar putea duce la consecințe ca acelea care s-au dezvoltat catastrofal, din spiritul concesiv față de autoritatea tratatelor internaționale, manifestat între 1933-1938. ■

VIOREL V. TILEA - TRIMIS EXTRAORDINAR

Dragă Barbu,

„18 Februarie 1999

În urma conversației noastre telefonice de acum două zile, îți trimit o copie a cărții, deoarece ai spus că poți s-o trimiți cu cineva Dr-ului Popișteanu“.

Cu scrisoarea de mai sus, doamna Ileana Tilea Troiano, fiica lui Viorel V. Tilea, îi expedia domnului arhitect Barbu Călinescu un exemplar al cărții *Envoy Extraordinary. Memoirs of a Romanian Diplomat. Viorel Virgil Tilea, edited by Ileana Tilea, Haggerston Press, 1998* (Trimis extraordinar. Memoriile unui diplomat român). Pe pagina de gardă editoarea volumului i-a scris și o dedicație: „Domnului dr. Cristian Popișteanu, cu stimă“.

Era o carte pe care o aștepta cu nerăbdare și pe care nu a mai apucat să o vadă. Ea ne-a fost adusă de domnul arhitect Barbu Călinescu, fiul fostului prim ministru, Armand Călinescu. Prieten apropiat al domnului Cristian Popișteanu, membru fondator al Fundației Culturale Magazin Istoric, pe care a sprijinit-o în repetate rânduri, domnul arhitect Barbu Călinescu ne-a adus și acordul de a prezenta pe larg în paginile revistei noastre această importantă mărturie, în așteptarea unei versiuni românești a cărții.

Cum s-a creat România Mare

În *Cuvântul înainte* doamna Ileana Tilea povestește cum s-a născut volumul de amintiri; date prețioase despre istoria cărții oferă și autorul ei, în *Prefață*. Înainte de a le da cuvântul, să reamintim cititorilor noștri că Viorel Tilea a fost ministrul României la Londra în momentul agresiunii germane asupra Cehoslovaciei, în martie 1939. Atunci a circulat un zvon insistent, susținut și de răspândirea în Cehoslovacia a unor manifeste în limba română de către unitățile Wehrmachtului, că România era următoarea țintă a lui Hitler. Viorel Tilea a întreprins un demers pe lângă Cabinetul britanic pentru a determina o declarație de sprijin în favoarea

României (*Magazin Istoric*, nr. 10/1975). Detaliile episodului au rămas controversate.

În 1940, Tilea a fost chemat de la post, dar a continuat să trăiască la Londra. În același an, casa de editură Hutchinson i-a oferit suma de 10 000 lire sterline – o avere – ca să îi publice o carte despre misiunea lui la Londra. Așa cum a bănuț, în spatele ofertei se aflase și Sir Orme Sargent, subsecretarul de stat permanent de la Foreign Office, cu care era bun prieten. Viorel Tilea a alcătuit planul lucrării, care a fost acceptat, dar apoi s-a răzgândit. Motivul principal a fost că publicând cartea, ar fi pus în pericol viețile multora dintre colaboratorii săi care se găseau încă în România.

Fostul ministru al României la Londră și-a redactat totuși memoriile. Nu a mai apucat să le dea forma finală a unei cărți. Așa cum spune doamna Ileana Tilea Troiano, a vrut să citească aproape tot ce a apărut despre epoca pe care o trăise. Viorel Tilea a fost un om care a petrecut și în tinerețe lungi perioade în spital. Acum, la bătrânețe, puterile-i erau tot mai slabe. În tinerețe, un prezicător indian i-a spus că va muri la 72 ani. La vârsta respectivă a suferit, într-adevăr, un atac de cord, chiar pe când se afla sub supraveghere medicală într-un spital din Birmingham. Peste patru ani, Ileana Tilea l-a vizitat într-o altă cameră de spital. Se pregătea pentru o operație la care singur consimțise, deși

doctorul îi spusese că, la vârsta lui, boala avea să evolueze lent și deci nu era necesară. A murit a doua zi, 20 septembrie 1972, sub anestezie.

Într-un codicil adăugat testamentului, Viorel Tilea ceruse familiei să îi publice documentele. „Este ceea ce am încercat să fac în această carte, folosind propriile lui scrieri unde a fost posibil și adăugând pasaje de legătură scrise de mine acolo unde existau întreruperi”.

Viorel Tilea este nepotul lui Ioan Rațiu, președintele Partidului Național Român din Transilvania, cel care a condus impozanta delegație a românilor, în mai 1892, la Viena, pentru a preda împăratului Franz Iosif Memorandumul.

La întoarcerea sa la Turda, unde locuia, Ioan Rațiu a fost întâmpinat cu multă ostilitate de către populația maghiară. În noaptea de 13 iunie, o mulțime furioasă i-a luat casa cu asalt, spărgându-i geamurile și ușa de la intrare. Înainte de venirea zorilor, luându-și fiica cea mai mică cu el, Ioan Rațiu a fugit la Sibiu, unde locuia fata cea mare, Emilia Tilea. Soția, Emilia Orghidan, și Felicia, altă fată, au mai rămas o vreme la Turda. Până la urmă, și ele au fost silite să plece la Sibiu.

La 6 aprilie 1896 se naște Viorel Tilea, botezat la 24 mai 1896. Mama sa, Emilia (Mimi Mama, cum îi spuneau toți) avea 32 ani, iar soțul ei,

Russu. „Când mama mea s-a recăsătorit – povestea Tilea – am vrut să le dăruiesc ei și mirelui ei un mic dar, cât îmi puteam permite să cumpăr din

panii de buzunar. Am umblat prin magazine. Într-un târziu, am văzut un grup de porțelan care mi-a plăcut: două inele intersectate, cu câte o turturică pe fiecare, care se sărutau”.

Viorel Tilea a fost un copil zvăpăiat, poreclit de cei din jur „domnul de ce” pentru că îi bombarda mereu cu această întrebare. Îi plăcea să facă

Viorel Tilea, alături de tatăl său, Onoriu, și ceilalți trei frați (de la stânga la dreapta: Eugen, Onoriu și Ionel), în 1901

Honoriu Tilea, cu 13 ani mai mult. Mimi Mama fusese cerută în căsătorie la vârsta de 16 ani. A fost atât de speriată când și-a văzut viitorul soț, încât a fugit în camera ei și s-a ascuns sub pat.

Modelul roman

După cum era obiceiul pe atunci, Mimi Mama nu și-a alăptat fiul, ci a angajat o doică, din satul Rășinari. Stanca Șteflea a rămas atașată de familia Tilea, fiind considerată un fel de membru al acesteia. Fiul ei, Ilie Șteflea, avea să ajungă mai târziu general și șeful Statului Major General al armatei române.

În 1902, Viorel Tilea și-a pierdut și tatăl și bunicul. Peste alți trei ani, mama sa s-a recăsătorit cu nașul lui Viorel, avocatul Octavian

sport: la cinci ani învățase să înoate, să patineze și să călărească, iar la zece ani juca tenis și fotbal, mergea cu bicicleta, schia și vâna. La vârsta de 14 ani, părinții erau îngrijorați că petrecea mai mult timp jucându-se sau citind cărțile lui Karl May, decât învățând. Nici cu lecțiile de pian nu au avut mai mult noroc, dar a rămas cu o mare pasiune pentru muzică. Engleză a învățat grație unei frumuseți cu păr blond, pe care a întâlnit-o la Karlsbad, unde părinții săi mergeau în fiecare an. A cunoscut-o la un bal. A dansat cu ea, dar n-au putut schimba nici un cuvânt, pentru că ea vorbea doar engleza. Și-a jurat să învețe aceea limbă într-un an și a reușit.

Dincolo de poveștile bunicului său, s-a ciocnit de

timpuriu de realitățile etnice ale Imperiului austro-ungar. În 1910, părinții revenind de la Karlsbad, s-au oprit la Praga pentru a vizita Expoziția Națională. Au căutat o trăsură, dar toți birjarii, cărora li se adresau în germană, spuneau că sunt ocupați. La un moment dat, Viorel a exclamat în limba română: „Este de necrezut!”. Atunci, unul dintre birjari i-a întrebat: „Nu sunteți germani, ce sunteți?” Aflând că erau români, i-a poftit să urce. Avea să întâlnească, mai apoi, în timpul primului război mondial, și alte cazuri de solidaritate între reprezentanții diferitelor etnii asuprite din imperiu.

Asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, la Sarajevo, la 28 iunie 1914 (*Magazin istoric*, nr. 10/1974), l-a găsit la Karlsbad. „Am făcut ceea ce a făcut și Jan Masaryk și mii de alți membri ai mișcării naționale iredentiste: m-am alăturat unui regiment de cavalerie de transport, al cărui rol era unul necombatant, dar totuși plin de pericole; transporta muniții până în linia întâi a frontului”. A colindat cu regimentul său din Polonia până în Serbia. Acolo s-a îmbolnăvit de febră tifoidă, după ce a băut apă dintr-un râu în care a descoperit, prea târziu, și cadavrul unui cal. Din fericire pentru el, a făcut o formă ușoară.

A fost trimis acasă pentru refacere. Atunci a cunoscut-o pe viitoarea lui soție, Eugenia (Eni) Pop. Dragoste la prima vedere pentru Viorel, care avea 18 ani, dar „ea m-a tratat ca pe un puști”. În drum spre casă, el i-a spus mamei: „Mă voi căsători de îndată cu fata asta”. Aveau să mai treacă

Emilia Rațiu, la vârsta când s-a ascuns sub pat la vederea viitorului sot

încă vreo câțiva ani până atunci.

A avut șansa să rămână ca instructor în cadrul garnizoanei. În vara anului 1917 a făcut o formă ușoară de TBC, de pe urma căreia s-a refăcut, primind apoi misiunea să meargă la Viena, să își continue studiile. Avea să fie mărtor și participant activ la prăbușirea monarhiei dualiste.

„De cum am ajuns la Viena, am luat imediat legătura cu

Octavian Russu

ofiterii români staționați acolo. Locul obișnuit de întâlnire era o cafenea pe Rennweg, lângă Palatul imperial. Acolo discutam în mod liber situația internațională, citeam *Corriere della Sera*, ziar permis în Austria, nu și în Ungaria, și făceam planuri. Conducătorii austrieci gândeau că imitând exemplul roman și transferând regimentele cu ofiteri și soldați români din Transilvania la Viena și Praga, îi vor împiedica să-și unească forțele cu frații lor civili. Se înșelau profund”.

Misiunea părintelui Bălan

La scurtă vreme după ce a ajuns în capitala imperiului, a căzut pradă epidemiei de gripă spaniolă. La spital l-a vizitat Iuliu Maniu. Și el obținuse o învoire de pe frontul italian grație unui ofiter ceh și călătorea între Viena, Budapesta, Arad și Blaj, organizând pe românii răspândiți în toate colțurile monarhiei dualiste. În sedința din 12 octombrie 1918, ținută la Oradea, Comitetul Partidului Național Român îi încredințase problemele militare și pe cele ale legăturilor externe.

Iuliu Maniu l-a făcut secretar al său. Apoi, împreună cu Epifane Munteanu, din Bucovina, au devenit secretari ai Consiliului Național Român din Viena, format din Maniu, Isopescu-Grecul și profesorul Simionovici. Sarcina lor era să organizeze pe toți ofiterii, subofiterii și soldații români într-un corp militar național, care să meargă în Transilvania pentru apărarea dorințelor românilor. De asemenea, să păstreze

Violel Tilea cu colegii de gimnaziu, la Sibiu

legătura cu celelalte naționalități din imperiu, pentru sincronizarea eforturilor lor și să stabilească legături cu națiunile aliate. Trebuia obținută anularea liniei de demarcație stabilită prin Armistițiul încheiat la 13 noiembrie 1918, la Belgrad, între Aliați și Ungaria, care defavoriza net pe românii din Transilvania. La 31 octombrie 1918, la restaurantul Weigel din Viena, s-a format un Senat militar român.

„La 1 noiembrie 1918, dr. Maniu și alți doi lideri ai Comitetului Național Român au mers la ministrul de Război austriac pentru a-i cere să recunoască Senatul nostru militar și să ne pună la dispoziție barăcile Regimentului 64, format din militari români, și o secțiune în cadrul ministerului“. Au fost recunoscuți până la urmă și au primit șase încăperi la mezaninul Ministerului de Război. Dispuneau de telefoane și de o mașină cu drapelul roșu, galben și albastru. Au scos și un *Ziar al soldaților români*, editat de un ziarist din Bucovina, Taniac.

„Într-una dintre zile s-au auzit împușcături pe Ring. Un glonte a pătruns prin fereastra camerei secretarilor Consiliului Național Român de la Ministerul de Război austriac. Comuniștii reușiseră să găsească arme și începuseră atacul contra Reichstag-ului, al poștei și poliției, pentru a pune stăpânire pe întreaga Viena. Poliția era ca și inexistentă și efectivele ei insuficiente. Soldații austrieci fuseseră lăsați la vatră. Ministrul de Război austriac l-a căutat pe Iuliu Maniu și i-a cerut ca Regimentul 64 și alte unități militare românești să restabilească ordinea. Sub ordinele Consiliului Național Român, armata română a ieșit pe străzi, cu tricolorul în frunte, și după lupte grele a readus liniștea“.

Și la Praga unitățile militare române (Regimentele 2 – Brașov, 51 – Cluj, și 37 – Oradea) au contribuit la preluarea puterii de către Consiliul Popular Cehoslovac. „La 28 octombrie 1918, când cehii erau pregătiți să preia puterea și să

proclame Republica Cehă, Regimentul 2, care primise ordinul să oprească înaintarea muncitorilor spre centrul orașului, a trecut de partea revoluționarilor, iar căpitanul Șimon, autoproclamaându-se comandant al regimentului, împreună cu oamenii săi, cu cocarde tricolore, au mers, alături de Consiliul Național Cehoslovac, către Comandamentul Militar Suprem. Acesta era păzit de către Regimentul 37 din Oradea Mare, al cărui comandant, Teofil Morar, a predat paza clădirii, la ordinul căpitanului Șimon, unei companii de sokoli [membri ai unui club sportiv, ce ascundea o organizație de luptă națională]“.

Regimentele române au format „Legiunea română din Praga“ și în cadrul unui serviciu religios părintele Ciobanul i-a eliberat de jurământul de credință către împărat și le-a luat altul față de regele Ferdinand al României. La cererea guvernului ceh, militarii români au organizat apărarea Pragăi.

În 1915, în haine civile

Viorel Tilea spune că atunci a realizat cât de importantă era stabilirea unei legături telefonice cu Budapesta, unde funcționa un Comitet Național Român și un „ambasador român“, dr. Ioan Erdeli, și cu Aradul, sediul Consiliului Național Român. Au fost câteva încercări fără succes, până când i-a venit ideea „să cer o «Staatsgespräch» (o convorbire oficială) cu Consiliul Național Român din Arad. Când am auzit în receptor «Aici Comitetul Național Român din Arad», am sărit în sus de bucurie, realizând că România Mare era o realitate“. Pe această cale puteau discuta zilnic cu românii din Budapesta (un delegat aștepta zilnic apelul la o cafea), Arad, Sibiu, Cluj, Dej sau Oradea.

„Tot în cadrul unui «apel oficial» Iuliu Maniu a cerut ca părintele Bălan să plece la Iași pentru a explica guvernului român că armata română trebuie să intre în Transilvania după întrunirea primei Adunări naționale de la Alba Iulia, în decembrie 1918“ (Magazin istoric, nr. 12/1998).

Într-o altă convorbire cu dr. Teodor Mihali, la Dej, Maniu a respins cererea acestuia ca adunarea de la Alba Iulia să fie amânată, de teama unei rezistențe maghiare și a vremii nefavorabile.

La drum

Prin trei ofițeri români care funcționau în cadrul Ministerului de Război austriac – Icluș, Băleanu și Amos Pop – au obținut informații prețioase despre mersul operațiilor militare. Au aflat de retragerea lui Mackensen și au putut trimite ordine centrelor unde se crease Garda Națională să permită retragerea, dar să oprească armamentul.

Era mai ușor în acele zile să comunici de la Viena cu oricare dintre orașele românești din Transilvania, decât să vorbești la telefon de la Cluj la Arad.

„Pentru noi, Ungaria era o țară străină și, ceea ce era și mai important, una ostilă... [Dr. Ioan Erdeli] încerca să obțină, prin mijloace pașnice, libera trecere a trupelor noastre spre Transilvania, dar doar mari unități s-au aventurat. De

asemenea, el a obținut promisiunea că soldații de origine română nu vor mai fi obligați să jure credință Ungariei și a început discuții și cu socialiștii români“. A primit un telefon de la Balta că socialiștii Flueraș, Jumanca și Grapini intraseră în Consiliul Național Român Central din Arad. „Legăturile cu teritoriile străine prietene, în special guvernul din Iași și Consiliul Național Român din Paris (condus de Take Ionescu), s-au stabilit prin intermediul stațiilor de radio din Ministerul de Război din Viena, care trimiteau mesajele direct sau prin intermediul stației mai puternice din Pola. Știam că unele dintre radiogramele mele, semnate de obicei «Iuliu Maniu, Consiliul Național Român, Viena», au ajuns la destinație și și-au dovedit utilitatea, dar nici una dintre radiogramele către noi nu au ajuns. De aceea, am trimis toate telegramele prin curier la Comandamentul militar italian, cu rugămintea să le expedieze.“

(Continuare în p. 57)

Istorie politică interbelică

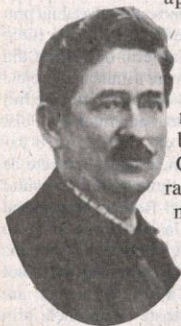
Alcătuit din oameni fără experiență, dar mai ales având atitudini și inițiative care nu conveneau vechilor partide – liberal și conservator –, neagreat de rege, guvernul Blocului parlamentar s-a menținut într-un permanent „echilibru instabil”.

Prima criză s-a ivit chiar la 9 decembrie 1919, când a fost ales președintele Adunării Deputaților. În cadrul tratativelor vizând constituirea Blocului parlamentar se convenise că acest post va reveni Partidului Național. După validarea mandatelor, cel ales a fost Alexandru Vaida-Voevod, dar odată cu numirea lui în fruntea guvernului, postul a rămas vacant. În ziua de 9 decembrie, spre surprinderea ardelenilor, N. Iorga a urcat la tribună și a declarat că cedează „stăruințelor ce s-au făcut de a primi sarcina grea pentru sănătatea și ocupațiunile mele, de președinte al acestei Camere”. Ardelenii și-au amintit de înțelegere și l-au propus pe Vasile Goldiș. Puse la vot, propunerea pentru Iorga a întrunit 168 de voturi, iar cea pentru Goldiș doar 151.

ÎNTÂLNIRI „PE ÎNSERATE ȘI ÎN MARE TAINĂ”

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

Mulțumind pentru voturile primite, Iorga a declarat că va apăra cu hotărâre prestigiul parlamentului și nu va accepta sub nici un motiv dizolvarea lui, dorită de „unii aflați pe banca ministerială”. Cel vizat era generalul Averescu; acesta nu avea o bază parlamentară, deoarece Liga Poporului se abținuse de la alegeri. Averescu a

dezvăluit public faptul că acceptase să intre în guvern la sugestia regelui și în urma înțelegerii realizate cu Iuliu Maniu, și anume ca Partidul Național să fuzioneze cu Liga Poporului, după care parlamentul să fie dizolvat, organizându-se noi alegeri. Iuliu Maniu nu a negat, dar nici n-a confirmat spusele generalului; este de presupus că

Ion Mihalache: „Cerând de patru ori favoarea unei audiențe la Majestatea Voastră... și neputând avea nici acest semn de grație din partea Majestății Voastre... o rog să binevoiască a mă considera demisionat de la departamentul ce-l ocup”

liderul ardelean a evitat să intre în discuții privind fuziunea deoarece era limpede că, în ultimă instanță, s-ar fi pus problema președinției viitorului partid și cum Averescu se considera pe deplin îndreptățit să fie el ales, Maniu a adoptat tactica temporizării.

Simțindu-se ofensat de Iorga și abandonat de Maniu, generalul Averescu și-a prezentat demisia din guvern la 13 decembrie. Profund afectat, regele i-a cerut lui Iorga – considerat vinovat de această situație – să găsească „om în loc”. N. Iorga l-a propus pe dr. N. Lupu, care în acel moment nu făcea parte din nici un partid politic. În iunie 1919, dr. N. Lupu adresase o scrisoare publică lui Ilie Moscovici, secretarul Partidului Socialist, prin care solicita să fie primit în partid; conducerea socialiștilor i-a condiționat acceptarea cererii de angajamentul de a nu candida, timp de doi ani, în alegerile parlamentare; dr. Lupu nu a primit această condiție și astfel solicitarea a rămas fără urmări practice.

În alegerile parlamentare dr. Lupu candidase ca independent și fusese ales. Acesta era omul pe care Iorga îl socotea ca cel mai potrivit ministru de Interne în locul lui Averescu. Regele l-a acceptat, notează Iorga, „pe garanția mea și a generalului Rășcanu” (ministrul de Război).

Dr. Lupu a decis ridicarea stării de asediu și a cenzurii (introduse în 1916, odată cu intrarea României în război), a inițiat un proiect de lege, prin care

Dr. N. Lupu: „Prefer să-i las [pe muncitori] să manifesteze, decât să-i ucid”

numărul jandarmilor era redus de la 37 000 la 5 000, și un altul care prevedea obligativitatea închirierii spațiului locativ excedentar, pe care regele îl socotea „cam bolșevic”. Spre deosebire de liberali, care căutaseră să pună capăt mișcărilor sociale prin represiunea armată, soldată cu morți și răniți la 13 decembrie 1918, dr. Lupu a adoptat tactica dialogului cu muncitorii. Cu cravată roșie la gât și batistă de aceeași culoare la butonieră, ministrul de Interne a ținut un vehement discurs în fața greviștilor de la *Monitorul oficial*, condamnând exploatarea la care aceștia erau supuși și cerând patronatului să răspundă pozitiv la solicitările lucrătorilor.

Adversarii au reacționat prompt. Fruntașul liberal Gh.

Mărzescu l-a interpellat pe dr. Lupu în legătură cu concepțiile sale politice. Acesta a răspuns: „Metoda represiunii și a opresiunii ați practicat-o dumneavoastră, metoda reconciliațiunii o voi practica-o eu... Prefer să-i las [pe muncitori] să manifesteze, decât să-i ucid”. Somat de Mărzescu să răspundă dacă este socialist, dr. Lupu a declarat: „Da, sunt un socialist sui generis”.

Luând act de această declarație „gravă”, liberalii, conservatorii și averescienii au cerut imediat demisia ministrului de Interne.

La rândul său, regele se temea că la împlinirea unui an de la evenimentele din 13 decembrie 1918, socialiștii, cu dr. Lupu în frunte, vor încerca să ia cu asalt palatul Cotroceni, iar el va împărtăși aceeași soartă ca țarul Rusiei. În consecință, a dispus adunarea mai

multor militari la Cotroceni și instalarea de mitraliere la toate colțurile grădinii palatului. Regele, regina, dar și liberalii și conservatorii îl considerau pe dr. N. Lupu un „ministru bolșevic“.

Ministrul de Interne se ducea incognito în piețe și când constata că a fost înșelat, cerea pedepsirea vinovatului

In fața campaniei ce se ducea împotriva ministrului de Interne, Nicolae Iorga a adresat un memoriu regelui, luând apărarea dr. N. Lupu, care „prin spiritul său larg democratic, prin iubirea sa de ordine în sensul legal cetățenesc și nu brutal agresiv, iubire dovedită prin trecutul său, este singurul capabil să asigure liniștea necesară marilor prefaceri indispensabile“. Dar memoriul nu a putut schimba atitudinea suveranului.

După demisia lui Alexandru Averescu din guvern, liderul țărănist Ion Mihalache a acceptat să preia conducerea Ministerului Agriculturii și Domeniilor, ce-i fusese rezervat cu prilejul constituirii Blocului parlamentar. S-a prezentat la minister îmbrăcat în cămașă națională și ȋtari, adresându-se astfel personalului adunat cu prilejul ȋnvestirii sale: „Prezența mea la conducerea acestui departament, ȋn fruntea dv. – oameni cu o cultură și o experiență superioare, o știm cu toții și o știu eu cel dintâi – se datorește unui concurs de ȋmprejurări noi ȋn țara noastră, ȋmprejurări al căror instrument am trebuit să devin... Trăim vremuri, când

lumea cere ȋnsetată dreptate și când cu greu se poate stăpâni ȋn alegerea mijloacelor. Cu grele jertfe de sânge, neamul nostru și-a văzut visul ȋmplinit, patria ȋntregită; prin cel dintâi parlament al ei ȋși

propune să răsplătească cu dreptate pe toți fiii ei buni și ȋndeosebi țărănimea noastră... Ca o garanție că parlamentul, regele și guvernul sunt hotărâți să facă dreptate acestei țărănime, așa trebuie ȋnțeleasă prezența unui fiu de țaran – care a rămas și va rămâne țaran ȋn sufletul lui, ȋn portul lui și ȋn traiul lui – ȋn fruntea departamentului care va ȋnfăptui dezrobirea economică a țărănimii“.

Prezența ȋnvățătorului Mihalache pe banca ministerială a fost primită cu ironie de vechii politicieni. ȋntrebat de un ziarist ce părere are despre noul ministru, Alexandru Marghiloman, președintele Partidului Conservator-Progressist, a declarat ironic: a aflat că „știe

să și mănânce“, adică să mănuiască furculița și cuțitul. Dar, foarte curând, locul ironiilor a fost luat de ȋngrijorarea față de modul de a acționa și mai ales de ȋntențiile ministrului privind reforma agrară.

Ion Mihalache a căutat să inaugureze un nou mod de a fi ministru; precum Cuza, la vremea lui, tânărul ȋnvățător se deplasa *incognito* ȋn piețe și hale publice, se așeza la coadă, iar când constata că a fost ȋnșelat la cântar sau i s-a cerut un preț prea

Caricaturi publicate de Acțiunea română din 16 februarie 1919...

mare cerea pedepsirea vinovaților. Dar cel mai mult îngrijora pe oamenii „vechi” proiectul său de reformă agrară. Constantin Argetoianu scria că Mihalache „lucra pe tăcute la ministerul său, pe tăcute și cu ura de clasă în sân – ură ce trebuia să ducă la proiectul de lege care a determinat la începutul lunii martie prăbușirea întregului guvern”. În esență, proiectul prevedea extinderea expropriării peste limita celor două milioane hectare stabilite de Constituanta de la Iași și reducerea prețului de răscumpărare pe care urma să-l plătească țărănimea. Sindicatul marilor proprietari, condus de Constantin Garoflid, a înaintat un memoriu regelui prin care-i cerea să nu aprobe un asemenea proiect de lege, deoarece era neconstituțional.

La 6 martie 1920, proiectul de lege a fost aprobat de Consiliul de Miniștri și înaintat regelui, pentru a semna mesajul de trimitere a lui în dezbaterile parlamentului. Sfătuit de Ion I.C. Brătianu și de Barbu Știrbey, regele a refuzat să semneze mesajul. O situație similară avea și proiectul de lege privind chirile, înaintat de dr. N. Lupu. Pentru a nu fi nevoit să dea explicații, regele a refuzat să-i primească în audiență pe cei doi miniștri.

S-a creat astfel o adevărată criză în raporturile dintre guvern și suveran. Situația a fost din plin speculată de presa liberală, conservatoare și averescană, care au lansat o vastă campanie împotriva ministrului Agriculturii.

Tara nouă – organul central de presă al Partidului Țărănesc – a publicat și un manifest *Către săteni* în care aceștia erau îndemnați: „Fiți liniștiți și aveți încredere în trimișii voștri. Ei se țin de cuvânt și se luptă din greu să vă facă dreptate”. Cu cine se „luptau din greu” era precizat chiar în manifest: „Proiectul de lege se află la

Palat și n-așteaptă acum decât semnătura regelui”.

Opoziția a criticat în termeni extrem de duri acest manifest și pe Ion Mihalache, acuzat că „l-a descoperit pe rege”, țărani fiind instigați împotriva suveranului. Tensiunea politică a crescut și mai mult atunci când mai mulți deputați țărăniști au cerut dosarele privind reprimarea răscoalei țărănești din 1907, pentru a dezvolta interpellări pe această temă.

Nu numai Lupu și Mihalache îi nemulțumeau pe rege și pe Brătianu, ci și președintele Consiliului de Miniștri, Alexandru Vaida-Voevod. Acesta, după ce s-a deplasat la Paris, unde a obținut din partea Consiliului Suprem acceptarea hotărârii de unire a Basarabiei cu România, a plecat la Londra. De aici a intrat în tratative cu ministrul de Externe sovietic, Cicerin. A avut loc un schimb de radiograme,

convenindu-se începerea de negocieri pentru normalizarea relațiilor între România și Rusia Sovietică. Al. Vaida-Voevod nu a cerut însă aprobarea prealabilă a regelui Ferdinand, iar acesta – influențat de guvernul francez – nu agreea inițiativa lui Vaida.

In acest context, Brătianu a decis să înceapă manvrele pentru înlăturarea guvernului Blocului parlamentar. Știa că Partidul Național Liberal nu putea veni la putere, fiind perceput ca un partid „vechi”, purtând stigmatele „răspunderilor” pentru pierderile inutile din timpul războiului. Pe de altă parte, „mitul Averescu” ajunsese la apogeu. Generalul era considerat un om providențial, care va aduce mântuirea țării, va da fiecărei familii de țărani 5 ha de pământ, va impune domnia legii, va pedepsi drastic pe îmbogățiți de război și pe toți cei vinovați de „dezastrul țării”.

Averescu îl ura pe Brătianu și știa că fără sprijinul lui nu putea ajunge la putere. Brătianu avea nevoie de Averescu. Și înțelegerea fu gata...

O analiză lucidă ar fi putut lesne demonstra că terenul arabil existent în România nu era suficient pentru a acorda fiecărei familii de țărani câte 5 ha și că Liga Poporului avea

în fruntea sa mai mulți foști conservatori, care votaseră, la Iași, împotriva reformei agrare (între aceștia și Constantin Argetoianu, cel mai de nădejde colaborator al generalului Averescu). Dar lumea nu avea timp să facă asemenea calcule și analize, iar dacă cineva ar fi îndrăznit să spună aceste lucruri ar fi fost catalogat imediat ca un om „vechi”, reprezentant al „ciocoilor”.

Cu inteligența-i cunoscută, Brătianu a decis să se folosească de Averescu pentru a înlătura guvernul Blocului parlamentar. Atingerea acestui obiectiv părea extrem de dificilă, dacă nu chiar imposibilă, având în vedere relațiile publice extrem de încordate între Averescu și șeful liberal. Pentru Brătianu însă „mitul Averescu” era un instrument eficient, putea a-și croi drum spre putere, fără a fi primit cu ostilitate de opinia publică. Îl cunoștea bine pe general, îi știa calitățile și defectele, mai ales ambiția lui de a ajunge la putere, fără să-și facă probleme asupra manierei în care își atingea obiectivele.

La rândul său Averescu știa că Brătianu exercita o influență dominantă asupra regelui Ferdinand. De aceea el nu punea mare preț pe popularitatea pe care o dobândise la sfâr-

Alexandru Vaida-Voevod a aflat de la Radio Londra că nu mai era primul ministru al României

șitul războiului. Generalul nu era un agitator și un organizator de mase, nu se vedea în postura liderului politic care să ia „cu asalt” Capitala și să cucerească puterea. Ca militar de

carieră era obișnuit să comande, nu să țină discursuri care să înflăcăreze mulțimile.

Îl ura pe Brătianu, care pusese la cale înlăturarea lui brutală din guvern în martie 1909, îi blocase ascensiunea spre șefia Marelui Cartier General în timpul războiului, apoi în martie 1918, manevrase pentru „concendierea” sa din funcția de președinte al Consiliului de Miniștri. Dar era conștient că nu putea accede la putere decât cu acordul liderului național-liberal. De aceea, prin unele doamne din „înalta societate” (Averescu era convins că femeile au un mare rol în manevrele politice) a început să sondeze atmosfera de la palat și de la Florica (reședința lui Brătianu, de lângă Pitești).

S-a ajuns astfel la întâlniri secrete între Constantin Argetoianu (principalul colaborator al generalului) și I.G. Duca (emisarul lui I.I.C. Brătianu); apoi între Argetoianu și Vintilă Brătianu (fratele lui I.I.C. Brătianu). Pe fondul

dorinței comune de a înlătura cât mai repede guvernul Blocului parlamentar, discuțiile au avansat rapid spre realizarea unui acord.

Discreția nu este o virtute a românilor. Foarte curând, Nicolae Iorga, președintele Adunării Deputaților, avea să afle despre întâl-

...și 21 aprilie 1920

nirile secrete dintre liberali și averescani, care puteau duce la căderea guvernului. L-a sfătuit pe Ion Mihalache să demisioneze din funcția de ministru al Agriculturii și Domeniilor, iar proiectul său de lege agrară să fie depus din inițiativă parlamentară. În dimineața zilei de 12 martie, Mihalache și-a înaintat demisia regelui (textul acesteia a fost scris de Nicolae Iorga): „Cerând de patru ori favoarea unei audiențe la Majestatea Voastră pentru a supune deocamdată oficios Majestății Voastre proiectul de reformă agrară trecut prin Consiliul de Miniștri și pe care țara îl așteaptă cu o periculoasă nerăbdare; și neputând avea nici acest semn de grație din partea Majestății Voastre, mă văd silit a ceda stăruințelor, pe care nu le mai pot birui, ale membrilor Blocului parlamentar, care pretind ca proiectul de lege – ce nu este al meu, ci al majorității – să fie depus din inițiativă parlamentară. Dacă această hotărâre inevitabilă pentru conștiința mea de datorie ar putea fi considerată nepotrivită cu situația de ministru al Majestății Voastre, o rog să binevoiască a mă considera demisionat de la departamentul ce-l ocupă”.

În aceeași zi proiectul legii agrare a fost prezentat în Adunarea Deputaților de Grigore Iunian, fruntaș al Partidului Țărănesc. Luând cuvântul, Ion Mihalache a declarat: „Țiu să se știe: nu guvernul își însușește proiectul care a fost depus din inițiativă parlamentară, ci deputații și-au însușit proiectul guvernului”. El a avertizat: „Țin să se știe că dacă parlamentul acesta ar pleca sau dacă guvernul ar pleca, este din cauza unei conspirații a întregii oligarhii din toate partidele boierești”.

In poziția liberală a reacționat dur, acuzându-l pe Mihalache că a intrat în conflict cu regele, că – din motive demagogice – a urmărit să arate țăranilor că suveranul nu era de acord cu extinderea exproprierii.

Având în vedere structura parlamentului era de așteptat ca proiectul de lege să fie votat, ceea ce vechile partide și regele nu puteau accepta. *Steagul* – organul central de presă al Partidului Conservator-Progresist – scria că guvernul a declanșat revoluția, drept care cerea: „Regele să-și facă datoria față de țară și de dinastie”, adică să demită imediat cabinetul, susținând că „armata este devotată și supusă comandantului ei suprem”.

Dar factorul decisiv în rezolvarea crizei politice a fost Ion I.C. Brăianu. În aceeași zi de 12 martie 1920, el s-a întâlnit, după cum mărturisește I.G. Duca, „pe înserate și în mare tăină” cu Alexandru Averescu. Cei doi au ajuns rapid la un acord (negociat anterior): Averescu va înfăptui reforma agrară în limitele stabilite de Constituanta de la Iași, va restabili ordinea în țară și va renunța la „răspunderi”. La rândul său, Brăianu promitea să intervină la „factorul constituțional”, adică la rege, pentru aducerea lui Averescu la putere. Cu acest acord, soarta guvernului Vaida era pecetluită.

Președintele Consiliului de Miniștri fiind plecat la Londra, regele l-a chemat în dimineața zilei de 13 martie pe Ștefan Cicio-Pop (prim ministru interimar), cerându-i să depună demisia guvernului. Acesta s-a conformat, după care suveranul a semnat decretul de numire a lui Averescu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri. Comentând aceste inițiative ale regelui, Constantin Argetoianu – unul dintre profitorii noii situații – avea să aprecieze că Ferdinand I n-a socotit necesar să respecte nici „măcar acele forme de condescendență protocolară, care să acopere un gest brutal”, ceea ce, pentru „*prestigiul nostru de stat civilizat a fost o lovitură urâtă*”. Alexandru Vaida-Voevod a aflat de la Radio Londra că nu mai era prim ministru al României. ■

(Va urma)

O COMISIE CU MINTEA... ÎN GHIPS

L.D. GRIGORESCU

La 21 august 1953, dr. Petru Groza era președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale, adică șeful statului român. Gheorghe Gheorghiu-Dej era prim-secretar al C.C. al Partidului Muncitoresc Român și prim-ministru al țării, iar Iosif Chișinevski era vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Acestuia din urmă, șeful statului îi adresa, prin intermediul Direcției Generale a Treburilor Consiliului de Miniștri, o notă plină de indignare, din care vom reproduce câteva pasaje semnificative.

Documentul poartă titlul *Observări asupra decretului proiectat pentru schimbarea numelui străzilor din București*. Decretul respectiv, înaintat spre aprobare Prezidiului Marii Adunări Naționale, fusese revocat, dar șeful statului era de-a dreptul revoltat și se simțise dator să tragă un semnal de alarmă: „Examinând textul acestui decret, înainte de revocare, am desprins nu numai lipsă de seriozitate în alegerea noilor numiri de străzi sau schimbarea vechilor numiri, dar și tendința de provocare, jignind sentimentele și patriotismul populației în așa măsură încât, dacă această nouă nomenclatură ar fi fost legiferată, am fi împetritat capitala țării noastre cu numiri nebuloase, total necunoscute și absolut străine de țară și viața poporului nostru, nesimbolizând nici pe plan internațional vreun nume care este cunoscut omenirii și merită să-l cinstim. ...Am

analizat felul cum s-a elaborat proiectul acestui decret. Evident, hotărârea principală de a schimba numele vechi nepotrivite ale unor străzi, precum și de a da numele noilor străzi izvorăște din necesitatea înțeleasă de toți cetățenii...” Ceea ce îl revoltase pe șeful statului de atunci era modul cum fusese materializată această hotărâre. „Întâi de toate, am cercetat felul cum s-a compus «comisia» destul de numeroasă. Delegații unor departamente au lipsit total de la lucrări,

nesemnând nici deciziile (Interne, Justiție etc.) — alții, după felul cum au iscălit, cu toții total indescifrabil, parcă ar voi să acopere o complicitate...”

Îl mâniase apoi lipsa totală de profesionalism a celor chemați să întocmească acel decret și mai ales inexistența unor criterii. Și pentru a fi mai convingător, reținuse câteva exemple. Le preluăm și noi, exact așa cum le-a comentat autorul notei:

„Strada Alexandru Sahia (raion Bălcescu) se

Piața și statuia I.C. Brătianu. Numele s-a schimbat, iar statuia a dispărut

schimbă în *Cincota* (localitate istorică în Ungaria, ni se explică). Ce fel de notorietate are în Ungaria această localitate? Cunoaştem bine istoria şi geografia Ungariei. Mai ştim că *satul Czinkota* nu are nici un rost istoric, decât faima [de] pe urma unui proces monstru, cu câteva decenii în urmă, că o vrăjitoare producea otrăvă din plante, cu care au fost ucişi zeci de bărbaţi şi femei din gelozie, în drame pasionale. Cine a vrut să-şi bată joc de bucureştenii din această regiune?

Strada Anton Pann (Griviţa Roşie) urma să se schimbe în *str. Honfida* (loc istoric în Ungaria). Am crescut, trăit în Ungaria, am făcut studiile la licee şi universităţi maghiare, dar n-am auzit nicidecum de această localitate, nici de vreun rost al ei în istoria Ungariei! Dacă totuşi s-au petrecut acolo lucruri după alipirea Ardealului de Nord, în decursul frământărilor ulterioare, acestea în nici un

caz nu au pătruns nici în conştiinţa cetătenilor maghiari din România, nici în aceea a bucureştenilor din Griviţa Roşie, care şi-ar fi pus mereu întrebări nelămurite asupra rostului acestei schimbări bizare“.

Iată alte câteva exemple prin care autorul notei incriminează neseriozitatea comisiei: „*Str. Berbecului* a fost înlocuită de experţii din comisie: *Aconomia*, cetate, se spune, din vechea Dacie. Eu sunt din ţara dacilor, câteva cetăţi le ştie şi poporul (Sarmizegetusa, Grădişte-etc.), dar *Aconomia*?

Frumosul nume de *str. Bradului* se schimbă în acela de *Argov*, vale în regiunea Bucureştilor, de care nu cred că ştie vreun bucureştean şi cetăţean din altă parte...”

Sunt cazuri care au un tâlc, pe care autorul notei se face a nu-l pricepe, dar care trimit la cultul personalităţii:

„*Str. Aurel Vlaicu* în *str. Lepşa* (munte în regiunea Bârladului). În general, regiunea Bârlad se bucură de favorul de a împrumuta numele dealurilor, văilor şi apelor ei pentru străzile din Bucureşti. Dar *str. Bârlad* însăşi se propune să fie schimbată în *str. Epir!*?” Ridicolă situaţie, cu atât mai jenantă cu cât „experţii” comisiei intenţionaseră să-l măgulească pe Gheorghe Gheorghiu-Dej, născut la Bârlad.

Groză, se ştie, era un iro-nic, coroziv, fapt ce trans-pare şi din nota pe care am comentat-o în aceste pagini. „*Str. Carpaţi* [se schimbă] în *str. Armutei* (munte în regiunea Craiovei); Carpaţi nu e bun, dar un necunoscut din şirul Carpaţilor ar fi bun!

Str. Ardealului în *str. Arghелеle* (nume tot în regiunea Craiovei)...

Iar străzilor nou con-struite li se dau denumiri de *strada Gipsului* şi altor materiale, până chiar şi *str. Gresiei*...”

Şi încă o remarcă: „Pa-ris, Roma, Berlin etc., ca denumiri de străzi, nu pot fi supărătoare, fiindcă aceste capitale nu aparţin lui Hitler, ci popoarelor. Să păstrăm deci nivelul respec-tului ce datorăm numelui pe care-l împrumutăm de la străini, să nu-l coborâm prin exhibiţii necontrolate. Efortul acelora care con-struiesc noul Bucureşti obligă pe specialiştii din comisie să facă un efort cerebral, dincolo de «Gips, Gresie» etc.”. ■

UN AMBASADOR ÎȘI AMINTEȘTE

Autorul (n. 1924), de profesie inginer, a fost ministru secretar de stat la Ministerul Comerțului Exterior (1972-1976), ambasador extraordinar și plenipotențiar în S.U.A. (1976-1978), președinte al Comisiei de planificare și prognoză în cadrul Consiliului Național pentru Știință și Tehnică (1978-1984), ministru al Comerțului Exterior (1990), funcție din care a demisionat.

În decursul acelor ani, domnul Nicolae a cunoscut o pleiadă de oameni politici ai vremii, în țară și în afara ei. Propunem în acest număr câteva asemenea portrete.

NICOLAE M. NICOLAE

Anatoli Dobrinin, un împătimit pescar

În anii șaptezeci, Anatoli Dobrinin era cel mai vechi ambasador la Washington. Aceasta se vedea și după numărul de înmatriculare al mașinii oficiale a Ambasadei sovietice. Protocolul american impunea schimbarea continuă a numărului mașinii oficiale a ambasadelor, în funcție de vechime. De exemplu, la sosirea mea, în 1976, mașina ambasadei țării noastre avea numărul 2, deoarece Cornel Bogdan avea un stagiul îndelungat de ambasador. După depu-

nerea scrisorilor de acreditare, numărul mașinii a fost schimbat, a devenit 163. Eram, așadar, în acel moment printre toți ambasadorii existenți la Washington, al 163-lea sosit. În 1978, la plecarea mea din capitala americană, ajunsese deja numărul 36.

Dobrinin avea două puternice atuuri: era reprezentantul unei țări care producea permanent alergii în mediile americane și era cel mai vechi ambasador. Știa deci foarte multe despre americani, iar unii spuneau chiar că prea multe. Ambasada sovietică dispunea pe malul Potomac-ului de un complex de vile. Există câte o vilă și pentru fiecare ambasador din țările socialiste. Pentru Dobrinin era un prilej de a se întâlni neoficial cu ceilalți ambasadori socialiști și un mod de a le controla activitatea. Încă cu mult înainte de sosirea mea la Washington, ambasada noastră refu-

zase să folosească vila sovietică.

Relațiile mele cu Dobrinin erau normale. Mă bucuram de un anumit respect și pentru că puteam discuta cu el în limba rusă. Era un tip inteligent, distins, conștient de faptul că reprezintă o mare putere. Cu prilejul unei vizite pe care i-am făcut-o lui Zbigniew Brzezinski, consilierul președintelui pe probleme de securitate, când i-am reproșat acestuia că m-a lăsat să aștept 15 minute, el mi-a replicat că nu ar trebui să mă supăr. Din notele lui rezulta că în interval de un an mă primise de 14 ori, performanța fiind depășită numai de Anatoli Dobrinin.

La începutul anului 1978 primesc, prin cifru, o telegramă din partea lui Andrei Ștefan, ministrul de Externe, prin care eram admonestat pentru faptul că despre un „caz foarte grav” petrecut la Washington, în care era implicată și

ambasada noastră, conducerea a fost informată nu de ambasador, ci pe „altă cale“. În aceeași telegramă îmi cerea să mă duc la Dobrînin și să protestez. Eu i-am răspuns că nu știam despre ce era vorba și l-am rugat să-mi dea detalii despre cazul petrecut.

Printr-o nouă telegramă Ștefan Andrei îmi comunica următoarele: cu prilejul unei recepții oferite de un consilier de la Ambasada sovietică, la care a participat și consilierul ambasadei noastre Gheorghe Ioniță, atașatul militar sovietic i-ar fi spus acestuia: „Noi am terminat de mult cu Hrușciiov, voi când aveți de gând să terminați cu Ceaușescu?“. Nu se preciza și ce îi răspunsese Ioniță.

L-am chemat pe Ioniță, i-am dat o sancțiune, dar nu am putut afla de la el de ce nu a folosit canalul de comunicare al M.A.E. De altfel mie îmi era clar ce se petrecuse.

A doua zi i-am cerut lui Dobrînin o întâlnire și pe la ora 11 eram la el.

Intrând în birou am observat că se „pregătesc“ pentru discuția noastră cu vodcă, icre de Manciuira, icre negre, prăjituri. M-am așezat într-un fotoliu și i-am spus că din însărcinarea ministrului meu de Externe am venit la el să protestez. După ce mi-a ascultat toată povestea, redată așa cum o aflasem și eu, Dobrînin începe să râdă și-mi spune: „E păcat, Nicolai, că trebuie să ne pierdem vremea cu

discuțiile dintre doi bețiivi, chiar dacă aceștia sunt consilierii noștri. La beție ce nu spune omul. Hai, acum, după ce ai protestat, să bem ceva“. Printr-o telegramă scurtă am informat Bucureștiul că i-am prezentat lui Dobrînin un protest verbal.

Cu acest prilej, l-am întrebat pe Dobrînin cum merg lucrările la noua lor ambasadă. Construiam pe un deal din Washington un complex imens. Mi-a răspuns că deocamdată lucrările s-au oprit, la cererea FBI-ului, deoarece, de la o anumită înălțime, din clădirea ambasadei se vedeau ferestrele Casei Albe, afectându-se astfel securitatea președintelui.

Anatoli Dobrînin era un împătimit pescar. De altfel în weekend-ul pe care ambasadorii îl petreceau în complexul sovietic, principală delectare era pescuitul. În Potomac se puteau pescui în special crap, uneori până la 15 kg. Ducându-mă odată la un magazin specializat în pescărie să cumpăr crap am rămas surprins când vânzătorul mi-a răspuns că ei nu au crap la vânzare, deoarece în Washington, crapul este considerat pește săracului și nu-l mănâncă decât asiaticii. „Și socialiști“, mi-am zis eu în gând.

După preluarea puterii în U.R.S.S. de către Mihail Gorbaciiov, A. Dobrînin se alătură acestuia și preia conducerea secției de politică externă a P.C.U.S.

Valéry Giscard D'Estaing și cei trei Nicolae

Dintre toate marile personalități ale lumii pe care am avut șansa să le cunosc, Valéry Giscard D'Estaing m-a impresionat cel mai mult. Era un profund cunoscător al economiei franceze, al integrării acesteia în economia mondială. Încă în 1972, Giscard D'Estaing, în calitate de ministru al Economiei și Finanțelor, demonstrase că orice discurs al unui om politic în fața unor experți în economie are menirea să deschidă noi conexiuni între economic și politic, cu condiția însă ca omul politic să stăpânească fenomenul economic.

Am avut poate șansa unică de a participa la lucrările comisiei mixte româno-franceze, de colaborare economică, unde președintele părții franceze era Giscard D'Estaing. În vreme ce delegația română era tot timpul sub presiune, mapa președintelui fiind de peste o sută de pagini scrise la mașină, Valéry Giscard

D'Estaing avea în față o mapă cu cinci pagini dactilografiate și, în rest, mici fișuici, scrise de mână, al căror număr creștea, la cererea lui, în timpul ședinței. Președintele nostru trebuia să știe tot; Giscard D'Estaing era interesat numai de cele câteva probleme esențiale ale relațiilor dintre cele două țări.

Putini se așteptau că această figură aristocratică ar putea vreodată să și glumească. La un moment dat, cu prilejul unei mese oferite de români, s-a apropiat de mine și mi-a spus râzând: „Ne cunoaștem mai de mult, domnule Nicolae, și întotdeauna m-am întrebat de ce v-ați ales numele Nicolae de două ori?” M-am trezit răspunzându-i: „De trei ori, domnule ministru, ar fi fost prea mult”.

Câțiva ani mai târziu, după ce a fost ales președinte al Franței, cu prilejul prezentării corpului diplomatic, după ce a primit și felicitările ambasadorului român Constantin Flitan, râzând i-a povestit acestuia butada celor trei Nicolae.

Valéry Giscard D'Estaing a fost un mare prieten al României și de aceea mă miră faptul că nu a fost abordat după decembrie 1989. Ca economist și specialist în politica financiară, ar fi fost o sursă de inspirație pentru multe decizii care trebuiau luate la noi.

Leeția lui Maurer

Ion Gheorghe Maurer a fost o personalitate de excepție în conducerea României din anii '60. După părerea mea, a fost singurul prim-ministru cu personalitate din perioada comunistă a țării noastre. Avea forță interioară, spirit critic, era incisiv, ironic, uneori agresiv față de subordonații ce-i fuseseră impuși, exigent, dispus să contribuie la soluțiile de principiu, dar refuzând categoric implicarea lui în soluțiile concrete.

În perioada guvernului Maurer, cel care a condus operativ guvernul a fost Ilie Verdeț. Odată, spre surpriza celor care participam la lucrări, am fost anunțați că următoarea ședință de guvern urma să fie condusă de Maurer. De foarte mult timp el nu mai participase la ședințe. Reuniunea a avut loc în actualul palat Victoria. Sosește primul ministru, însoțit de Ilie Verdeț. Prima reacție a lui Maurer: „Uitându-mă la voi, cât de mulți sunteți, am impresia că de când nu

ne-am mai văzut guvernul s-a transformat într-o organizație de masă”. După ce a fost informat despre ordinea de zi, ne-a anunțat că el va participa numai la începutul ședinței și că vrea să ne prezinte doar câteva gânduri. Toți eram foarte curioși. Privindu-ne pătrunzător, ce credeți că ne spune?: „Aș vrea să vă întreb cine din acest guvern a citit *Biblia*”? S-a lăsat o liniște de mormânt. Ulterior mulți au apreciat că întrebarea a avut un scop provocator. După ce ne-a lăsat câteva minute să fierbem în suc propriu, a adăugat: „Vă sfătuiesc să citiți *Biblia* și în primul rând *Vechiul Testament*, care este plin de învățătură și vă poate ajuta să înțelegeți mai bine lumea”. După aceasta s-a ridicat și a plecat. Ilie Verdeț a preluat imediat conducerea ședinței: „Și acum hai la treabă”.

La începutul anilor '70 am făcut un turneu de șase zile în zece țări din Europa Occidentală, cu misiunea de a insista pe lângă guvernele respective să recunoască României statutul de țară în curs de dezvoltare. Nouă, celor din comerțul exterior, acțiunea ni se părea interesantă din punct de vedere comercial, întrucât statutul de țară în curs de dezvoltare ar fi creat o serie de facilități, în special vamale, cu efecte benefice pentru export. Ne interesau mai puțin aspectele politice ale acestui demers.

Întâmplarea a făcut ca la puțin timp după revenirea mea acasă, să fiu chemat la cabinetul primului ministru I.Gh. Maurer, care urma să primească vizita unui funcționar superior din Ministerul Economiei din R.F. Germania. Imediat ce intru în cabinet, Maurer îmi spune: „Neamțul ăsta vrea să stea de vorbă cu mine. Ce probleme crezi că ar trebui să-i ridic?” Îi spun că tocmai am revenit dintr-un periplu prin Europa și că un cuvânt al primului ministru ar întări demersul guvernului. Maurer face o grimasă plină de scârbă: „Nu mă băgați voi în toate prostiile voastre comerciale. Ai făcut această plimbare prin Europa în urma unei hotărâri luate de olteanul de Ceaușescu, care încearcă să obțină dolari și din apă de ploaie. Eu cred că încadrarea României în rândul țărilor în curs de dezvoltare este o mare rușine. Înseamnă să admitem că în cei aproape treizeci de ani de socialism singura noastră laudă ar fi că am adus România în stadiul de țară în curs de dezvoltare. Asta e o șmecherie oltenească la care eu nu cuplez. Altceva?” Debusolat, îi reamintesc că el m-a chemat și a dispus să fac acel turneu. Mi-am permis să-l întreb dacă punctul său de vedere l-a spus și în ședința Biroului Politic. „Eu la ședințele Biroului Politic nu fac afirmații din care să se poată

înțelege că între mine și Ceaușescu ar exista divergențe. Dar în particular întotdeauna i-am spus părerea mea. Și i-am spus-o și cu privire la statutul de țară în curs de dezvoltare”.

Între timp sosește neamțul și intră în cabinetul primului ministru. După amabilitățile din introducere, I.Gh. Maurer începe să argumenteze demersul guvernului român privind statutul de țară în curs de dezvoltare. Prelucrarea vizitatorului durează peste o jumătate de oră, cu argumente economice, juridice, domeniul lui preferat, și chiar cu argumente politice, încercând să demonstreze că relațiile cu o țară europeană, cu un statut, în plus, de țară în curs de dezvoltare, sunt și în avantajul țărilor occidentale.

Când discuția s-a încheiat, iar eu eram complet amețit, îl aud întrebându-mă: „Ei ce zici?” „Ce să zic, îi răspund, dacă până acum aveam și eu unele îndoieli cu privire la acest statut, după această prelucrare orice rezervă mi-a dispărut”. Râzând cu hohote, Maurer îmi spune: „Află, băiatule, că nu cred o iotă din tot ce i-am spus neamțului”.

I.Gh. Maurer, împreună cu Corneliu Mănescu au fost principalii artizani ai acțiunii de stabilire a relațiilor diplomatice cu R.F. Germania. În anul 1963, eu am fost trimis în

R.F.G. pentru a trata un acord privind deschiderea reciprocă de reprezentanțe comerciale, cu o serie de atribuții consulare și drepturi specifice care se acordau numai diplomaților. După ce am revenit în țară, I. Gh. Maurer m-a chemat și împreună cu Constantin Flitan, adjunct al ministrului de Externe, mi-au cerut să relatez felul în care în acordul-tratat se soluționează problemele sensibile, precum cea a landului Berlin, drepturile consulare. Acestea erau probleme care preocupau în special guvernul R.D.G. și cel sovietic. Pentru prima dată am descoperit un I.Gh. Maurer interesat de texte, de redactare, de formule elastice, care să permită să se facă mai mult decât se scrie.

Sovieticii erau furioși pe Maurer pentru stabilirea de relații diplomatice în 1967 între România și R.F.G. și pentru faptul că depusese, cu prilejul unei vizite în Finlanda, o coroană la mormântul mareșalului Gustav Mannerheim. Într-o discuție cu Brejnev, Maurer aprecia că din 1967 nu a mai fost în ultimii ani în U.R.S.S. Brejnev i-a răspuns mai în glumă, mai în serios, că nu este dorit de oamenii sovietici.

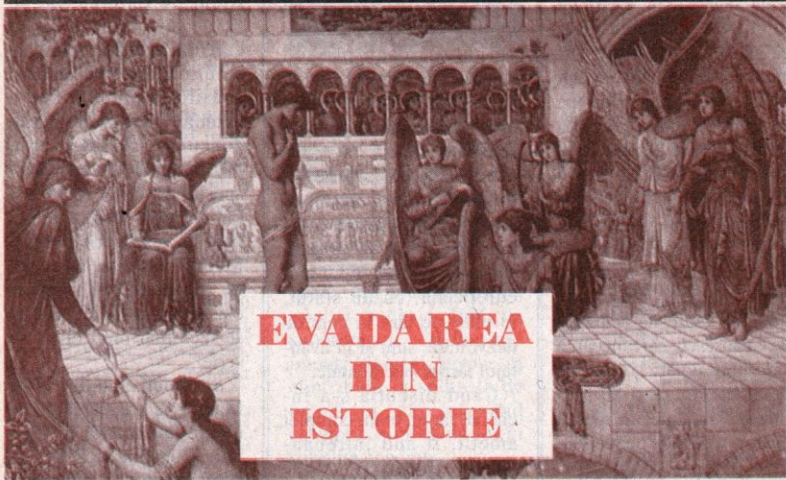
I.Gh. Maurer i-a replicat: „Vă mulțumesc, tov. Brejnev, pentru această informație. Și eu care credeam că oamenii sovietici nici nu mă cunosc”. ■

Avanpremieră editorială

De ce suntem mereu nemulțumiți? De ce cei mai mulți dintre noi privesc fie spre vârsta copilăriei, fie spre o perioadă dinainte ca spre un Paradis pierdut?

Am căzut din Paradis pentru că Adam, convins de Eva, a mușcat din fructul oprit, spune Biblia. Apoi, generație după generație, am jinduit la Vârsta de Aur și am făurit planuri utopice de ordonare a lumii ce, pe măsură ce creștea viteza cu care evolua, ne înspăimânta tot mai tare.

Lucian Boia, profesor la Universitatea din București, analizează aceste fantasmе istorice ale omenirii, într-o carte ce va apare la Editura Humanitas, cu titlul Pentru o istorie a imaginarului (versiunea românească a ediției franceze, apărută la Editura Les Belles Lettres în 1998), din care reproducem câteva fragmente.

LUCIAN BOIA

Omul aspiră să evadeze din istorie pentru a-și căuta refugiu într-un timp egal și armonios, nesupus turbulențelor vieții istorice. Această dorință este universală; doar modurile de a o îndeplini sunt diferite.

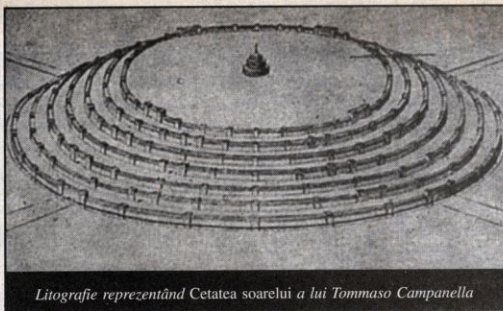
Pentru a ieși din lumea concretă, imaginația dispune de resurse inepuizabile. Ființa umană este o neobosită creatoare de ficțiuni, destinate să dubleze în orice privință viața reală, ficțiuni vehiculate de artă, literatură, joc, sărbătoare... Ele pot fie să recompună datele realității, fie, să le inverseze („lumea de-a-ndoașlea“, temă predilectă a carnavalului) sau să le depășească, în scopul reinventării condiției

umane. Cu cât crește presiunea socială, cu atât mai mult „supapele“ trebuie să funcționeze. Astăzi, impresionanta industrie a distracțiilor sau psihoza vacanțelor (fără a mai vorbi de refugii elementare, cum ar fi sexul sau drogurile) participă evident la căutarea mereu actuală a unei „alte vieți“.

Ne putem refugia în ficțiune sau în vis. Putem miza pe un plan diferit al existenței. Dar se mai pot imagina și metode capabile să dinamiteze istoria, metode care pot recrea omul și societatea conform unui plan dat de imaginar. Această strategie cuprinde trei tipuri de proiecte, ale căror modele sunt Vârsta de Aur, Utopia și Milenarismul.

el. Pe hărțile epocii, Paradisul figura în punctul extrem al Orientului. Inaccesibilitatea sa era foarte bine scoasă în evidență. Înconjurată de un zid de foc, situată eventual pe un munte înalt, despărțită de imense spații de apă și pământ de regiunile locuite, totul concura să izoleze enclava paradisiacă de lumea ordinară. Sfântul Brendan, călugăr irlandez din secolul al-VI-lea, ar fi reușit totuși să o atingă la capătul unei călătorii peste Atlantic.

Spre sfârșitul Evului Mediu, în momentul în care Occidentul se lansa în descoperirea lumii, s-a produs o evoluție semnificativă. Zidul de foc a fost înlocuit de un zid obișnuit. Pe atlasul din Hereford (1290), acesta apare străpuns de porți. În 1389 Johann von Hese a ajuns chiar la poalele zidului, pe care l-a zărit „cu o mare claritate”. În această perioadă se înmulțesc, de asemenea, și locurile paradisiace: Edenul a început să migreze, unii plasându-l în Ceylon sau izvoarele Nilului. Puțin câte puțin, Paradisul se banaliza și părea să devină accesibil. După aurul de al doilea mare mobil al expedițiilor lui Columb. Descoperitorul involuntar al Americii a identificat peisajul paradisiac în apro-

Litografie reprezentând Cetatea soarelui a lui Tommaso Campanella

pierea deltei fluviului Orinoco; brațele deltei formate de marele fluviu și vegetația luxuriantă se potriveau perfect cu descrierea clasică.

În ciuda entuziasmului lui Columb – care nu înțelesese nimic din adevărata semnificație a călătoriilor sale – marile descoperiri nu au reușit să localizeze Edenul. Ele au oferit, dimpotrivă, argumente în favoarea paradisurilor secularizate. Secolul al XVI-lea a inventat Eldorado, imperiul fabulos, ascuns și protejat de pădurea ecuatorială sud-americană, simbol suprem al bogăției.

Bunul sălbatic a contribuit, la rândul lui, la prelungirea și multiplicarea Vârstei de Aur în multe ținuturi și insule îndepărtate. Cariera sa a culminat în secolul al XVIII-lea cu mitul tahitian (polinezian). Acesta concentra toate caracteristicile Vârstei de Aur, mai puțin religia: decor exotic, climat „paradisiac”, bărbați și femei de o frumusețe surprinzătoare, abundență, inutilitatea oricărui efort, libertate absolută, și mai ales libertatea moravurilor, libertate sexuală... Decor

visat de filozofii și liberalii iluminiști, paradis fără Dumnezeu, în care singura practică religioasă era erotismul pur.

Revoluția industrială începea deja. Potrivit lui Han-Lacques Rousseau civi-

lizația a perfecționat rațiunea și a crescut puterea omului, în schimb l-a degradat și l-a făcut nefericit. Idealizarea insulelor nedescoperite încă (dar pentru câtă vreme?) și a societății preistorice mergeau împreună, sprijinindu-se reciproc. Prin Vârsta de Aur, imaginarii își ducea marea sa bătaie împotriva lumii tehnologice în avânt. În lumea hipertehnologizată de astăzi tinde să se instauzeze o nouă religie a naturii și, o dată cu ea, o revalorizare a vieții sălbatice. Conștiința ecologică în plină expansiune își propune să reconcilieze omul și mediul înconjurător. La nivel comportamental, nimic nu este mai instructiv decât năvala turiștilor spre ceea ce mai rămâne dintr-o natură mai mult sau mai puțin intactă. De aici rezultă o mitologie modernă a mării, a muntelui, a pădurii, a insulelor exotice...

Utopia

Vârsta de Aur absolutiza libertatea. Utopia absolutizează ordinea. Natura sălbatică, simbol al miturilor

paradisiale, este înlocuită de un spațiu artificial și abstract. Vârsta de Aur era bucolică. Utopia este citadină. Simbolul său este cetatea, și nu oricare, ci aceea geometrică, construită riguros. Utopia este *inventată*. Ea nu propune, ca Vârsta de Aur, o *reîntoarcere* la origini, ci o *depășire*. Condiția umană, redefinită, nu mai depinde nici de zei, nici de natură. Este vorba de o nouă creație, datorată în exclusivitate omului, structurată conform regulilor rațiunii. În momentul în care structurile se sfărâmă, în care amalgamul social devine fluid, în care anumite categorii își pierd identitatea, nemaigăsindu-și locul, simțindu-se amenințate și marginalizate, în acest moment timpul Utopiei a sosit. Într-o lume deschisă și instabilă, oamenii caută mecanisme liniștitoare. Libertatea este greu de suportat; nu este de mirare că i se preferă adesea certitudinea și siguranța.

Utopia lui Thomas Morus poate fi reținută, în 1516, ca un fel de certificat de naștere; în sensul că prin ea, acest gen (practicat și mai înainte) și-a primit numele.

Secolul al XVIII-lea a fost cel al Utopiei; extinderea și diversificarea genului utopic răspundeau unei necesități din ce

în ce mai mult resimțite de restructurare socială și politică. Proiect fictiv al unei societăți ideale, Utopia era în mod tradițional situată „nicăieri” sau într-un spațiu vag definit, într-o insulă exotică îndepărtată. Această fază „insulară”, dominantă și în Epoca Luminilor, urma să transmită flacăra unei Utopii noi, inserată în timp. Secolul al XVIII-lea tocmai descoperise cele două concepționale ale modernității: Progresul și Viitorul. Erau mașina ideală pentru a face să funcționeze Utopia. Puțin câte puțin, Utopia lumii viitoare a luat locul vechii Utopii insulare. Imaginația utopică a trecut pragul care separa proiectul fictiv de proiectul materializat (cel puțin virtual). Viitorul era plin de promisiuni. Istoria a început sub semnul Vârstei de Aur, ea se va împlini sub semnul Utopiei.

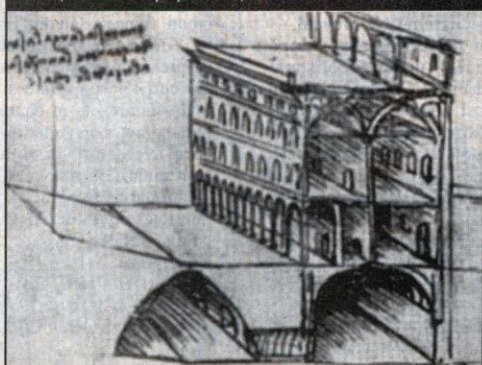
Așteptând viitorul, secolul al XVIII-lea a efectuat câteva experimente riguroase. Cel mai remarcabil a

fost cel întreprins de iezuiți în Paraguay. Pe un teritoriu mare cât jumătate din Franța, indienii Guarani au fost strânși în sate uniforme. Toate ingredientele Utopiei erau reunite: proprietate comună, case identice, educație egală, nici bogați, nici săraci, nici bani, nici salarii... Expulzarea iezuiților – în 1767 – din teritoriile spaniole a pus capăt acestei extraordinare experiențe. Unii au crezut că pot aplica o metodă similară în Franța! O nouă împărțire a teritoriului francez a fost propusă Adunării constituante din 1789. Pătrate identice urmau să ia locul vechilor regiuni. Soluția mai rezonabilă a departamentelor a câștigat până la urmă, dar proiectul de a transforma Franța într-o țară utopică rămâne semnificativ pentru mentalitatea epocii. Inclinațiile utopice ale guvernului iacobin nu sunt mai puțin evidente, și, mai mult, proiectul lui Gracchus Babeuf, care preve-

dea, printre altele, planificarea, economia, obligativitatea muncii și preluarea copiilor de către stat.

Evoluția schițată în secolul al XVIII-lea s-a precizat și s-a impus în secolul al XIX-lea. Utopia s-a angajat decisiv în explorarea viitorului, insis-

Orașul cu străzi suprapuse, schiță realizată de Leonardo da Vinci

tând din ce în ce mai mult pe fezabilitatea, chiar pe inevitabilitatea promisiunilor sale. Spre 1900, călătoriile în viitor erau mai obișnuite decât descoperirea insulelor utopice. Chiar Utopia „insulară” a fost subordonată proiectului de viitor. Societățile diferite imaginăte pe planete – aceste insule ale spațiului – prefigurau, de fapt, evoluțiile terestre. Planetele au devenit laboratoare în care se încercau efectele tehnologiilor noi, soluțiile economice și politice și chiar transformări biologice ale ființei umane.

Mai aproape de noi, pe Pământ, anumite soluții insulare nu mai aveau nimic

fictiv. Ele erau deja Utopii concretizate, instituționalizate: astfel, falansterile lui Charles Fourier sau Icaria a lui Étienne Cabet, transpusă din paginile cărții sale într-o colonie reală instalată în Texas în 1848. Aceste mici comunități nu făceau decât să pregătească viitorul, să arate calea pe care omenirea trebuia să se angajeze mâine.

Spre 1900, în momentul în care imaginarul vieții viitoare ajunsese în punctul culminant, sensul discursului a început să se schimbe. Utopia s-a transformat în contrautopie (sau antiutopie). Secolul al XIX-lea mizase pe o știință și o tehnologie capabile să

asigure buna funcționare a cetății viitoare și fericirea pentru toți. Dar în zorii secolului al XX-lea, mitul Progresului a căpătat contururi echivoce: Viitorul părea capabil să aducă ce era mai bun, dar și ceea ce era mai rău, poate mai curând ce era mai rău decât ce era mai bun. Experiențele „utopice” care au urmat (totalitarisme de toate felurile) nu au făcut decât să confirme prevederile cele mai pesimiste. Utopia nu este moartă, dar este resimțită din ce în ce mai mult ca un pericol decât ca o promisiune. ■

(Va urma)

Album istoric

Povestea ilustrată a unui turnir

În anii 1880-1882, la Viena, erau publicate peste 250 de gravuri consacrate unui turnir desfășurat în primul deceniu al veacului XVI – cel organizat de împăratul german Maximilian I (1508-1519) la Mummerein, unde se stabilise curtea imperială. Insuși suveranul a luat parte la întrecerile cavaleresti, sub pseudonimul de Freydal.

Ilustrațiile au fost realizate – după originale de epocă – patru secole mai târziu, de gravorul Franz Graven Folliat de Creneville și au fost tipărite sub patronajul „Majestății Sale Kaizerul Franz Joseph I”.

Volumul – din care prezentăm câteva imagini în planșele noastre – are o dublă relevanță istoriografică: pe de o parte, aduce în actualitate personaje reprezentative din Evul Mediu occidental, iar, pe de alta, reconstituie întregul imaginar medieval legat de viața cavalerilor și participarea acestora la un turnir de mare anvergură.

Gravurile sunt însoțite de un text care prezintă succint modul de organizare a unui

turnir cu descrierea pe larg a componentelor principale și secundare ce alcătuiau armura cavalerului medieval și a harnașamentului calului său. Sunt menționate, în ordine alfabetică, personajele care au participat direct la turnir, cu o genealogie pe măsura importanței rangului lor, cavaleri, germani, austrieci, cehi, croați, francezi sau din Țările de Jos.

Turnirul de la Mummerein s-a bucurat și de prezența celor mai curtate reprezentante ale curților senioriale și regale europene, multe dintre ele în căutarea unui soț. Mai multe gravuri prezintă variate baluri mascate, care aveau loc la finalul unei zile de confruntări. Ele marcau sfârșitul întrecerilor. Costumația, tipul de dansuri, ambienturi interioare, mobilier și stil arhitectural, iată câteva repere pe care aceste gravuri le evidențiază.

Sunt imagini dintr-o lume de mult dispărută, evocată de romanele cavaleresti și de poemele trubadurilor.

Adrian MAJURU

Album istoric

BLESTEME LA GURA UNUI CRONICAR

DAN HORIA MAZILU

ș fi putut alege, pentru a exemplifica performanțele literare pe care le-a atins, în vechiul scris românesc, aplicarea unei retorici a blestemului.

aproape pe oricare dintre cronicarii munteni, condeieri partizani, permanent implicați în discurs și agresivi. M-am oprit asupra *Istoriei Țării Românești de când au descălecat pravoslavnicii creștini*, zisă și *Letopiseșul Cantacuzinesc*, atribuită de Nicolae Iorga lui Stoica Ludescu.

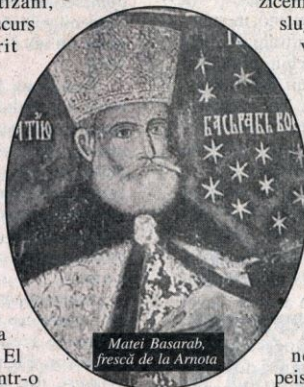
Logofătul, „slugă bătrână în casa Cantacuzinilor”, este frecvent evocat atunci când se caută pilde pentru categoria „scriturilor la poruncă”. El „scrie” din „interior”, într-o dublă circumscriere – dinlăuntrul *partidei*, ale cărei poziții le consolidează într-un efort constant, și al *cadrelor* închipuit de evenimentele înregistrate –, situație care imprimă amestecului său o condiție aparte. El profesează ca un veritabil sacerdot, aflat în posesia unor instrumente a căror cizelare, de luat în seamă, nu poate fi conciliată cu imaginea, cultivată până acum, a scribului mărunț ce-și consuma, pe hârtia menită să adăpostească invectiva, rația cotidiană de cearneală îndoită cu venin.

Departate de a fi un simplu – și plictisitor până la urmă – „emittător de blesteme”, cronicarul își instalează judecățile – destinate evident și viitorimii – pe postamente a căror stabilitate este certificată de principii ideologice („eticul”

este, ca întotdeauna, implicat în „ideologie”), aparținătoare unui cod necontestat, cel religios.

Autorul opune tabloului de *totală diluție socială*, cu iz apocaliptic („Și au jăfuit toată țara, din cap până în cap, și cruciș și curmeziș. Mai pe scurt să zicem, vecin pe vecin, fin pe naș, slugă pre stăpân”), produs de vălmășagul faptelor necugetate ale seimenilor și dorobanților răzvrătiți, imaginea solară a coexistenței (anterioară, firește, dar greu de precizat cronologiceste), degradată treptat de abaterile de la „normă”.

Clișeul „stării de pace absolută” – rezultat, deloc surprinzător, al unei înfruntări a forțelor primordiale, ce plasează neamul românesc într-un peisaj fabulos („O mare ciudă, multe răutăți au făcut diavolul neamului românesc încă din ceputul lumii, de la moșul nostru Adam. Iar domnul nostru Isus Hristos nu s-au îndurat de făptura sfinții sale, adecă neamul omenesc, ci, ca un miloserd, s-au pogorât din cer pre pământ de s-au întrupat și s-au răstignit și a treia zi au învins, lăsându-ne nouă înviațură folositoare sufletului și trupului”) – dezvăluie, cu metodă, principiul edificator al unei „armonii” – „Întâi liubovul, să iubim unul pre altul, că liubovul iaste tuturor bunătăților rădăcină – zicând singur Dumnezeu: «Cine va avea dragoste cu vecinul său, acela va lăcu în mine și eu întru el»” – grăbindu-se să adauge certificarea eficienței: „Deci și acest neam omenesc, până au fost dragostea în mijlocul lor, Dumnezeu au fost cu dânsii, că nu i-au

Matei Basarab, frescă de la Arnaut

călcăt alte limbi streine; și au făcut multe vitejii și au trăit în pace bună. Iar acum iată cum îi prelăsti diavolul așa lesne" etc.

Cea de-a doua secvență expozitivă consacrată triumfului „binelui” încheie, simetric, intervalul în care cel puțin trei generații de adversari ai Cantacuzinilor militaseră împotriva armoniei izvorâte dintr-o elementară conformare la stipulațiile unui cod arhicunoscut. Preceptul – citat în slavonește: „Liubite vraghi vaša, dobrotvorite nenavideastim vas” și tălmăcit apoi: „adecă: «Iubiți vrăjmași voștri, bine faceți celor ce vă urăsc» – va izbândi prin Șerban Cantacuzino, membru al familiei de atâtea ori ultragiutate, personaj în stare să „uite” vechile prihăni și să stingă conflictul cu Bălenii, dând prioritate soluției raționale (care nu va înceta, desigur, să-i uimească pe contemporani – „cât ș-au mirat și mari, și mici de acest lucru ce au făcut Șarban-vodă” [o căsătorie menită să stingă adversitățile] – familiarizați cu rezolvări mult mai tranșante). Lamentația patetică, strigătul înalt care denunță silnicia și fărădelegea („O, mare ciudă! Cum nu să mai sătura acei procleți de a vărsa sângele acestor săraci de boiari fără de nici o rușine și fără de nici o frică de Dumnezeu”) personajelor iremediabil dominate de porniri diabolice („Așa și boiarii, fiind covăseala dracului în inimile lor, nu să mai putea stămpăra”) sunt acompaniate de *textul* necesar fixării lor într-o serie „clasică”: „Iată dar că se umplură cuvintele marelui Vasilie care zice: «De ce veni vrăjmașul tău să cază la iertăciune, să nu-i iai credința, că încă de șapte ori iaste sufletul lui mai îndrăcit. Căci numai câinele dacă borăște linge, iar vrăjmașul nu să mai poate întoarce»”.

uritatea lexicală și caracterul abrupt al „imaginii” care plasticizează sentința celebrului teolog (autorul cronicii are, totuși, lecturi) sunt covârșitoare și sistează orice acces al făptuitorilor spre clemența cronicarului și (trebuie să înțelegem) spre cea a „istoriei”.

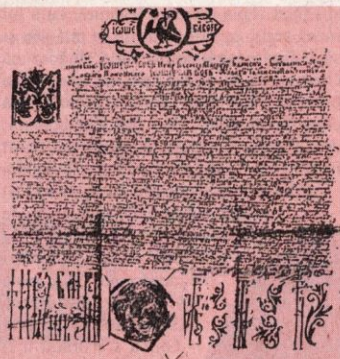
Cantacuzini contra Băleni

Prima jumătate a secolului XVII a adus cea dintâi revoltă explicită a boierimii pământene contra elementelor grecești, care acumulau pământuri și privilegii, atât în Țara Românească, cât și în Moldova. Matei Basarab (1632-1654) a venit domn ca exponent al primei grupări. Finalul domniei sale avea să fie marcat de răscola seimenilor și dorobanșilor, înfrântă abia peste un an de la moartea domnului, în 1655.

În a doua jumătate a secolului, puterea domnului a fost mult redusă prin constituirea unor partide boierești. Fenomenul a fost mult mai puternic în Țara Românească. „Până atunci – scria N. Iorga – domnia avusese în fața ei boieri cu care putuse lucra în voie. Acuma sunt partide în jurul unor neamuri dominante, și nu ei sunt cu domnia, ci domnia e a lor”.

Aparent paradoxal, partida Cantacuzinilor era cea a boierimii pământene, în vreme ce grecii s-au grupat în partida Bălenilor. Elementul grecesc nu lipsea, evident, din nici una dintre grupări, iar plasarea Cantacuzinilor – ce se revendicau din Bizanțul imperial – în fruntea pământenilor ne arată adevăratul caracter al luptei. Era, de fapt, o confruntare între boierii vechi, inclusiv elemente grecești împământenite deja, și o nouă boierime, ce vroia să ajungă la putere.

Colaborarea Cantacuzinilor cu Grigore Ghica, în prima sa domnie în Țara Românească (1659-1664), a început sub bune auspicii. Șerban Cantacuzino a primit de la domn Palatul Cotroceni. În timpul campaniei din 1663, la care Grigore Ghica a participat alături de otomani contra imperialilor, s-a născut bănuiala că ei, Cantacuzinii, aveau intenția să îl părăscă pe domn la marele vizir ca fiind nesincer. (În 1664, Grigore Ghica avea, de

Document de la Șerban Cantacuzino

altfel, să treacă de partea imperialilor.) I s-a spus domnului că postelnicul Constantin Cantacuzino încerca să obțină sprijinul pașalelor de la Dunăre pentru a-l pune pe scaunul domnesc pe fiul său, Șerban. Încercarea postelnicului de a liniști temerile domnului, ieșindu-i înaintea lângă Craiova, n-a dat rezultat. Constantin Cantacuzino, fostul sfetnic apropiat al lui Matei Basarab, a fost ridicat de acasă, dus la Snagov și „fără cercetare, fără judecată, zugrumat cu «garota», de «stâlpul cel mare al trapezăriei» – scrie tot Iorga –, fiind luat apoi de familie și înmormântat cu cinste în marea biserică a familiei, la Mărgineni“. Șerban a fost însemnat de nas, ceea ce nu l-a împiedicat însă mai apoi să urce pe tronul Basarabilor.

Conflictul dintre Cantacuzini și Băleni – două tabere nu foarte ușor de delimitat – a intrat într-o fază de confruntare violentă. În 1672, Grigore Ghica revenea pe tron; Șerban Cantacuzino fugea în Moldova – se bucura de protecția doamnei lui Duca-vodă, cu care înfiripase o poveste de dragoste –, dar alți Cantacuzini au fost închiși.

Urcarea lui Șerban Cantacuzino pe tronul Țării Românești, în 1678, a pus capăt conflictului dintre cele două grupări boierești.

D.M.

Actul aberant, divergent față de un ax pe care îl închipuie norma (întotdeauna de partea povestitorului și a Cantacuzinilor pe care el îi reprezintă), nu poate stârni decât o singură reacție – *dușmănia*, iar sub specia existenței esența sa proiectează un final unic – *sanctiunea*. Fraza lui morală sună precum cea a lui Miron Costin: „Și aceștia încă o vor lua [pedeapsa – nota mea, D.H.M.], precum zice la Sfânta Evanghelie: «Cum ați judecat, așa vi se va judeca, și cum ați măsurat, așa vi se va măsura»“.

Cronicarul este vigilent, nu uită niciodată să înregistreze „pedepsele“ (colective ori, mai adesea, individuale), aplicate diferiților opozanți. Povestirea „marii răscoale“ a seimenilor (care a zdruncinat serios Țara Românească la mijlocul secolului al XVII-lea) – și, în cadrul ei, episodul pretendentului Hrizea –, istorisirile, ușor de individualizat, care îi au ca „eroi“ pe Mihnea-vodă sau pe Grigore Ghica sunt, alături de multe altele, ușor subsumate acestui „tipar“ de tradiție în literatura noastră cronicărească.

Contrar așteptărilor, autorului nu-i lipsește, în relatarea acestor secvențe – capitale în economia narațiunii sale – o oarecare detașare, trebuincioasă pentru finalizarea „încrustațiilor“ definitive. O ultimă tentativă – aventură de brigandaj politic, în ochii cronicarului – a lui Hrizea din Bogdănei de a reveni în prim-plan sfârșește tragic: „Iar Costandin-vodă, prinzând veste, trimis-au pre Preda dvornicul Brâncoveanul și pre Radu stolnicul Fărcășanul și Ivașco Cepariul, cu oști grele. Și făcură război mare la Târgul Bengăi și fură biruți siimenii. Câți n-au perit de sabie, prinsu-i-au vii. Și prinseră și pre Hrizea spătarul viu. Închinându-se boiarii la domnu-său cu slujbă curată, primindu-i cu cinste, dăruitu-i-au foarte bine. Iar pre Hrizea l-au spânzurat la roată cu toate soțiile sale“.

oralistul se află evident lângă cronicarul destul de laconic în relatare și intervine: „Luară-și și ei plată după faptă”. Lui Grigore Ghica-vodă, „patron” al crimei de neiertat (uciderea postelnicului Constantin Cantacuzino, omor ce a stârnit vrajbă între Cantacuzini și Băleni): *pronია*, zice cronicarul, îi programează câteva lovituri (boala și apoi moartea unui „cocon”, degringolada psihică vizibilă a părtaşului la crimă, în fine, pierderea tronului), unele suportabile în esență, dar care sunt imediat înscrise cu voluptate și meșteșug, în seria „pedepselor” (urmări și concretizări ale blestemului).

Naratorul face și el din când în când o modestă – căci și rangul său este neînsemnat – figură de victimă: „Iar când au fost la iulie 15 dni leatul 7180, făcură sfat drăcesc de trimiseră la velocnă pre Gheorghie dvornicul, socrul lui Matei aga, și pe Ghițeia clucerul, socrul lui Șârban spătarul, și pre Stoica Logofătul Ludescul, care au fost slugă bătrână la casa răposatului Costandin postelnicul...” În orice caz, de fiecare dată este ultragiati ori înșelați în buna lui credință câte un Cantacuzin.

Voievozii postulanți au depins mereu de generozitatea unui membru al familiei Cantacuzino. Grigore, fiul lui Gheorghe Ghica, îi datora bătrânului postelnic Constantin Cantacuzino chiar tronul. Precaut, boierul i-a cerut și garanții scrise: „Costandin postelnicul i-au luat credința și să făgădui să-l facă domn, socotind că au născut la Moldova și acolo au crescut, și cum el va ști rândul țării și-i va fi milă de săraci. Și-l jură pre sfânta evanghelie,

și-i făcu zapis cu mare legătură, cu a lui mână scris, ca să-l aibă ca pre tată-său și să-l cinstească cumsecade, măcar că Costandin n-au pohtit de la el nici să-i dea boierie, nici nimic, fără pace la casa lui să aibă”. Alți doi Cantacuzini, dezinteresați, onești și generoși, sunt înșelați de niște „contractanți”: Drăghici Cantacuzino de Radu Leon-vodă și postelnicul Mihai Cantacuzino de Duca-vodă.

Toate aceste denunțări de „legăminte” sunt niște culpe, iar varietatea „soluțiilor” (Grigore Ghica s-a arătat a fi un orgolios ușor de influențat; Radu Leon era un perfid; Gheorghe Duca avea deja antecedente în călcarea unor înțelegeri) nu poate decât să satisfacă un cititor deja plictisit de facilitatea previziunii.

Șerban Cantacuzino,
frescă de la Popești

ată și lamentația hiperbolică din finalul panegiricului consacrat postel-

nicului Constantin Cantacuzino (cel ucis la Snagov, din porunca lui Grigore Ghica):

„O, diavole, rău și pizmaș neamului omenesc, cum prelăști și pre Grigorie-vodă de omori pre Costandin fără judecată, fără vină nimic? Iar țara toată plângea pre Costandin postelnicul, că au pierdut un stâlp mare, care au sprijinit toate nevoile țării. Plângu-l și săracii, că s-au pierdut mila; plângu-l carii au avut de la el multă căutare; plângu-l și păgânii, și creștinii, și toate țările care l-au știut și carii nu l-au știut, ci numai de numele lui au auzit, pentru multă înțelepciune și bunătate ce făcea în toate părțile. Și de la cine fu aceea moarte necuvioasă? De la Gligorașco, pre carele

I-au făcut domn, și l-au cinstit și i-au slăvit numele; de la Stroe Leurdeanu, pre care l-au scos de 2 ori din moarte, și încă i-au fost și cuseru, că au ținut pre fata lui un fecior a lui Costandin, anume Șarban; de la Dumitrașco, că i-au fost nepot de văr premare și căci l-au crescut în casa lui, și l-au ținut ca pre feciorii lui și l-au boierit. Unii ca aceștia să fie de 3 ori anathema!”

tent mereu la ceea ce face, scriitorul netezește cu grijă

drumul spre impresie, adună, esențializând, elementele care închipuie abominabilul, fapta excentrică, motivează – uneori prin exemplificări abundente – și plasticizează, după posibilități, „enuțul” inițial, respectând, cu surprinzătoare acuratețe, regulile de compunere impuse de retoricile de tradiție bizantină.

Pe logofătul salarizat de Cantacuzini, toga de magistrat al istoriei – căci putea foarte bine să scrie o „istorie” partizană – l-a interesat extrem de puțin.

Profesiunea autorului *Letopisețului Cantacuzinesc* este lupta, ofensivă neabătută cu țeluri limpezi – stigmatizarea și distrucția. Textul lui Stoica Ludescu nu este însă un simplu inventar de invective. Autorul nu accede spre „blestem” cu mijloacele „academicului”. Maniera sa – care trădează, orice s-ar spune, un oarecare exercițiu – este, dimpotrivă, preponderent „poetică”. Suntem în plin spațiu metaforic. Posibilitățile metalepsei (diavolul – cauză primordială a răului) sunt fortificate constant.

Malefica „neființă” este omniprezentă, servind ca termen de comparație (în „vecinătăți” lexicale adecvate: „Acești 2 oameni fiind aleși de răi și pizmași neamului românesc [...], ei ca niște draci”), pentru

substituirii metaforizante („Și cum sosi în scaunul lui în București, îndată îl apucară acei doi draci cu gura și-l puseră la cale rea și spurcată”), ori ca participant, în continuare, la acțiune („fiind acest neam dorobănesc încuscați cu siiménii și sângeați și covășiți de diavolul”; boierii aveau „covăseala dracului” în inimi etc.). De observat că și aici, și în formațiile în care numele popular al respectivului

„personaj” este folosit ca bază, semnificativ, pentru derivare (seimenii și dorobanții, răsculați în vremea lui Matei Bășarab și mai târziu sub Constantin Șerban, „ca niște îndrăciți, nu să mai așeza, ci umbla tot tulburați”; boierii dușmani „făcură sfat drăcesc”; „Iar Băleanul cu ceata lui, fiind îndrăciți, nimic nu să rușina, ci tot îndemna pe Gligorievodă să-i omoare”), scriitorul lasă la o parte orice reticență „creștină” privind denominația abruptă a forțelor răului.

Constantin Brâncoveanu, gravură de epocă

ei selectați pentru împlinirea tenebroaselor intenții devin „vase rele”. Lui Stroe Leurdeanu, „vasul românesc”, i se adăuga un altul, „grecesc”, Dumitrașco vel-vistier Târigrădeanu, iar Radu armașul Vârzarului – din *Povestea celor doi boiari răi* – este acompaniat de Ghinea, grec și el, o specie de parvenit („lăcătar, de la Rumele”), a cărui prezentare îi prilejuiește cronicarului un excurs onomastic („și încă de mic își dobândi și această poreclă, ce-i zic Țucala, adevă Olariu”), însoțită de o succintă considerare caracteristică („Că olariul dincătro-i iaste voia, dintr-acolo-i pune mânușa. Așa zicea și acel Ghinea, că încătro-i va fi voia, într-acolo va învărti roata și va lua plata”), în care subțirimea ironiei nu atenuează capacitatea demolatoare. ■

(Va urma)

Chipuri de boieri și jupânese

În biserica mare a mănăstirii Sucevița, pe peretele de vest al naosului, făcând pandant cu marele tablou al ctitorilor, se află o compoziție votivă în care apar două personaje. „Primul dintre ele, cu figura plină, înțregită de o barbă scurtă și rotundă, cu o cruce în mâna stângă și o Evanghelie în dreapta, poartă veșminte arhieresti (mitră, sacos, omofor)“ (scria istoricului artei Sorin Ulea). El a fost identificat în persoana mitropolitului Gheorghe Movilă. „Cel de-al doilea, cu obraji supti

și cu o figură prelungă de ascet, accentuată de o barbă firavă, cu mâinile ușor ridicate în semn de rugă, poartă simple veșminte monahale“. S-a spus despre el că ar fi mitropolitul Petru Movilă, dar și mitropolitul Teodosie Barbovschi. Într-un sfârșit, Victor Brătulescu a demonstrat că monahul de la Sucevița este Ion Movilă, călugărit Ioanichie, părintele mitropolitului Gheorghe, al lui Ieremia și Simion Movilă – domni ai Moldovei și, respectiv, Țării Românești.

ION MOVILĂ LOGOFĂTUL ȘI CNEAGHINA LUI, MARIA

MARIA MAGDALENA SZÉKELY

Ion Movilă, ai cărui părinți au fost, foarte probabil, Dragotă Movilă și Salomia, s-a însoțit mai întâi cu Greaca, nepoata lui Pavel Scripcă brânișterul, cu care a avut pe Toader Movilă și pe Greaca. A doua oară, s-a căsătorit cu Maria, fiica lui Petru Rareș. „Cneaghina Maria“, cum îi spun documentele, a trăit mult și multe: a supraviețuit soțului său, ginerelei și celor doi fii ajunși domni, și-a înmormântat câțiva nepoți, și-a văzut o

noră luată în robie de turci; a fost fiică de domn, mamă și bunică de domni. A fost mătușă la ridicarea strălucită și la căderea tragică a Movileștilor. A părăsit de mai multe ori Moldova pentru a pleca în refugiu, poate începând chiar din 1538. În timpul unui asemenea refugiu, la ieșirea lui Petru Șchiopul din tron (1591), Maria scria principelui Ioan Simeon de Sluck: „Mulțumim plecat luminății voastre pentru binefacerea pe care le cunoaștem din grația milostivă a luminății voastre,

rugând pe Domnul Dumnezeu să ne facă demni ca să răsplătim luminății voastre pentru ele. Pentru că luminăția voastră a binevoit să ne ia până la sfârșit în milostiva sa grație, nu ne îndoiim că luminăția voastră nu va binevoi să ne lipsească de ea. De asemenea, și domnul Ieremia ne spune că, fiind sub milostiva protecție a luminății voastre, să ne bizuim în toate nevoile și întâmplările noastre pe luminăția voastră. Cu toate că ni s-a dat de știre, milostive principe, domnul nostru milostiv, că luminăția

... În imagine: Stema Movileștilor.

voastră binevoiești să dai domnului Kurzański această proprietate a luminăției voastre, pe care ai binevoit să ne primești pe noi, noi totuși rugăm să fim sub milostiva apărare a luminăției voastre și de aceea vă trimitem pe sluga noastră, David, prin care rugăm pe luminăția voastră să binevoiască să ne înștiințeze unde luminăția voastră vei binevoi să ne ai, dacă acolo, sau dacă va trebui să ne mutăm în altă parte, despre care lucru am recomandat acestei slugi a noastre să vorbească și prin viu grai cu luminăția voastră, prin care rugăm să binevoiască luminăția voastră să ne facă cunoscută voia sa milostivă și să nu ne lepede din milostiva sa grație, de care lucru nu ne îndoim deloc. Și recomandăm din nou slujbele noastre plecate milostivei grații a luminăției voastre, domnului nostru milostiv, de care rugăm să nu fim părăsiți. S-a dat în Ușcie, 29 noiembrie, anul 1591”.

Strămoș de regi și împărați

În vremea când domn în Moldova era fiul său, Ieremia, Maria pare să se fi bucurat de un statut privilegiat. La 24 aprilie 1606, „cneaghina Maria” și nora sa, „Iliasta, doamna domnului Ieremia Movilă voievod”, scriau „ureadnicilor din târgul

Hârlăului și vierilor și vătafilor de vieri de acolo, care lucrează acolo lângă via noastră, vă dăm vouă de știre că au venit înaintea noastră rugătorii noștri, monahii de la sfânta mănăstire a Neamțului, și s-au plâns înaintea noastră

Logofătul Ion Movilă, în chip de călugăr, așa cum apare în frescă de la Sucevița

și au spus că au avut o moară acolo și au avut pe lângă moară un om care le este morar și birar și pentru oricare treabă a sfintei mănăstiri, iar voi îl tulburați și îl trageți lângă via noastră cu alți oameni. Pentru aceea, cum veți vedea această carte a noastră, mai mult să nu tulburați și să nu vină mai multă plângere, căci mare ceartă veți primi. Și altfel să nu faceți”.

Statutul special al Mariei era un lucru normal, căci

pentru Ieremia Movilă mama sa era o sursă de legitimare. El era, cu siguranță, mândru de sângele domnesc pe care i-l adusese în vine această discretă domniță. Nu a spus-o niciodată în cuvinte, dar a lăsat alte mărturii ale simțămintelor și gândurilor sale. A poruncit ca la Sucevița, în tabloul votiv, Maria să fie pictată cu coroană pe cap, imediat după sine și înaintea doamnei Elisabeta. Și tot așa într-un *Tetraevangeliiar* închinat aceleiași mănăstiri.

Logofătul Ion Movilă și cneaghina Maria au avut patru copii: pe Ana-Șcheaua, pe Ieremia, pe Gheorghe și pe Simion. Ajuns pe tronul strămoșesc, Ieremia Movilă avea să-l numească pe Ion Movilă „luminat începător, născătorul domniei mele”.

Ana-Șcheaua s-a căsătorit cu Isac Balica, văr de-al

doilea cu boierii Buzești din Țara Românească, devenit hatman al Moldovei. Ei au fost părinții lui Isac Balica (*Magazin istoric*, nr. 2/1994), hatman ca și tatăl lui, căsătorit, prin 1609-1610, cu Nastasia, fiica vornicului Nestor Ureche. Nu au avut copii. Ieremia a fost însoțit de Elisabeta, fiica parcălabului de Hotin Gheorghe Lozonschi și a jupănessei Cristina. Au avut mulți băieți și fete: Constantin, Alexandru (domni și ei), Bogdan, Irina

(Reghina), Ecaterina, Maria și Ana. Gheorghe Movilă a ales viața monahală și a urcat în ierarhia ecleziastică până la cea mai înaltă treaptă, cea de mitropolit al țării. Iar dacă vremile ar fi fost prielnice, după înființarea, de către frațele său, Ieremia vodă, a episcopiei de Huși, ar fi căpătat chiar rangul de patriarh. Simion s-a însoțit cu Marghita (Melania), fiica lui Gavriil Hâra. Au fost părinți lui Mihail (domn al Moldovei), Gavril (domn al Țării Românești), Petru (mitropolit al Kievului), Pavel (mort de tânăr), Moise (domn al Moldovei) și Ion (a cărui fiică, Ileana, a fost soția cronicarului Miron Costin).

Dacă pe linie masculină neamul Movileștilor s-a stins, prin fiicele lui Ieremia vodă sângele lui Ion Movilă a trecut în vinele unor familii nobile și ale celor mai multe familii regale din Europa (*Magazin istoric*, nr. 4/1991). Prin Irina (Reghina), s-a asigurat posteritatea în neamul Wiśnowiecki, Ion Movilă devenind răstrăbunicul regelui Poloniei Mihail Wiśnowiecki. Prin Maria, sângele Movileștilor a trecut la familia Potocki și, pe această filieră, Ion Movilă a devenit răstrăbunicul unui alt rege polon, Stanislas Leszczyński. Mai departe, prin căsătoria fiicei acestuia din urmă cu regele Franței Ludovic XV, logofătul Movilă a ajuns înaintaș al ultimilor regi Bourboni ai

Franței (începând cu Ludovic XVI), al Bourbonilor de pe tronul Spaniei (începând cu Ferdinand VII), al regilor

părăteasa Sisi. În ceea ce privește linia lui Simion Movilă, nepoata de fiu a acestuia, Ileana, a fost soția lui Miron Costin, din care coboară domnul Unirii, Alexandru Ioan Cuza, dar și Ioana (Zizi) Lambrino, prima soție a principelui Carol (viitorul rege Carol II).

Nu-mi este cunoscută, până acum, nici o pecete a părcălabului Ion Movilă. Dar, de vreme ce Ieremia și Simion folosesc același însemn heraldic, moștenit și de urmașii lor, în variate combinații, după primirea indigenatelor polone, cred că și părintele lor avuseser aceeași stemă: două săbii încrucișate.

Părât de spioni

În cariera lui, Ion Movilă a ocupat dregătoriile de părcălab de Hotin, vistiernic și logofăt. Ultimul document care îl atestă la conducerea cancelariei țării este din 17 iunie 1563.

În jurământul lui Iliș

Rareș către regele Poloniei, Sigismund I, din 30 noiembrie 1547, între ceilalți martori se află și „Ion Movilovici de la Hudinți” Părcălab al Hotinului. Cândva, după această dată, a plecat în Polonia, ca și alți boieri nemulțumiți de politica dusă de Iliș Rareș. Istoricul Constantin Rezachevici bănuia – pe bună dreptate, cred – că fostul logofăt s-a alăturat grupului de susținători ai pretendentului Ion,

Simion Movilă, într-o broderie de la mânăstirea Sucevița...

Portugaliei (începând cu Petru IV), al împăraților Braziliei, al ultimilor doi țari bulgari (Boris III și Simeon II) și al arhiducelui Otto de Habsburg. Aceași Maria a transmis sângele lui Ion Movilă regilor Bavariei (începând cu Maximilian I), regilor Suediei (începând cu Carol XV), regilor Danemarcei (începând cu Cristian X) și Norvegiei (prin Haakon VII), împăratului Franz Iosif, dar și soției acestuia, îm-

viitorul domn Ion vodă cel Cumplit. Oricum, la 30 noiembrie 1551, Ion Movilă lua parte la trecerea în revistă a oastei de apărare poloneze, la Trembowla. Făcea parte din detașamentul moldovenesc, condus de viitorul Ion vodă. Alături îi erau vistiernicul Dan, hatmanul Simion Negrilă, precum și Petru stolnicul, cel care avea să ajungă pe tronul Moldovei sub numele de Alexandru Lăpușneanu. S-a întors în Moldova cu acesta din urmă.

Dacă va fi fost adevărat că Lăpușneanu era fiul lui Bogdan III, înseamnă că jupâneasa lui Ion Movilă îi era vară primară noului domn. Rudă sau nu, Movilă a ajuns în cea mai de seamă dragătorie a țării, bucurându-se de un mare prestigiu. Un spion imperial care bătea pe atunci drumurile Moldovei îl informa pe Maximilian de Habsburg, la 6 iunie 1562, că „la ei [la moldoveni] are mare trecere logofătul, om întotdeauna la fel cu sine însuși, grav cu șiretenie, rar la vorbă, nepomenind de maiestățile voastre și de alții decât întrebat“.

„Pan Movilă Hudici“ apare în marea mărturie a jurământului lui Alexandru Lăpușneanu față de craiul Sigismund August al Poloniei (22 iunie 1553).

În 1563, după ce aventurierul protestant Ioan Heraclide, devenit domn al Moldovei ortodoxe ocupase cetatea Hotinului, la 14 ianuarie, același spion

monahism a unui dintre soți era, la vremea aceea, motiv de despărțenie. Nu se accepta ca un om care optase – de bună voie sau silit – pentru rasa monahală să aibă un soț.

A murit ca simplu monah, fiind pictat astfel de fiii săi, la Sucevița, și tot așa a fost înmormântat, poate în vechia biserică a Suceviței, într-o groapă simplă, fără piatră cu

...și împreună cu doamna Elisabeta și copiii lor (miniatură dintr-un Tetraevangelii din 1607)

imperial scria în raportul său: „[Despot] a slobozit ostași punând drept pârălăbi doi moldoveni, anume pe Avram despre care am părere bună, căci era postelnic, iar pe celălalt, Moghilă, îl știu dimpreună cu fratele său care este mare logofăt, socotit de cei cinstiți ca fără credință sau purtând pata necredinței“.

După această dată, nu se știe exact când, Ion Movilă s-a călugărit sub numele de Ioanichie.

Călugărirea lui a trebuit să atragă după sine divorțul de cneaghina Maria. Intrarea în

inscripție și înfloritură. Pentru că într-un document târziu se folosește formula „au perit Movilă logofăt“, s-a emis ipoteza morții silnice a acestui boier. Ideea aceasta, însă, nu

se susține: o dată ce o persoană renunța la cele lumești și intra în ordinul rugătorilor, el ieșea din viața socială și politică, deci nu mai prezenta nici un pericol pentru virtualii săi adversari. Pe de altă parte, ridicarea mâinii asupra unui om al lui Dumnezeu era păcat de moarte și greu s-ar fi găsit pe atunci cineva care să-și ia asupra sa această faptă fără de iertare la Judecata de Dincolo.

De la predecesorii săi, Ion Movilă moștenise mai multe proprietăți, pe care, la rândul

lui, le va lăsa urmașilor săi. Aceste sate nu apar în urice emise pentru Ion Movilă, ci sunt menționate ca proprietăți ale familiei în documente ale copiilor. Astfel, în 1582, Ieremia și Simion obțineau o întărire pe ocinile care le veneau de la Petru Hudici, Iașco Hudici și Ion Movilă. Pentru slujbă credincioasă, Petru Rareș îi dăruise pârclăbului satul Cobălia (ținutul Soroca).

Domnița Maria avusese puțină zestre în pământ: satul Fetești, „supt Dealul lui Vodă” (ținutul Hârlău) și șapte fălci de vie, din care trei în Dealul lui Vodă. Ea trebuia să mai fi adus, însă, la căsătorie, în afara unui indiscutabil prestigiu social pentru Ion Movilă, și ceva bani și averi mișcătoare, constând în bijuterii, argintărie de masă, veșminte scumpe, blănuri, covoare, din cele care vor fi luate de fiica lui Ieremia Movilă, Maria, la căsătoria ei în Polonia, sau din cele rămase de pe urma lui Ieremia vodă, la moartea lui.

Curțile lui Ion Movilă se găseau la Hudinți, pe Bașeu, cum însuși spune, indirect, numindu-se „Ion Movilovici de la Hudinți”.

Boier știutor de carte, de vreme ce a fost vistiernic și logofăt, Ion Movilă și-a instruit bine feciorii. Istoricul P.P. Panaitescu a observat că „Ieremia Movilă, boier și domn care aparține veacului al XVI-lea († 1606), scria unui nobil polon, la moșia cărui se adăpostise în vreme de bejenie, că pentru a-i arăta sentimentele de recunoștință ar trebui să fie un «Cicero eloquentissimus». Inte-

resant nu numai faptul că Ieremia vornicul, mai apoi domn al țării, știa cine este Cicero ca orator, și că *probabil îl citise* [subl. mea], ci și faptul că numele lui Cicero, care era idolul Renașterii ..., apare sub pana unui boier moldovean”.

Ctitori și ctitorii

Despre acte ctitoricești ale lui Ion Movilă nu avem știri. Dimitrie Dan scria despre un clopot de 50 kg care ar fi fost dăruit de vistiernicul Movilă, în anul 1539, mănăstirii Sucevița. Nu contest destinatarul daniei din 1539: înaintea actualei mănăstiri de la Sucevița a existat un așezământ mai vechi. Ceea ce nu coresponde însă, este anul daniei cu acela al ocupării, de către Ion Movilă, a dregătoriei de vistiernic (1546): să nu fi fost clopotul dar de la Ion Movilă sau inscripția a fost prost citită, înainte de topirea din 1878? Cum inscripția este iremediabil pierdută, probabil că nu se va afla niciodată răspunsul la această întrebare. Dar dacă textul a fost, totuși, bine citit și, în 1539, Ion Movilă era vistiernic, dar numai al doilea? Solidaritatea fiilor lui Ion Movilă în jurul Suceviței – de care va fi vorba îndată –, adăugată acestei mențiuni despre clopotul din 1539 conduce la ipoteza existenței unei biserici anterioare la Sucevița (poate pe locul unde astăzi se află biserica mică, în afara incintei mănăstirii, sub a cărei construcție ar trebui să se afle rămășițele a încă cel puțin două edificii: ale bisericii lui Gheorghe Movilă și ale uneia

anterioare ei, al cărei ctitor a putut să fie (și) Ion Movilă). Mai este un element care sprijină această atribuire: în 1552, hatmanul Ion Sturza (strămoșul Sturdzeștilor) și jupâneasa lui, Ana, închinau mănăstirii Sucevița o Evanghelie. Beneficiar al daniei era așezământul cel vechi, firește, iar semnificația gestului ar putea fi căutată în anii celei de-a doua domnii a lui Petru Rareș, când Ion Sturza și Ion Movilă erau pârclăbi la Hotin. Slujba năștea o solidaritate între cei care o dețineau: în virtutea acestei solidarități, portarul de Suceava Mihai l-a apărut pe fostul său tovarăș de dregătorie, Vlad pârclăbul de Hotin, când Petru vodă a vrut să-l taie după eșecul de la Gwozdziec, în 1531. Și, poate, aceeași solidaritate a stat și la baza închinării Evangheliei de către Ion Sturza mănăstirii Sucevița. Calitatea de ctitor a lui Ion Movilă explică de ce apare el în scena care face pendent tabloului votiv din naosul Suceviței. Mitropolitul Gheorghe Movilă și Ieremia vodă l-au pictat acolo, în veșminte monahale, la o vreme când el era demult trecut în lumea dreptilor, nu ca părinte al lor, ci în calitate de ctitor.

Nu cunosc un alt neam de boieri moldoveni a cărui aplecare spre acte de ctitorire să fie mai mare decât aceea a urmașilor lui Ion Movilă. Trecând din generație în generație, prin bărbați și prin femei, vocația ctitoricească a fost cea mai scumpă podoabă a urmașilor logofătului Ion Movilă. ■

ROMANIA

PE URMELE LEULUI NOSTRU

VICTOR AXENCIUC

Idată cu declanșarea primului război mondial – august 1914 – și îndeosebi după intrarea României în război – august 1916 – moneda românească intră într-o nouă etapă de evoluție. Atunci a început prima mare inflație a leului modern, din cele trei din perioadele – 1916-1926, 1936-1947 și 1990-2000 care se vor succeda până la sfârșitul secolului XX.

Inflația din anii 1916-1926 a fost produsă de marile cheltuieli de război, de considerabile pierderi materiale și umane generate de acesta, de datoriile externe contractate de România, de obligațiile financiare impuse țării noastre de puterile învingătoare în război precum și de preschimbarea monedelor străine din provinciile care s-au unit în 1918 cu Țara. Emisiunea monetară a B.N.R. a sporit astfel între 1915-1924 de la 660 mil. lei la 19 205 mil. lei; aceasta s-a reflectat și într-o creștere rapidă a prețurilor și în deprecierea leului față de valoarea lui

din 1913 și față de valutele solide străine.

Astfel în comparație cu 1913 valoarea leului în anul 1918 era de 3,6 ori mai redusă pentru a ajunge în anul 1926 la cel mai scăzut nivel, o depreciere de 42 ori. Inflația a „mâncat” din valoarea leului aur 1913, 97,6%, el rămânând în 1926 doar cu 2,4% din substanța antebelică. Această primă inflație a leului a avut consecințele generale cunoscute; a condus la instabilitate monetară, economică și financiară, la scăderea standardului de trai a majorității populației dar și la o îmbogățire fără eforturi a unor categorii de agenți economici etc.

După anul 1926 B.N.R. și statul român pregătesc condițiile pentru stabilizarea leului care se realizează la începutul anului 1929. Reforma monetară din acest an a însemnat devalorizarea oficială a leului față de leul aur dinainte de război. În acest scop statul român a contractat un mare împrumut în piața bancară externă cu condiții grele pentru economia națională.

Leul oficial, consacrat prin stabilizarea din 1929, era reprezentat de numai 0,010 gr aur față de 0,3226 gr a leului antebelic, kg de aur monetar fiind fixat la 111 111,11 lei; aceasta reprezenta o reducere a valorii etalonului leului de 32,26 ori în comparație cu valoarea din anul 1913. În literatura economică a vremii leul de până la război era numit leu aur iar cel din perioada inflației și a stabilizării, leu hârtie.

Prin diminuarea oficială a valorii sale, moneda românească, una din cele mai puternice din Europa înainte de război devine una din cele mai slabe de pe continent în perioada interbelică. Aceasta reiese și din cursul oficial al leului față de alte valute fixat la stabilizarea din anul 1929¹: 1 liră sterlină = 813,6 lei; 1 dolar

¹ Datele asupra stabilizării monetare din anul 1929 provin din lucrarea academicianului Costin Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. al II-lea, București, 1967.

S.U.A. = 167,2 lei; 1 franc elvețian = 32,26 lei; 1 marcă germană = 39,8 lei; 1 pengo maghiar = 29,2 lei; 1 zlot polonez = 18,8 lei; o coroană cehă = 5 lei; 1 levă bulgară = 1,2 lei; 1 drahmă greacă = 2,2 lei etc. Stabilizarea monetară din 1929 nu a schimbat semnele monetare – bancnotele și piesele metalice. Față de cele existente până la 1918 s-au emis bancnote de 500 lei, de 1 000 lei și de 5 000 lei.

In perioada următoare, după criza economică mondială din anii 1929-1933 leul stabilizat alunecă, ușor la început, într-o nouă perioadă de inflație, confirmată în anul 1936 prin deprecierea oficială de către B.N.R. cu 38%; în 1940, în condițiile declanșării războiului al doilea mondial și sporirii cheltuielilor militare B.N.R. modifică din nou prețul aurului la 229 000 lei/kg de aur monetar, ceea ce reprezintă o devalorizare, față de valoarea leului de la stabilizarea din anul 1929, de 108%. În anii războiului, până la încheierea armistițiului din august 1944, inflația, prețurile de consum au sporit de 4-6 ori. Dar cea mai spectaculoasă depreciere monetară s-a produs între august 1944 și august 1947, inflația sporind de mii de ori printr-o masă uriașă de hârtie monetă

pusă în circulație pentru acoperirea cheltuielilor de purtare a războiului în Vest până în mai 1945 și pentru plata despăgubirilor și a sarcinilor armistițiului.

Dimensiunile inflației pot fi judecate după indicii prețurilor de detalii în București; acesta, față de 100 în 1938, a crescut la 150% în 1940, la 934% în 1944 după care urcarea este vertiginoasă: 1945-6 490%, 1946-36 907% iar în luna iulie 1947 – 853 163% respectiv o mărire de 8532 ori și în comparație cu prețurile din anul 1938“.

La asemenea prețuri uriașe B.N.R. a emis bancnote de 10 000 lei, de 100 000 lei, de 1 000 000 lei și în iulie 1947 de cea mai mare valoare – 5 000 000 lei.

Inflația galopantă și extraordinară s-a exprimat în creșterea vertiginoasă a prețurilor tuturor produselor și serviciilor. Luând ca momente de reper anii 1938, 1944 și iulie 1947 prețul unor produse de consum a evoluat astfel: 1 kg de pâine – 8 lei, 46 lei și 165 000 lei; zahăr – 32 lei, 256 lei și 440 000 lei; brânză de oi – 47 lei, 500 lei și 460 000 lei; carne de porc – 46 lei, 255 lei și 250 000 lei; 1 kWh – 18 lei, 120 lei și 120 000 lei; cafea – 200 lei, 2 200 lei și 4 400 000 lei.

În sfârșit inflația s-a reprezentat și reflectat în creșterea cursului liber al dolarului S.U.A. de la 966 lei în noiembrie 1941 la 4 830 lei în decembrie 1944, – la 179 676 lei în decembrie 1946, pentru a ajunge în 14 august 1947 – prețuia stabilizării – la 6 055 854 lei pentru 1 dolar S.U.A.

Această depreciere a leului de mii de ori, a fost cumulată cu agravarea situației economiei provocată de război și urmările sale, cu o lipsă catastrofală de bunuri de consum și cu resurse bugetare reduse a avut ca efect o comprimare atentă a capacității de cumpărare a salariaților publici și a pensionarilor, în comparație cu nivelul anului 1938 venitul real al acestor categorii s-a redus până la o pătrime și o cincime în anul 1947. Pentru edificare menționăm de exemplu că un contabil în grad mediu, în instituțiile statului avea în anii 1938, 1944 și iulie 1947, un salariu lunar mediu de 7 250 lei, 18 790 lei și 2 155 800 lei. Cu cât de mult a scăzut puterea de cumpărare menționăm că din acest salariu se putea cumpăra în anii respectivi: zahăr 226 kg, 73 kg

și 5 kg. sau energie electrică 408 kwh, 157 kwh și 18 kwh.

Degringolada prețurilor, specula produselor deficitare, o imensă masă monetară, polarizarea economică, gravă criză de subproducție și alți factori sociali au impus efectuarea stabilizării monetare. Aceasta a avut loc la 15 august 1947 și a urmărit să reducă masa monetară în circulație care a sporit, între anii 1939 și august 1947, de la 54 mild. lei la 48 877 mild. lei.

Iată datele principale ale stabilizării: moneda națională rămânea leul cu 100 subdiviziuni – bani; 1 leu avea valoarea a 594 mg aur fin prețul unui kg de aur fiind fixat la 168 350 lei. Întrucât însă moneda rămânea neconvertibilă în baza suspendării convertibilității din 1941, conținutul în aur al leului, declarat prin legea de stabilizare, avea caracter formal, fără efecte practice. Pre-schimbarea semnelor monetare cu semnele noi s-a efectuat în raportul de 20 000 lei vechi pentru 1 leu nou la schimb admitându-se sume limitate după profesia prezentatorilor; cea mai mare sumă puteau să o schimbe țărani, de 5 mil. lei, urmau apoi salariații și pen-

sionarii cu 3 mil. lei, restul populației, persoane fizice, minore având dreptul să schimbe 1,5 mil. lei. Instituțiile publice schimbau întreaga sumă deținută în vreme ce agenții economici, societățile, în afară de cele comerciale, puteau schimba o sumă egală cu salariile plătite în luna precedentă: sumele neschimbate se depuneau într-un cont blocat la instituțiile bancare. Din totalul masei monetare în circulație, au fost admise la schimb 27,4 mii de miliarde pentru care s-a primit 1 378 mil. lei noi. Astfel, stabilizarea din august 1947 a redus practic de 40 000 ori cantitatea de monedă în circulație. Noile monede aveau valori mici: bancnote de 100 lei, 500 lei și 1 000 lei iar piese metalice de 5 lei, 2 lei, 1 leu și 50 bani.

Afost stabilit un curs oficial al valurilor străine, după cantitatea metalului nobil, la paritatea oficială, reprezentată de acestea din care menționăm: 1 dolar S.U.A. = 150 lei, 1 liră sterlină = 605 lei, 1 fr. elvețian = 35 lei, 1 forint maghiar = 12,90 lei, 1 coroană cehoslovacă = 3 lei, 1 leva bulgară = 0,62 lei.

Reprezentând atunci o economie la

jumătate din potențialul normal, din cauza războiului, a distrugerilor și marilor datorii externe ce urmau să fie plătite, atât valoarea aur a leului cât și cursurile oficiale stabilite la valutele principale apăreau supraevaluate.

Datorită situației economice, după câteva luni prețurile au început din nou să urce față de cele estimate la stabilizare.

În anii următori, după 1947, se desfășoară refacerea economică, activitatea economică ia un curs ascendent și prin 1950-1951 producția atinge nivelul antebelic al anului 1938 iar moneda dobândește o relativă stabilitate. Deși reforma monetară din august 1947 a eliminat marea inflație și a creat condiții pozitive relansării economiei naționale, în domeniul monetar se mai mențin dezechilibre generate de o emisiune sporită de masă monetară și de urcarea prețurilor care amenințau procesele de creștere economică.

În consecință se întreprinde o nouă și ultimă reformă monetară din secolul 20 în România, în ianuarie 1952 în condiții diferite radical de cea precedentă: o

economie de tip socialist centralizată statal și planificată situată în afara condițiilor concurenței și a proprietății private din principalele sectoare neagricole, sub comanda unui organism politic și economic de decizie unică.

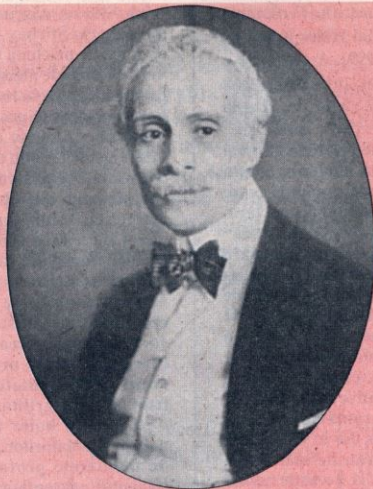
Noua reformă monetară urmărea scoaterea de pe piață a surplusului de monedă și întărirea monetei naționale. În acest scop prețurile și veniturile s-au redus de 20 ori; s-au emis monede de tip nou cu valori de 20 ori mai mici ca cele precedente; s-au schimbat toate sumele prezentate însă în proporții diferite, între 50-400 lei vechi pentru 1 leu nou; depunerile la C.E.C. au fost avantajate, schimbul fiind de două ori mai ferm. Legea prevedea și o reducere de prețuri la bunurile de consum între 5-20%. Noile semne monetare erau reprezentate de piese metalice divizionare: 1 ban, 3,5,10 și 25 bani, și monedă hârtie de 1,3,5,10,25 și 100 lei. Acestea datorită unei stabilități monetare și economice ce a urmat, și-au păstrat aceeași valoare aproape jumătate de secol – 1952-1990, care amintește de altă perioadă de stabilitate a leului, dar a leului aur, cea între 1868-1915 tot aproape de jumătate de secol.

In același timp prin legea reformei monetare din 1952 s-a mărit și conținutul aur al leului de la 5,94 mg la 79,35 mg întărindu-se poziția sa față de valutele străine. În condițiile când economia națională făcea progrese, după doi ani, în 1954, prin lege se mărește conținutul în aur fin al leului de aproape două ori, la 148,11 mg, modificându-se totodată și cursul oficial al valutelor străine, stabilit pe baza parității metalice.

Astfel 1 dolar S.U.A. în 1952 a fost fixat la 11,20 lei iar în 1954 la 6 lei; o liră sterlină în 1952 valora 31,36 lei iar în 1954, 16,80 lei etc. Aceste cursuri oficiale nu erau operaționale în domeniul comercial ci doar parțial și cu primă în cel al turismului. Menționăm că în toată perioada până la 1990 cursul celei mai puternice valute mondiale, a dolarului S.U.A., în toate categoriile de operațiuni, a variat între 12-18 lei. După datele B.N.R. între 1985-1989 cursul de schimb a oscilat între 14,28 lei și 17,14 lei 1 dolar S.U.A. . Prețurile de consum, care în economia socialistă erau fixate de stat, s-au stabilit la principalele bunuri la următoarele nivele: pâine

0,75 gr
– 3,22 lei; orez – 9 lei;
zahăr – 9 lei; ulei – 11 lei;
parizer – 11 lei; lapte vacă –
1,10 lei; bere 0,5 l – 2 lei; țigări
Carpați – 2,50 lei; cămășă
bărbați – 88,50 lei; pantofi
bărbațești – 134 lei; benzină –
3,50 lei; bilet tramvai – 0,25 lei;
fișă telefon – 0,25 lei. Timp
de cinci decenii prețurile la
bunurile de consum au sporit
până la dublu dar mult mai
puțin față de prețurile pe
piața mondială; aceasta și
explică menținerea în limitele
arătate a cursului dolarului
S.U.A. în lei?

Ultimele două reforme monetare, din 1947 și 1952, nu au asigurat monetei naționale convertibilitate. Ambele reforme s-au efectuat cu resurse interne, nebeneficiind de nici un aport de capital din străinătate. Ultimul deceniu al secolului 20 avea să fie pentru leul românesc o nouă perioadă de depreciere, de spectaculoasă inflație în care suportul său – economia națională – se va degrada nu din cauza războaielor și distrugerilor ci din cauze politico-sociale, cu consecințe economice mult mai grave decât ale conflagrațiilor mondiale asupra României. ■

DIMITRIE GHYKA – MEMORII

Dimitrie Ghika – familia sa își ortografia astfel numele spre a se deosebi de cea din Țara Românească, deși ambele coborau din același strămoș – era fiul lui beizadea Iancu (Ioan Gr. Ghica), deci nepotul lui Grigore Vodă, ultimul domn al Moldovei (1849-1856). Mama lui, Alexandrina, era fiica lui Vladimir Moret de Blaremburg și a surorii primilor domni pământenii de la București (Grigore și Alexandru Ghica). A avut doi frați, pe Alexandru zis „Rapineau” – care, după debuturi de dandy intelectual la București, și-a petrecut viața în lumea boemă a Parisului – și pe Vladimir, Monseniorul (Arhimandrit) de mai târziu, care a murit în închisoare, ca martir al comunismului.

S-a căsătorit cu o rudă îndepărtată, Elisabeta Ghika-Brigadier, vara primară a cunoscutului istoric și genealogist George D. Florescu (1893-1976). Din cauza studiilor – pe care le-a făcut în Franța – și a profesiunii, a trăit puțină vreme în țară, dar vara venea regulat la Bozieni, lângă Roman, unde-și petrecuse o parte din copilărie. A avut o fiică,

Manola, măritată cu un diplomat belgian, Contele Pierre de Briey, cu care a avut mai mulți copii, printre care și Daniel, cel care a oferit Institutului European de la Iași posibilitatea de a publica „memoriile” din care Magazin istoric reproduce câteva fragmente. Dimitrie Ghika a murit în Belgia în 1967 (?) și este înmormântat alături de bunicul său, la Le Mée, între Paris și Fontainebleau, nu departe de „palatul” în care fostul domn al Moldovei, „cuprins de melancolie”, își pusese capăt zilelor.

A intrat în diplomatie în 1894, la nici 20 de ani, și cariera lui a început strălucitor. După primul război mondial însă, puțină simpatie reciprocă dintre el și Ion I. C. Brătianu a dus la punerea lui în disponibilitate („ținerea la dispoziția ministrului”). În 1928, trimis din nou în misiune de guvernul Maniu, a recuperat rapid întârzierea suferită, ajungând șeful diplomației române în guvernul Iorga-Argetoianu (aprilie 1931-mai 1932). Se pare că prin el s-au reluat, sub Carol II, tratativele cu Horthy pentru uniunea dinastică a Ungariei cu

România, întrerupte de moartea lui Ferdinand, și, din nou, după venirea lui Hitler la putere (Magazin istoric, nr. 11/1999). A exercitat o oarecare influență la Palat, prin fratele său Monseniorul, foarte bine văzut de Magda Lupescu, pe care o și convertise la catolicism.

În 1920, în timpul vizitei pe care viitorul rege Carol II o făcuse în Japonia, acesta fusese profund impresionat de modul în care japonezii reușiseră să-și europenizeze țara. Ei merseseră până acolo încât „traduseseră” în titluri occidentale rangurile nobiliare nipone, așa cum făcuseră și rușii la poarta lui Dimitrie Cantemir. Vizitele pe la curțile europene și anii de exil îl făcuseră pe Carol II să aprecieze importanța pe care o aveau încă titlurile de noblete în statele democratice ale continentului nostru, chiar și după prefacerile sociale consecutive războiului din 1914-1918. Aristocrația română era și ea înrudită cu cea occidentală, dar în străinătate nobilii maghiari se bucurau de mai multă trecere decât cei români și aceasta numai pentru că purtau titluri. Atunci când Carol II a hotărât să facă același lucru în România, a procedat discret, pentru a nu merge împotriva stipulației Constituției. Dimitrie Ghyka a fost direct implicat în această operație, ca de altfel și Gheorghe Florescu, cu care a conlucrat. Neacceptând în nici un caz situarea familiei lor pe același plan cu alte familii care dăduseră și ele domni Moldovei și Țării Românești, frații Dimitrie și Vladimir Ghyka l-au făcut pe Carol, exasperat, să renunțe la proiectul său.

În 1940, la întoarcerea în țară a Reginei-mame Elena, soția lui D. Ghyka a fost numită Doamnă de onoare a acesteia. Soții Ghyka au făcut parte din grupul de persoane de la Palat, care au putut pleca în străinătate după abdicarea silită a regelui Mihai. Amândoi au fost găzduiți în Franța de soțul divorțat al unei nepoate, industriașul Paul-Louis Weiller.

Deși avea vârsta bunicului meu matern – care vorbește despre el în primul volum al Mărturisirilor sale – Dimitrie Ghyka era vârul primar al străbunicului meu, istoricul Radu R. Rosetti. După mamă, Moș Dêmètre – cum îi spuneam noi – era de mai multe ori înrudit cu Varlamii, atât prin Moret de Blaremborg, cât și prin ramura munteană a familiei Ghica. În ciuda acestor legături, nu l-am cunoscut din familie. Copil fiind, l-am văzut în casa coconului Costăchel și a cocănei

Irina Sturza, născută Câmpineanu – vara mamei prin Știrbey – cu care și el și soția lui erau foarte prieteni. I-am cunoscut efectiv la Versailles, unde mergeam să-i vizitez, căci nu prea mai ieșeau în lume când am ajuns eu în Franța, în 1965. Spre deosebire de fratele său Vladimir, Dimitrie era un bătrân frumos, foarte elegant și plin de umor. În ciuda vârstei înaintate, își păstrase vioiciunea fizică și sprinteneala duhului, iar memoria îi era excelentă. Întotdeauna avea ce istorisi și darul de a face asociații între prezent și trecut, recurgând la întâmplări pe care le trăise sau despre care citise, sprijinindu-și raționamentele pe citate din autorități recunoscute și ilustrând cele despre care vorbea cu oglindirea pe care o avuseseră în literatură sau în artă. Deși petrecuse ani mulți în străinătate, româneasca lui era frumoasă și îngrijită.

Ca orice boier adevărat, era simplu, natural și îndatoritor. Acest lucru era subliniat de manierele protocolare și de comportamentul convențional al mătușii Elisabeta, despre care ai fi spus că exercită permanent o funcție reprezentativă sau că oficiază un ceremonial. Participarea ei la discuții dovedea o mare erudiție, dar și lipsa oricărei păreri personale, ceea ce contribuia la reliefaarea farmecului lui Moș Dêmètre, întemeiat pe strălucirea argumentelor, pe spontaneitatea vioaie a judecăților de valoare, întotdeauna riguroase, și pe modul direct, familiar și mucalit de a se exprima. Felul lui vesel, glumeț și ironic de a trata orice subiect era, desigur, și o rămășiță a spiritului voltairian ce-i fusese însculat în școală, dar reprezenta în primul rând eleganța aristocratică în ceea ce are ea mai inaccesibil pentru intelectualul burghez. Tratarea lucrurilor celor mai grave și mai serioase fără a plictisi prin ton sau explicații, fără a cere să faci eforturi pentru a urmări raționalamente savante, făceau din el un inegalabil interlocutor. Un asemenea stil, perfect pentru conversațiile de salon sau negocierile diplomatice, nu se prea pretează însă la redactarea amintirilor. Traducerea francezei elegante și alambicate a lui Dimitrie Ghyka este o sarcină extrem de anevoioasă, cu atât mai mult astăzi când nici un român nu-și mai vorbește frumos limba, schilodită de atâtea neologisme inutile și urâte. De aceea, meritele traducătorului paginilor de mai jos sunt cu totul deosebite.

Ion VARLAM

Fragmentele selectate de redacția revistei Magazin istoric fac parte din capitolul Paris. Delegat la Conferința de pace. Ministru între 1920-martie 1922. Dimitrie I. Ghyka a fost membru în cea de-a doua delegație română la Conferința de pace de la Paris, condusă de Al. Vaida-Voevod și, apoi, din 1 februarie 1920 și până la 16 martie 1922, trimis extraordinar și ministru-plenipotențiar al României în capitala Franței. Vom cunoaște din relatările sale o galerie întreagă de oameni politici și diplomați, situații și întâmplări dintr-o lume și o epocă ale căror ecouri se regăsesc și în pagini memorialistice semnate de celebre personalități străine și românești ale timpului. Cititorul va constata cu plăcere că viziunea românească propusă de Dimitrie I. Ghyka este una din cele mai interesante. Titlul și subtitlurile fiecărui episod, ca și notele din paranteze drepte aparțin redacției Magazin istoric.

De la Paris la San Remo

Venezelos, cu „ochi vii... în spatele unor ochelari de chimist“ (într-o fotografie din timpul Conferinței de pace de la București din 1913)

După Versailles, fiecare conferință internațională era un nou punct marcat de Germania în detrimentul Franței în primul rând.

Cea de la Spa, special consacrată repartizării între Aliați, printr-un calcul savant de procente, a cotelor respective de reparații, a fost precedată de cea de la San Remo [din zilele de 19-26 aprilie 1920; Franța, Anglia și Italia își propuseseră să rezolve o serie de probleme privind organizarea politico-administrativă a lumii postbelice și elaborarea unui tratat privitor la Turcia], prima de după Conferința de pace.

În mod normal, eu nu aveam ce căuta la această reuniune de pe Riviera italiană. Dar întrucât portofoliul Afacerilor Externe era deținut la București, pentru câteva zile, de Duiliu Zamfirescu,

diplomat, romancier și poet, care îmi fusese coleg la Roma între 1889 și 1904, căruia îi murise soția, o italiancă, am primit o telegramă prin care mi se cerea să merg la San Remo, „spre a-l onora pe domnul [Francesco Saverio] Nitti“. România era reprezentată la Roma de domnul Al. Em. Lahovary, care îmi urmasse la post în 1917, după ce îl ocupase în 1898, când sosisem pentru prima dată acolo, și după ce fusese ministru la Paris pe timpul marelui război. Diplomat cu capacități recunoscute, decanul carierei noastre [adică diplomați de carieră], era mai calificat decât oricine pentru a figura la această conferință de la San Remo, pe pământ italian, și nu vedeam în ce măsură prezența mea alături de el era un element întăritor în

Gabriele D'Annunzio (1863-1938), poet naționalist, aviator voluntar în timpul războiului; în septembrie 1919, în fruntea unui corp de voluntari, a debarcat la Fiume (Rijeka), ocupând orașul, dorit și de Iugoslavia

această intenție surprinzătoare „de a-l onora pe domnul Nitti“. În perioada activității mele ca ministru în Italia, întâmplarea nu-mi dăduse ocazia să-l cunosc personal pe acest politician. După terminarea războiului și în anii care au urmat, figura sa urma să fie mai bine proiectată de luminile rampei în urma publicării unei cărți intitulată *Europa fără Pace*, care nu era decât o critică prea facilă a imperfecțiunilor Tratatului de la Versailles și din ale cărei pagini se desprindea inspirația pro-germană. Pe de altă parte, ca șef al guvernului, în fața dezordinelor interne, de care Italia nu a fost scutită, ca de altfel și celelalte țări angajate în luptă, s-a distins printr-o atitudine total delăsătoare. Când valul

antimilitarist de origine suspectă s-a răspândit prin provincii, iar ofițerii erau insultați și maltratați pe stradă, a venit un ordin care le cerea să nu poarte uniforma decât în cazarmă, pe timpul orelor de serviciu, iar în rest să umble în civil. Prescripție comodă pentru a evita „necazuri“, dar cu puține șanse de a ridica moralul unei nații și a menține ordinea cu demnitate. Iar când un carabinier a fost ucis la Fiume de legionarii din echipele lui d'Annunzio, apărând încărcătura vapoarelor atacate, văduva sa, în loc să primească medalia militară postumă

într-o ceremonie publică din mâinile reprezentanților guvernului, a primit-o acasă, pe ascuns, ca fiind rușinoasă, prin colet poștal. Un om de stat este acela care guvernează; cel care se mărginește doar să dețină puterea pentru ceva, neavând capacitatea de a fi „cineva“, nu-i decât un politician.

Oricum, în plină primăvară 1920 am coborât de la Paris spre San Remo, aflat în sărbătoare, pavozat cu drapele și atât de plin de lume, încât nu se mai găseau locuri în hoteluri. După ce am lăsat o carte de vizită protocolară pentru domnul

Doamnele italiene primesc sărbătorește pe învingători... (desen de epocă)

Nitti, iar prin grija directorului de cabinet, marchizul Visconti Venosta, mi-a parvenit cea a președintelui Consiliului [de Miniștri] italian, nu am mai avut alt rol decât acela de observator curios. Nu am avut de ce fi dezamăgit, întrucât, chiar la început, la deschidere, această reuniune internațională a produs un moment de bucurie reținută dar intensă.

Delegațiile străine erau compuse din personalități cele mai ilustre sau notorii, popularizate în cursul războiului mondial prin desenele din reviste și ziare. Lângă greci, conduși de [Eleutherios] Venizelos,

pe cap cu legendara-i bonetă de portar de casă mare, cu fața roză, luminată de niște ochi vii, mișcându-se în spatele unor ochelari de chimist, delegația franceză se prezenta compactă și emanând o impresie de forță stând gata de luptă, cu președintele ei [Alexandre] Millerand, închis în sine și gata de atac, [Camille] Barrère combativ, [Philippe] Berthelot concentrat și [Ferdinand] Foch calm și senin. Printre englezi, în spatele săltărețului Lloyd George, se înălța, deșirată, silueta nemăsurată a generalului Wilson, șeful Statului Major britanic,

Un om de stat este acela care guvernează; cel care se mărginește doar să dețină puterea pentru ceva, neavând capacitatea de a fi „cineva“, nu-i decât un politician.

gentleman și soldat loial, prieten devotat al mareșalului Foch (avea să moară la scurt timp după aceea, victimă a unui atentat comis de un descreierat), alături de care mergea legănat pe podeaua de scândură amiralul lord Beatty, celebrul „ăgățător“ al flotei germane în bătălia din Iutlanda, mască energică, luminată de un zâmbet larg, cu tascheta lăsată pe o parte ca un marinar care rupe inimile la chefuri.

Toată această mulțime de vedete locuia în diverse imobile etajate pe coasta muntelui, printre peluze, flori și palmieri... ■

(Va urma)

Versiune românească:
Vasile SAVIN

...în timp ce Mussolini (x) și fasciștii săi se reuniau la Roma, în 1919, pentru primul congres

X

BLITZ ... CONCURS

Trimiteți până la data de **1 martie a.c.** răspunsul la întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pentru un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

Donald MacLean a fost membru al unei faimoase rețele de spionaj, în denumirea căreia apărea numele unui oraș britanic.

Care?

a) Londra; b) Cambridge; c) Liverpool

DOMNUL PRIMEI UNIRI

Câștigătorii

Înainte de a prezenta lista câștigătorilor – desemnați prin tragerea la sorții, care a avut loc în redacție în ziua de 18 ianuarie 2000 – reproducem câteva fragmente din scrisorile primite pe adresa acestei ediții a concursului nostru.

Și mai facem precizarea că, dintr-o regretabilă eroare, nu a mai fost tipărit obișnuitul talon de participare. Ceea ce nu i-a împiedicat pe concurenți să ne trimită răspunsurile.

ALEXANDRA SIMONA ISAC, din Iași: „Felicitări pentru faptul că puteți încă să mai organizați astfel de concursuri”.

Felicitările – cărora le adăugăm mulțumirile redacției noastre – se adresează în egală măsură domnilor **DAN VOICULESCU**, președintele Asociației Oamenilor de Afaceri din România, și **MIRICĂ DIMITRESCU**, președintele Jaro Internațional S.A., care au susținut financiar acest concurs.

Totodată, d-na Isac ne sugerează „ca fiecare număr al revistei să conțină câte un concurs, însă cu valori mai mari ale premiilor”. Și noi ne dorim același lucru, rămâne să găsim și sponsorii dispuși să ne ajute.

GHEORGHE BUDUGEAC, din Pitești: „Concursurile organizate de dvs. ne puneau în situația de a răsfoi revistele și a ne aduce în minte multe evenimente petrecute în trecut”.

DIANA FLORENTINA ORZARU, din Vălenii de Munte: „Este primul concurs la care particip. Atunci când apare revista și o cumpăr, sunt pusă în dificultate: nu știu ce articol să citesc mai întâi. Concursul actual mi s-a părut foarte ușor”.

NATALIA CIOBANU, din Iași: „Îmi plac concursurile pe care le organizați, bun prilej de căutări și chiar dacă sorții nu-mi surâd, nu mă supăr. În unele cazuri mă bucur. Așa s-a întâmplat la ultimul concurs, când un abonament va merge «într-un sat cu grădini», cum spune M. Sadoveanu (e satul meu natal)”.

Iată, acum, câștigătorii.

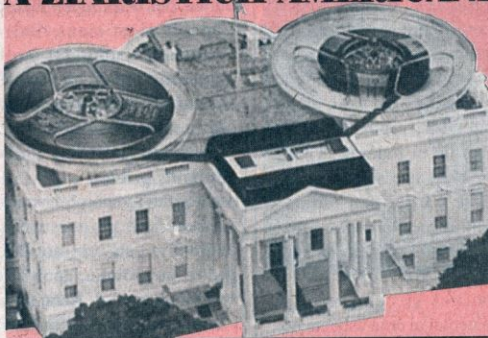
Marele premiu în valoare de 1 000 000 lei
MARILENA BODEANU, București.

10 mențiuni, constând în 10 abonamente
la Magazin istoric pe un an de zile, începând cu luna iulie a.c.:

1. **CRISTIAN CHIȘEVESCU**, Horezu, jud. Vâlcea.
2. **GRAȚIELA IOANĂTESCU**, București.
3. **ELENA RODICA SZÖVERFI**, Cugir.

4. **AUREL WOLHRAPP**, Arad.
5. **CONSTANTIN HINTA**, Brașov.
6. **ION OLTEANU**, Timișoara.
7. **JEANA DRĂGHICI**, sat Copăceni, com. 1 Decembrie, jud. Ilfov.
8. **VASILE RUSU**, Cluj-Napoca.
9. **VASILE I. POPA**, sat Ciorani, com. Pufesti, jud. Vrancea.
10. **STADLMANN TIEBHARD**, Timișoara.

KATHARINE GRAHAM - „DOAMNA DE FIER“ A ZIARISTICII AMERICANE

R. BERGMANN
(Frankfurt am Main)

Copilăria și-a petrecut-o la Washington într-un palat, inițial cu patruzeci camere, restaurat în stil neo-clasic, și la reședința de vară a familiei, în Mount Cisco, într-un mediu de cel mai înalt nivel estetic: cu porțelanuri chinezești, tablouri și sculpturi de Cézanne, Manet, Rodin, Brâncuși. Corespunzătoare a fost și educația primită în multiple direcții: muzică, dans, gimnastică, limbi străine, călărie, tenis. Încă din copilărie a călătorit cu familia în cele mai frumoase colțuri ale Europei și a cunoscut mari personalități: Einstein, Thomas Mann, Brâncuși și mulți alții.

Katharine Graham, născută Meyer, editoarea și proprietara ziarului Washington Post, precum și a unui imperiu media, merge pe 83 de ani. În 1987 și-a publicat autobiografia intitulată *Personal History*, care a primit cea mai importantă distincție a

jurnalismului american, Premiul Pulitzer.

Cartea ei nu este o lectură ușoară, nu numai din cauza lungimii (625 pagini), ci mai cu seamă a marelui volum de evenimente cuprinse în ea, de fapt cele mai importante momente ale istoriei Statelor Unite din a doua jumătate a secolului nostru, momente în a căror desfășurare Katharine Graham a avut rolul ei.

Viața acestei puternice personalități ne convinge că în fiecare om se ascund rezerve de calități latente, capacități care în condiții adecvate pot da naștere unei schimbări neașteptate și radicale. Dovada: o tânără timidă, privată de căldura părintească, a devenit soția unui om radical deosebit de ea și, după ce acesta s-a sinucis, s-a „născut“ noul ei „Eu“, curajul care a transformat-o în „The Iron Lady“, cum au numit-o mulți.

Katharine Graham n-a avut o copilărie fericită. Tatăl, Eugen Meyer, era un multimilionar rece, preocupat exclusiv de munca și afacerile lui și incapabil să întrețină o relație afectivă. Poate pentru că nici el nu beneficiase de ea în copilărie. Mama, Agnes Ernst, de origine germană, era deosebit de frumoasă, inteligentă, voluntară, preocupată mai cu seamă de propria-i persoană. Nici ea nu a oferit celor cinci copii ai ei lor adevărate dragoste de mamă, poate pentru că nu o primise în casa părintească. În prezența ei copiii s-au simțit stânjeniți, din cauza pretenției de perfecțiune la care îi obliga.

Prințul din povești

Katharine Graham a absolvit în 1938 Universitatea din Chicago și, atrasă de

jurnalism, și-a început ucenicia la *San Francisco News* apoi la *Washington Post*, ziar pe care tatăl ei îl cumpărase în 1933. Pe neașteptate, în viața tinerei foarte timide s-a ivit prințul din povești: Phil Graham, un mic-burghez absolut al Universității Harvard, un tip cuceritor, sigur de sine, spiritual și hotărât să facă carieră. S-au căsătorit și viața ei s-a transformat radical. Multitudinea sarcinilor care-i incumbau ca soție și apoi mamă a trei copii, planul familial și cel social al existenței ei erau aspecte noi pentru ea. Trebuia să depună eforturi și pentru a se adapta firii soțului, pe care-l iubea și care era opusul ei. Încet-încet, a învățat de la el să fie mai deschisă și tolerantă față de cei din jur. Rigiditatea ei a cedat. Phil Graham adusese buna dispoziție în viața lor. În 1946, când

Eugen Meyer a fost numit primul președinte al nou fondatei Bănci Mondiale (World Bank), acesta i-a predat ginerelui conducerea publicației *Washington Post*. Capabil și eficient, Phil Graham a cumpărat noi organe de presă, ca *Times Herald*, *ARTNews*, precum și câteva stații TV și radio.

Pe plan politic, Phil Graham, prieten intim al senatorului Lyndon Johnson, l-a secondat pe acesta în campania sa electorală pentru președinție, apoi l-a sprijinit și pe J.F. Kennedy, căruia i-a stat alături în timpul crizei rachetelor.

Din 1962 familia a intrat în derivă, Phil a făcut o pasiune pentru o ziaristă australiană. Starea lui nervoasă, instabilă, s-a înrăutățit continuu, pe fondul stresului, întreținut de multe activități pline de răspundere. A devenit agresiv, mușcător de ironic cu soția lui. Trecea printr-o depresie maniacală, provocată de obsesia dacă strălucita lui carieră ar fi putut fi realizată și fără sprijinul familiei soției. După câteva izbucniri necontrolate, sub tratament, părea restabilit și hotărât să divorțeze. Dar numai după câteva săptămâni s-a răzgândit și a cerut permisiunea soției să se întoarcă acasă, ceea ce s-a și întâmplat. Apoi, internat din nou într-o clinică psihiatrică, a mers în familie, la un sfârșit de săptămână din iunie 1963, și s-a sinucis.

Comisia Senatorială anchetează Afacerea Watergate

Victorie!

Pentru tânăra văduvă (46 de ani) părea să se năruie lumea. Cu toate acestea, neașteptat de repede, firea și viața ei s-au modificat radical. După o lună de la decesul lui Phil, a hotărât să preia sarcinile soțului, a devenit președinte la Washington Post Company. Se simțea foarte legată de această publicație. Și-a învins timiditatea, amintirile, singurătatea, a învățat să trateze cu cercurile financiare, să-și impună autoritatea în fața unor colaboratori de înaltă calificare și a numit în posturile cheie oameni foarte capabili. Lucra într-un domeniu în care în acei ani nu erau decât bărbați. În multe întreveneri aceștia nu știau cum să se adreseze: „Lady and gentlemen“ sau „Gentlemen and Mrs Graham“. Sarcini și greutăți de toate naturile au făcut-o să învețe din propriile greșeli.

Prietenia ei cu Truman Capote a adus-o definitiv în iureșul vieții mondene. Pentru mulți a rămas de neuitat balul mascat *Alb și negru*, care a avut loc la Plaza, în noiembrie 1966, unde celebrul scriitor a spus: „Am hotărât ca toți invitații să fie ori foarte bogați, ori foarte frumoși, ori foarte capabili și, dacă se poate, toate trei deodată“.

Și au venit într-adevăr cei mai bogați, frumoși și

Împreună cu președintele Clinton

capabili bărbați ai lumii americane, inclusiv fostul președinte H. Truman. Katharine Graham a fost „Regina balului“, urmărită de sutele de reporteri și fotografi prezenți. Gerald Klark, biograful lui H. Truman, scria: „Era deja poate cea mai puternică femeie din țară, dar, în general, nu era cunoscută în afara Washingtonului. În lumina reflectoarelor a avut loc ultima ei apariție ca Pygmalion; a ieșit din umbra defunctului ei soț! A devenit femeia care este, în fața ochilor întregii lumi“.

Sub conducerea ei, *Washington Post* a ajuns organul de presă cu cea mai mare influență. Comentariile ziarului erau urmărite cu atenție și luate în seamă de vârfurile, vieții politice americane. Publicația a sprijinit, la început, politica președintelui Johnson în Vietnam, apoi s-a distanțat

de ea. „Unul dintre articolele de fond a fost mai rău decât o divizie vietnameză“, a comentat Johnson. Nici o încercare de a-i influența convingerile nu a avut șanse de reușită, căci Katharine Graham privea, ca principiu de bază, autonomia presei nu ca o concesie, ci ca un drept legitim al ei, ce trebuia respectat.

Când, în 1969, Nixon a fost ales președinte, a început o perioadă grea în ce privește libertatea presei, în general, și pentru *Washington Post*, în special. Nixon ura presa, Primul mare scandal a izbucnit în iunie 1971, când *New York Times* a publicat fragmente dintr-un document „strict secret“ al Pentagonului: o analiză a rolului S.U.A. în Indochina, de la începuturi până în 1968. Guvernul a cerut încetarea publicării, în caz contrar amenința cu

măsurile judiciare, ceea ce s-a și întâmplat. *New York Times* a continuat reproducerea documentului. Între timp, *Washington Post* s-a străduit din răpuzeri să pună mâna pe documentul în cauză și a reușit. Au urmat discuții febrile în cadrul redacției: era sau nu cazul ca *Washington Post* să mai publice acel text, dat fiind că interdicția pronunțată în instanța judecătorească se referea nominal numai la *New York Times*. Toți erau conștienți de riscurile la care se expunea ziarul. Katharine Graham personal a luat hotărârea: „Continuați. Dați-i drumul. Publicați!”.

Răspunsul guvernului a fost prompt: ziarul a fost dat în judecată și a început un adevărat război la diversele instanțe judecătorești ce s-au ocupat de caz, până când în iunie 1971, cu 6 voturi pentru și 3 contra, Tribunalul Suprem a decis că guvernul nu a prezentat suficiente dovezi privind periclitarea siguranței naționale. În consecință, continuarea publicării nu a fost interzisă. K. Graham și ziarul ei au reputat o mare victorie.

În curând s-a dovedit însă că Afacerea Pentagon nu era decât un preludiv la Afacerea Watergate. În noaptea de 17 iunie 1972 au fost arestați cinci bărbați, care încercaseră să pătrundă în sediul central al Par-

tidului Democrat. *Washington Post* a trimis de îndată doi redactori, deveniți între timp celebri, Carl Bernstein și Bob Woodward, să investigheze cazul. A urmat unul dintre cele mai urâte scandaluri din viața politică americană.

Ce nu face frica...

Ceea ce se întâmplase în acea noapte nu era însă decât vârful aisbergului. Spărgătorii erau în legătură directă cu CRP (Comitetul pentru re alegerea președintelui), iar acesta dispunea de un fond secret folosit pentru obținerea de informații despre activitatea Partidului Democrat. Răspunsul Casei Albe a fost categoric: „total neadevărat!”. Ministrul de Justiție John Mitchell, spumegând de furie, a amenințat-o pe Katharine Graham cu fraza intrată în analele Afacerii Watergate: „Îi vom trece țâțele prin mașina de măngăluit”. Dar nici de astă dată ziarista nu s-a lăsat intimidată; în *Washington Post* au continuat dezvăluirile.

În ianuarie 1973 a avut loc procesul celor cinci, declarați „vinovați”. Senatul a votat constituirea unei „Comisii de cercetare a cazului Watergate”. Nixon a încercat să liniștească apele prin subterfugii diplomatice: a luat asupra sa răspunderea, fără însă a se socoti vinovat. A

două zi, Ron Ziegler, purtătorul de cuvânt al Casei Albe, a cerut scuze pentru „atitudinea critică” (sic!) manifestată față de *Washington Post*.

Cotitura hotărâtoare a survenit însă abia peste o lună și a căzut ca un trăsnet: în Biroul Oval exista un sistem de înregistrare a convorbirilor președintelui. Nixon a încercat o vreme să nu pună benzile la dispoziția Comisiei de cercetare a Senatului. Până la urmă însă, a trebuit să o facă.

Înregistrările au dovedit că președintele era personal implicat în toată afacerea. La 8 august Nixon și-a anunțat demisia. Colaboratori de-ai lui au plătit însă mai scump, cu închisoarea, în timp ce el a fost grațiat de succesul său, Gerald Ford. Cei doi reporteri deveniți celebri au publicat o carte despre Afacerea Watergate. *Oamenii președintelui* a constituit și subiectul unui film. *Washington Post* a devenit celebru.

Katharine Graham a mai „participat” la un caz de succes: conflictul cu sindicatele, îndeosebi cel al tipografilor, și greva lor de luni de zile din a doua jumătate a anilor '70. Și de data asta, „Doamna de Fier” a câștigat, folosind mijloace „clasice”: încadrarea spărgătorilor de grevă nesindicalizați, reprimirea în slujbă a sindicalștilor pe bază individuală ș.a. Presa

și opinia publică nu au fost în totalitate de partea ei, în rândurile muncitorilor valul de indignare a fost prea mare, raportul de forțe inegal. Însăși Katharine Graham recunoaște că nu a fost „o victorie curată”: 200 oameni și-au pierdut slujba, unii greviști au ajuns la închisoare, unul și-a luat viața.

Imperiul Washington Post Company s-a extins în decursul deceniilor: *Trenton Times*, *Everald Herald*, revista ilustrată de sport *Inside Sport*, *Compania Stanley Caplan*, *Minneapolis Star Tribune* și multe altele fiind evaluate în 1995 la 1,7 miliarde dolari.

D-na Graham a întâlnit mulți puternici ai zilei (Tito, Ceaușescu, Sadat, M. Gedafi, M. Gorbaciov) și a întreținut relații prietenești cu președinții Johnson, Kennedy, Carter, Bush și Reagan. Din 1978 i-a predat fiului ei Don Graham conducerea cotidianului *Washington Post*. În 1987, la sărbătorirea a 70 de ani, festivitate desfășurată cu un deosebit fast, d-na Graham a invitat 600 personalități din lumea întreagă. Cunoscutul umorist Art Buchwald, spunea atunci despre celebra ziaristă: „Ceea ce i-a îndemnat pe toți cei prezenți să participe a fost frica de

D-voastră”. Totuși, scria d-na Graham, „numărul mare al prietenilor care mi-au stat alături decenii de-a rândul contrazice zicala foarte răspândită: «La Washington, dacă vrei să ai un prieten, cumpără-ți un câine»”.

K. Graham își încheie cartea prin cuvinte care dovedesc inepuizabila ei vitalitate: „Sunt mulțumită că pot lucra și pot savura viața mea prezentă, fără a o regreta pe cea trecută. Este periculos când la bătrânețe începi să trăiești în trecut... Am de gând să trăiesc în prezent și să privesc înainte”. ■

VIOREL V. TILEA...

(Urmare din p. 15)

Prima radiogramă a fost trimisă la 13 noiembrie 1918, către guvernul din Iași și Consiliul Național Român din Paris. Ceream să fim informați despre evenimentele majore și să ni se spună cine a ocupat Cernăuții. În a doua (16 noiembrie), tot pentru Iași și Paris, transmitem știrea – pe care o promisem prin telefon – despre masacrul de la Belși și negocierile de la Arad cu delegația maghiară condusă de ministrul Oskar Jászi care, bazându-se pe statistici false, «refuza să acorde românilor libertate pe baza principiilor lui Wilson. Promisiunile deșarte [ale delegației maghiare] au fost respinse. Socialistul Bokany a ame-

nițat să răspundă cererilor românilor cu teroarea comunistă”.

Au urmat telegrame de protest către toate guvernele occidentale cât și către cel de la Iași –, față de dezarmarea trupelor române din Banatul ocupat de sârbi și față de presiunile pe care autoritățile sârbești și armata le făceau asupra românilor și șvabilor din Banat ca să se declare în favoarea unirii cu Regatul sârb. Un memoriu de protest a fost înmănat și ministrului sârb la Viena, Ivanović.

„Ultima radiogramă a fost adresată uniunilor de ziarști din Paris, Roma, Iași, Berna, Praga și Zagreb, invitându-i să-și trimită reprezentanții la adunarea națională convocată pentru 1 decembrie 1919 la Alba Iulia, în Transilvania”.

Într-una din zile, Iuliu Maniu l-a chemat și i-a spus: „Viorel, fii pregătit. Trebuie să pleci cu Ionel Mocsonyi la Berna și Paris ca să predați o declarație scrisă guvernelor aliate prin care să le explicăm situația și drepturile noastre”. Tilea i-a replicat: „Dar suntem prea tineri (eu aveam 22 ani și Ionel 23), trebuie să fie oameni mai în vârstă, care să prezinte mai bine cauza noastră”. Răspunsul lui Maniu a fost ferm: „Dacă nepoții lui Ioan Rațiu și Alexandru Mocsonyi nu știu să ne apere drepturile, atunci cine ar putea să o facă?”. Așa că au plecat. ■

(Va urma)

**Prezentare și versiune
românească
Dorin MATEI**

GENERALUL DISIDENT - OLEG KALUGHIN

Recrutasem în Statele Unite ale Americii câțiva spioni la vârf. Rețelele noastre de spionaj se triplaseră și penetrasem 50 de servicii străine de informații. Împiedicaseam câteva zeci de cetățeni sovietici să trădeze, pusesem mâna pe mii de documente străine și spărsesem codurile serviciilor de informații din mai multe țări“.

Astfel își rezuma Oleg Kalugin cei șase ani petrecuți în fruntea direcției de contrainformații a Primului Directorat Principal (serviciu de informații externe) din KGB. Avea prilejul să facă acest lucru în expresul de noapte „Săgeata Roșie“ care îl ducea către noul lui loc de muncă: Leningrad.

Înainte de a vedea cum a ajuns acolo cel mai tânăr general din KGB, se impune o remarcă. Cititorul care a urmărit atent prezentarea pe care am făcut-o cărții lui Oleg Kalugin, scrisă împreună cu Fen Montaigne – *Spymaster. My 32 Years in Intelligence and Espionage against the West* (Maestrul spion. 32 de ani pe care i-am petrecut în activitatea de

informații și spionaj contra Occidentului), apărută în anul 1994, la Smith Grifon Publishers, Londra – trebuie să remarce o ușoară contradicție. În repetate rânduri, Kalugin a susținut că, atâtea vreme cât a lucrat în serviciul de informații, sovieticii nu au reușit să recruteze spioni la vârf. Ceea ce nu se prea potrivește cu gândurile sale – este adevărat, într-un moment când era foarte sărăcit – din trenul care îl ducea spre Leningrad. De altfel, trebuie spus că volumul de care ne ocupăm – foarte interesant – are asemenea scăpări și repetiții, încât ai senzația că nici unul dintre autori nu l-a mai recitat când a fost gata. Și pare „asamblat“ de Fen Montaigne dintr-o suită de confesiuni ale lui Kalugin, realizate la date diferite, ceea ce explică repetiții supărătoare.

Povestea anilor petrecuți de Oleg Kalugin în serviciul de informații externe al U.R.S.S. – cel puțin așa cum ne-o spune el – pare construită după o schemă clasică: începe și se sfârșește cu același personaj.

Proaspăt ajuns în S.U.A., tânărul Kalugin avea șansa să fie abordat de un cercetător care lucra la firma Thiokol și care i-a vândut secretul combustibilului solid american pentru rachete. A fost o recrutare care i-a ajutat foarte mult cariera. După trădarea ofițerului KGB Iuri Nosenko, Cook – spionul de la Thiokol – a trebuit să fugă în U.R.S.S. Asemenea multor altor transfugi, el a fost dezamăgit de mizeria vieții dintr-o țară comunistă și a început să-și exprime tot mai tare nemulțumirea.

In 1978, Kalugin a primit un telefon de la Evgheni Primakov, viitorul prim-ministru al lui Boris Elțin. Acesta l-a rugat să intervină în sprijinul lui Cook, anchetat pentru tranzacții în valută forte. De aici, lucrurile se complică și nu le putem urmări decât pe baza relatării lui Kalugin, fără a putea apela și la o altă sursă.

Traseul lui Oleg Kalugin s-a întrepătruns cu cel al unor personaje al căror nume a apărut și în presa noastră. Sunt toți oameni

asociați, într-un moment sau altul, cu serviciile de informații, cu transformările petrecute în Rusia în vremea lui Gorbaciov și apoi a lui Boris Elțin. Kalughin nu suflă vreun cuvânt despre un eventual rol al lui Andropov în inițierea procesului democratic și de reformă. Mai mult, în portretul pe care îl face protectorului său în KGB – aproape ca un părinte – îi neagă orice aplecare spre reformă. Îi combate chiar și pe ziaristi străini care încercau să identifice la Andropov obiceiuri occidentale. Dar Kalughin este un om de informații, iar informațiile presupun în egală măsură dezinformare.

Încă de la prima ieșire în străinătate, la Columbia University din New York, a fost alături de Aleksandr Iakovlev, unul dintre consilierii apropiați ai lui Gorbaciov. În mai multe rânduri, traiectoria lui Kalughin s-a intersectat cu cea a lui Primakov. La început, în școala KGB, și Oleg fusese repartizat la secția limbi orientale, studiind araba. Arabistul Primakov a fost primul șef al SVR, noul serviciu de informații externe creat de Elțin după desființarea KGB.

După ce a părăsit KGB și s-a angajat în mișcarea

democratică, Oleg Kalughin s-a apropiat de Igor Ciubais, fratele celui care a dirijat o vreme reforma economică în timpul lui Boris Elțin. Și a fost bun prieten cu Mihail Liubimov, mult timp rezident în Danemarca, îndepărtat și

Așa cum avea să afle Kalughin mai târziu, în serviciile de informații, un succes obținut prea ușor stârnește întotdeauna bănuiele

el, din motive obscure, din serviciul de informații externe. Liubimov a povestit singur cum a lucrat la crearea legendei Elțin, pregătindu-l pentru a prelua puterea. Societatea sovietică, cea a informațiilor KGB și post-KGB, nu este una a coincidențelor, mai ales când sunt prea multe.

Interesându-se de soarta lui Cook – primul său spion, de care spune că se simțea legat în mod special, deși nu îl mai văzuse de foarte mulți ani – Oleg Kalughin a intrat în coliziune cu generalul Viktor Alidin, șeful KGB din Moscova. Acesta era un vechi apropiat al lui Leonid Brejnev, care îndrăzneă să îl înfrunte și pe Andropov. La început, Kalughin a fost tentat să renunțe. Apoi, la începutul anului 1979, l-a sunat Donald MacLean, unul dintre membrii faimoasei rețele de la Cambridge, care i-a cerut și el să intervină în

favoarea lui Cook. Kalughin a ajuns până la Andropov, care l-a întrebat de ce se agită atât.

Cum avea să se lămurească mai târziu Kalughin, el însuși era suspectat. Alidin reușise să creeze, la nivelul conducerii KGB, impresia că relația de început dintre Cook și Kalughin nu fusese una tocmai curată. Prea dăduse buzna Cook peste Kalughin cu informații de primă mână. Și cum Kalughin nu era văzut cu ochi buni nici de șeful Primului Directorat Principal, Kriucikov, nici de alți generali, care îl considerau un rival periculos, ideea a prins repede. Nici Andropov nu a reușit să îl mai apere. Și astfel, el a fost îndepărtat din informațiile externe și trimis la Leningrad, ca prim adjunct al șefului KGB de acolo.

În 1982, Andropov pleca din fruntea KGB, devenind prim secretar al P.C.U.S. Din acea clipă, spune Oleg Kalughin, și-a luat adio de la orice șansă de reluare a cursului ascendent al carierei sale. Avea să afle că era în continuare suspectat, urmărit, filat. Simplul fapt că într-o zi oprise mașina și se plimbase pe cheiul Nevei, într-o zonă prin care

tercuse, în același timp, și un diplomat american, pusese pe jar pe colegii săi de la contrainformații. Nu a mai scăpat niciodată de bănuiala că era agent al CIA, deși nimeni nu a putut aduce vreodată vreo dovadă clară. Nici măcar trădarea lui Ames – spionul recrutat de sovietici în inima secției CIA care se ocupa de U.R.S.S. – nu a furnizat, oficial, vreo informație în acest sens.

Kalughin a rămas la Leningrad șapte ani. Vorbește cu multă amărăciune despre perioada petrecută în orașul natal. Nu este același lucru să dirijezi spioni în marile capitale ale lumii, să zbori pe cele cinci continente sau să ajungi la Leningrad și să te ocupi de disidenți, de corupție, să te cerți cu un șef obișnuit să fie stăpânul de necontestat, mână în mână cu primul secretar al partidului din regiunea Leningrad.

In cei șapte ani, Kalughin descoperă o altă față a comunismului: cea a unei societăți care practic nu mai funcționează, profund coruptă, despotică, în care omul nu contează. Se apropie de cercurile intelectualilor din Leningrad, care îl acceptă în rândul lor. După venirea lui Gorbaciov la putere, declanșează o

adevărată campanie anticorupție, izbindu-se însă de rezistența structurilor locale de partid și ale KGB, prea puțin interesate sau atinse de perestroika și glasnost.

Kalughin se transformă – uneori nu foarte convin-

Ce rol au jucat serviciile sovietice de informații în perestroika și glasnost? Kalughin ne spune doar numele câtorva reformatori pe care i-a cunoscut sau i-au fost colegi

gător – din generalul care ordona răpirea sau asasinarea unor inamici ai U.R.S.S., într-un idealist care luptă pentru reformarea societății comuniste, apoi, când realizează că așa ceva nu era posibil, pentru economia de piață.

In ianuarie 1987, a fost transferat înapoi la Moscova și repartizat să se ocupe de Academia de Științe. Noul președinte al KGB, Cebrikov, l-a avertizat că dacă nu se potolește și continuă să trimită rapoarte conducerii de partid, îl dă afară. Urmarea a fost că, după ce s-a sfătuit cu Iakovlev, i-a scris lui Gorbaciov o scrisoare de zece pagini, în care demonstra că instituția din care făcea parte devenise un stat în stat. A comis însă o

greșeală greu de înțeles pentru un ofițer cu experiența lui. A povestit unor colegi despre scrisoare. Înainte ca ea să fi ajuns la Gorbaciov, Cebrikov îl sunase pe primul secretar al P.C.U.S. și îl prezentase pe

Kalughin în cele mai negre culori. Oricum, cu câte probleme avea pe cap Gorbaciov, nu-și putea permite să declanșeze un conflict cu conducerea KGB. Ceea ce avea să îl coste scump, în final.

Pentru Kalughin a urmat o confruntare violentă cu Cebrikov, dar nu l-au dat afară. În august 1987 a fost chiar promovat în cadrul Ministerului Electronicii, dispunând de șofer și un salariu confortabil. La câteva săptămâni după ce a împlinit vârsta de 55 ani, în septembrie 1989, a fost chemat la Direcția personal a KGB și anunțat că trebuie să iasă la pensie. Spre surprinderea interlocutorilor săi, a acceptat cu seninătate, deși ar fi avut dreptul să mai rămână în serviciu.

Primul drum, după pensionare, l-a făcut la Iuri Afanasiev, directorul Institutului de istorie și arhive, unul dintre liderii mișcării reformiste, democratice.

În viața lui Oleg Kalughin a început o perioadă agitată, despre care s-a scris și în revistele din Occident

și în presa de la noi. A devenit primul general KGB care a început să critice în mod deschis instituția. Gorbaciov i-a luat gradul și pensia, pe care i le va restitui după lovitura de stat eșuată din august 1991. Nu știm din ce a trăit Kalughin în acest timp. A candidat și a obținut un loc în Congresul U.R.S.S. din partea regiunii Krasnodar. A încercat să publice în revista *Ogoniok* – considerată pe atunci un soi

creatorul bombeii atomice sovietice, apoi disident cunoscut – l-au acuzat că făcea, de fapt, jocul KGB pentru a se putea infiltra mai bine în cercurile democratice.

Declinul KGB: Kalughin se ceartă cu președintele acestei instituții și este promovat

La începutul lunii august 1991, Aleksander Iakovlev i-a solicitat o întrevedere într-un loc unde nu puteau

fi ascultați. S-au întâlnit pe stradă. Erau înconjurați de vreo 12 agenți ai KGB. Iakovlev i-a spus că a aflat de la o sursă din KGB că s-ar fi pregătit atentate contra lui și a lui Eduard Șevardnadze, fost ministru de Externe. Și se vorbea și despre eventualitatea unei lovituri de stat. La 18 august informația i-a fost confirmată lui Kalughin de un

prieten din KGB, care credea însă că totul avea să se producă în septembrie sau octombrie.

A doua zi, la ora 6.00 dimineata, Kalughin a primit un telefon de la o asistentă a unuia dintre colegii săi deputați liberali. „Perevorot [lovitură] i-a spus ea. Deschide radioul“.

La radio se citea un comunicat al Comitetului pentru starea de urgență. La televizor era prezentat *Lacul lebedelor*, ca întotdeauna când se pregătea anunțarea morții vreunui lider.

O vreme, Mihail Gorbaciov a sperat că va putea opri cu trupele Ministerului de Interne valul de nemulțumiri. Boris Elțin a fost unul dintre cei mai duri critici ai săi

de *Paris-Match* al U.R.S.S. – un text demascator despre KGB. Dar la sfatul lui Iakovlev, redactorul șef Vitali Korotici l-a refuzat. A fost permanent atacat, mai ales ca agent CIA. Chiar și reprezentanți ai unor cercuri de disidenți – între care și Elena Bonner, soția lui Andrei Saharov,

Peste 20 de minute l-a sunat pe Iakovlev. I-a răspuns soția, care i-a spus că doarme. Când a ajuns la telefon, Iakovlev a avut nevoie de câteva clipe ca să se dezmeticească.

În fața blocului, pe Kalughin îl aștepta o echipă de la filaj. Adevărul este că, judecând după felul în care s-au comportat, rolul lor pare să fi fost mai mult să îl protejeze.

Unul dintre membrii echipei l-a și avertizat la un moment dat să nu își parcheze mașina într-un anumit loc, pentru că se apropia o coloană de demonstranți și risca să sufere stricăciuni.

Kalughin s-a agitat mult în acele zile, dând interviuri

la posturi străine de televiziune. La un moment dat, a fost abordat în mod conspirativ de un ofițer KGB, care i-a lăsat un număr de telefon scris pe un petic de hârtie, avertizându-l că se pregătea arestarea

Rusia a fost, este și va rămâne țara Matrioșcilor, păpușile care ies una din alta

lui. Cu acest ofițer – care dirija echipele de filaj ce îl supravegheau – avea să sărbătorească sfârșitul loviturii de stat eșuate din august 1991, stropind totul cu multă votcă.

Ultima legătură cu KGB a avut-o tot prin Iakovlev. Acesta i-a cerut să îl ajute

pe noul șef al instituției, Vadim Bakatin, să o reformeze. „Vei întâlni oameni care se vor purta foarte prietenos cu dumneata, dar nu te lăsa înșelat de aparențe”, l-a prevenit Kalughin. În decembrie 1991,

când U.R.S.S. și-a încetat existența, iar Bakatin a părăsit postul, i-a mărturisit: „Ce cuib de vipere! Niciodată n-am mai întâlnit atâția

ticăloși, mincinoși și prefăcuți ca în această instituție”.

De câțiva ani, Oleg Kalughin lucrează în S.U.A., ca expert pentru o companie particulară mixtă americano-rusă. ■

**Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI**

Post-scriptum

Cu povestea lui Oleg Kalughin se încheie un drum. De fapt, el s-a sfârșit în urmă cu un an, la 26 februarie, când Cristian Popișteanu a închis ochii.

Cartea lui Oleg Kalughin a fost ultima pe care mi-a pus-o în mână și mi-a spus: „Uită-te peste ea și să vorbim cum o putem prezenta”. Știa că nu mai are mult de trăit și m-a grăbit apoi mereu cu pregătirea textelor.

Era o mare plăcere să lucrezi asemenea articole. Era un fin cunoscător al istoriei serviciilor secrete. Cheia înțelegerii lor o găsise și în cărțile lui John LeCarré, pentru care avea un adevărat cult. Și a regretat până la sfârșitul zilelor întâlnirea ratată cu romancierul britanic, despre care a vorbit, pe scurt, și în paginile *Magazinului istoric* (nr. 4/1999).

Analiza cu multă luciditate rolul serviciilor secrete în istoria acestui secol, limitele și mai ales aspectele nefaste pe care le-au generat.

Prăbușirea comunismului, povestea lui Sudoplatov, cariera lui Sir Stewart Menzies, șeful serviciului britanic de informații, rețeaua celor cinci de la Cambridge, văzută din surse britanice și din relatarea lui Modin, ofițerul care i-a dirijat, în sfârșit, acest Kalughin, ce pare a avea 1 000 de fete, au fost lecții de istorie și de jurnalistică istorică pentru care îi rămân recunoscător.

D.M.

SE CAUTĂ CAMERE DE CHIHLMBAR

MIOARA NANU

Camera de chihlimbar, sau cum i se mai spune, „a opta minune a lumii“, este considerată în lumea specialiștilor „dispariția secolului“. Povestea ei a început în anul 1709, când în Prusia au fost executate panourile de chihlimbar, dăruite în 1716 de regele Friedrich II țarului Petru I al Rusiei. Plăcile s-au folosit la amenajarea unei camere în palatul Ekaterininsk din Țarskoe Selo, în apropierea Petersburgului, alături de alte interioare somptuoase, special amenajate și mobilate pentru festivități și ceremonii fastuoase ale protipendadei ruse și oaspeților ei de seamă. Un mozaic din plăci de chihlimbar natural de diferite nuanțe – de la galben pal până la maro închis – acoperea peste 55 de metri pătrați de pereți.

În 1755, arhitectul Rastrelli (1700-1771), fiul unui sculptor italian stabilit în Rusia, a completat camera cu mult gust, a mobilat-o cu sculpturi aurite și tablouri de matostat, a decorat-o cu mai multe obiecte tot din chihlimbar – ghirlande de flori, amorași, scoici, diferite tablouri pastorale și blazoane. Așa s-a făcut că, în timp, la palatul din Țarskoe Selo s-au strâns cele mai bune lucrări de artă rusă și universală din secolele XVIII și XIX.

Vândută lui Brejnev?

După revoluția din octombrie 1917, palatele și parcurile din Țarskoe Selo (acum Detskoe Selo), naționalizate, au devenit muzee. În februarie 1937, 20 de ani mai târziu, localitatea a fost denumită Pușkin, cu ocazia centenarului dispariției celui mai mare poet rus, Aleksandr Sergheevici Pușkin (1799-1837).

În 1939, imediat după pactul de neagresiune dintre U.R.S.S. și Germania, Stalin a invitat la Kremlin un grup numeros de oameni de cultură, în frunte cu Aleksei Tolstoi, autorul *Aelitei* și al romanului *Calvarul*. Scriitorul a relatat că Stalin era deosebit de satisfăcut de semnarea pactului care, spunea el, „va da posibilitatea poporului sovietic să muncească în condiții de pace cel puțin zece ani”. El vroia să marcheze împlinirea unui an de la acel moment, oferind în dar conducerii Reichului

un simbol al prieteniei trănice dintre cele două popoare.

A respins mai multe propuneri, oprindu-se la aceea de a dăru germanilor o copie fidelă după camera de chihlimbar de la palatul Ekaterininsk (aflat pe atunci într-o stare precară). Cu ajutorul NKVD-ului a fost găsit repede restauratorul șef Baranovski, cel care lucrase la palatele din Țarskoe Selo în perioada 1912-1917, la comanda curții țariste. De la acesta Stalin a aflat că ideea nu era chiar atât de nouă. Țarina Aleksandra Feodorovna, soția lui Nicolae II, intenționase și ea să facă același cadou germanilor, dar a intervenit primul război mondial.

Bucurându-se de grijă și atenție, Baranovski, în pofida celor 70 de ani ai săi, împreună cu elevii lui a lucrat repede și bine. În mai 1941, plăcile de chihlimbar au fost asamblate în sala mare de recepții a palatului. La 2 iunie 1941, originalul camerei de chihlimbar a fost demontat și înlocuit cu copia acesteia. Lucrarea lui Baranovski, îndelung și minuțios fotografiată, a fost apoi din nou demontată și depusă în mare secret într-un loc uscat și cald din subsolurile palatului, special amenajat.

A început războiul și camera n-a mai ajuns să fie dăruită germanilor. De aici încep versiunile privind soarta celor două camere de chihlimbar. Iată una dintre ele. La 6 iulie 1941, doi dintre elevii lui Baranovski ar fi

plecat din Țarskoe Selo cu originalul camerei, într-o direcție necunoscută. Ceilalți elevi ai lui n-au mai putut fi găsiți niciodată. Copia camerei de chihlimbar, executată de Baranovski, ar fi rămas în subsolurile palatului, ascunsă însă atât de bine, încât acum nimeni nu mai știe locul. În 1987, un bătrân restaurator, A.N. Vorobiov, care – afirmă el – ar fi participat la zidirea camerei în subsolurile palatului, a declarat că ar fi existat un tunel care leagă palatul Ekaterininsk cu palatul Alexandrovski.

O altă versiune: la mijlocul lui noiembrie 1941, originalul camerei de chihlimbar a fost expedit în S.U.A. americanului Armand Hammer, președintele companiei *Occidental Petroleum*, considerat, la acea vreme, „cel mai bun prieten al sovieticilor”. Dar multimilionarul american, care l-a sprijinit pe F.D. Roosevelt să ajungă președinte, nu făcea nimic pe gratis. Camera ar fi reprezentat plata pentru că acesta mijlocise livrarea unor avioane de vânătoare englezești către sovietici, la sfârșitul anului 1941.

Circulă alte zvonuri că persoane neautorizate ar fi dat de urmele camerei ascunse și că ea ar fi fost vândută unui colecționar de peste Ocean. Această versiune se coroborează cu o alta: în 1977, un „bătrân anticar” ar fi propus lui L.I. Brejnev camera de chihlimbar, contra sumei de 250 de mii de dolari.

Palatul Ekaterininsk (gravură de la jumătatea secolului XVIII)

În 1998, o publicație moscovită lansa o nouă variantă: „S-ar putea să găsim răspunsuri la multe enigme în documentele M.A.I. al U.R.S.S., din perioada 1958-1960. Din păcate, ele sunt încă secrete!“ Ziaristul Pavel Markin se oprește asupra a două documente din anul 1958 din Arhivele militare de stat ale Federației Ruse. Ele poartă sigla *Strict secret* și sunt adresate lui N.P. Dudorov, ministrul Afacerilor Interne al U.R.S.S., de către generalul-maior Volkov, reprezentant al M.A.I. sovietic în R.D.G. Acesta din urmă raporta că poliția R.D.G. l-a informat despre o declarație a unui cetățean german, un anume Rudolf Kalinowski, care se aflase în urmă cu câțiva ani în aceeași celulă cu Franz Zakrzewski, fost căpitan în armata nazistă. Ofițerul i se destăinuise că, în 1944, în timpul retragerii germanilor din Königsberg (din 1946 Kaliningrad), primise misiunea să transporțe și să îngroape, la

marginea unei păduri, câteva zeci de butoaie și lăzi în care se găsea chihlimbar. Inventiv, Zakrzewski i-a propus lui Kalinowski să formeze un grup care să treacă frontiera în U.R.S.S. și să caute comoara. Găsit de „organele competente“ într-un orașel german, Zakrzewski a făcut chiar o schiță a locului unde se afla prețiosul transport (schiță care nu mai există la dosar!). În 1958 Zakrzewski murise și, odată cu el, probabil se pierduse și locul exact al ascunzătorii.

A opta minune a lumii

Cele mai multe versiuni se referă însă la „îngroparea“ camerei de chihlimbar. În 1998, camera a fost căutată și la Berlin, pentru că, din unele documente de arhivă, rezultă că prețioasa comoară – adusă de la Weimar la Berlin – ar fi fost ascunsă în tunelul de tramvai, construit în 1899 sub albia râului Spree și inundat în 1945, în timpul bombarda-

mentelor aviației engleze. Și de această dată, fără rezultat.

O altă știre de senzație: la începutul anului 1999, germanii ar fi dat de urmele camerei de chihlimbar pe litoralul Mării Baltice, în mica stațiune balneară Preili. Agenția baltică de informații a anunțat că o echipă de cercetători germani, finanțată de o companie de televiziune, a început deja căutările, fiind înarmată cu cea mai sofisticată aparatură. Toată această „furtună“ a fost stârnită de declarațiile unui octogenar lituanian, care locuiește în prezent în Germania. Bătrânul susține că a fost martor ocular la îngroparea unor lăzi într-o încăpere subterană de circa douăzeci de metri pătrați, aflată acum sub ape.

Din primele investigații făcute de o „telesondă“ rezultă că la locul menționat „ar fi ceva“, dar gurile rele spun că, de fapt, expediția caută arhivele secrete ale Wehrmachtului, ascunse în momentul retragerii din

Königsberg. Un alt locuitor al acestui oraș afirmă că și el ar fi văzut cum nemții, înainte de a se retrage, ar fi îngropat în catacombele de la periferie niște lăzi. În 1996, o echipă de specialiști ruși a lansat o cameră de luat vederi la locul cu pricina și, cu ajutorul acestora, a „zărit” niște containere, dar și două „Messerschmitt”-uri noi, dintr-o serie experimentală. Lucrările sunt dificile, pentru că mai există multe zone minate din perioada celui de-al doilea război mondial. Deși investigațiile vor continua, specialiștii sunt, și de această dată, destul de pesimiști.

În aprilie 1999, urmele camerei au fost căutate și în

Cehia, la 110 km de Praga, în adâncurile muntelui Sfânta Ecaterina. Expediția a fost organizată de Helmut Hensel, martor la depozitarea unor lăzi în galeriile de mină de aici. După două săptămâni de căutări intense, nu s-a găsit nimic, ceea ce l-a determinat pe H. Hensel să declare că „a renunțat definitiv la căutări”.

Întrebarea care stăruie este cum se poate ca această comoară, considerată „a opta minune a lumii”, cunoscută în lumea întreagă, să nu poată fi găsită, vehiculându-se, după cum am văzut, o sumedenie de versiuni mai mult sau mai puțin credibile.

În pararel însă, în 1979, guvernul U.R.S.S. a hotărât să

refacă lucrarea după schițele și fotografiile existente. Până în prezent, o echipă de restauratori ruși și italieni a executat doar o mică parte, suficientă pentru a-l determina pe fostul prim-ministru rus Viktor Cernomîrdin să promită un ajutor financiar substanțial pentru urgentarea finalizării ei. În așteptarea finanțării, meșterii restauratori apelează și la alte forme pentru a-și asigura existența. De pildă, execută bijuterii din chihlimbar, pe care le vând în străinătate și în Rusia.

Printre ultimele comenzi se numără și cinci icoane de chihlimbar, destinate camerei de rugăciuni din apartamentele din Kremlin ale președintelui Boris Eltin. ■

TREI ZILE DE GRAȚIE LA BUCUREȘTI

7-9 mai 1999. Bucureștii trăiesc un eveniment fără precedent: vizita Papei Ioan Paul al II-lea, la invitația patriarhului Teoctist (*Magazin istoric*, nr. 5, 6/1999). Este prima vizită a unui papă într-o țară cu credincioși majoritar ortodocși.

Acestui moment însemnat în apropierea dintre Catolicism și Ortodoxie îi este dedicat albumul *Trei zile dintr-un mileniu*, realizat de Agenția Națională de Presă Rompres și de Fundația Rompres (coordonator Constantin Badea) și tipărit, într-o aleasă prezentare grafică, în editura amintitei Fundații.

Prefațat de Î.P.S. Daniel, arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Bucovinei, albumul evocă, într-o suită de imagini color, principalele momente ale acestei vizite istorice, mărturie ale căldurii cu care a fost primit Suveranul Pontif pe pământul românesc.

Sunt reproduse, de asemenea – în limbile română și franceză –, discursurile rostite în cadrul diferitelor ceremonii care au marcat vizita, ecouri din presa internațională, o succintă biografie a papei și o cronologie a călătoriilor sale în lume dintre anii 1979 și 1999.

„Vizita Sanctității Sale Papa Ioan Paul al II-lea, cele «trei zile de grație» trăite de populația Bucureștilor și de poporul român în general – menționează în *Cuvântul de încheiere* al albumului directorul general al Agenției Naționale de Presă Rompres, Constantin Badea – sunt o binefacere, un semn de dragoste

fără precedent al acestei uriașe personalități, poate cea mai dădătoare de speranță împotriva haosului și a dezumanizării din acest sfârșit de mileniu”.

CARTEA CA PASIUNE

THEODORA STANCIU-STĂNESCU

Candelabre, bijuterii, mobile felurite, cărți. Toate acestea, studiate cu grijă reușesc să readucă la viață într-un mod grăitor oamenii trecutului. Dificultatea de care se lovesc cei care doresc să redeschidă ferecăturile ruginite ale tipăriturilor de altădată nu este legată de lipsa materialului documentar auxiliar. Din contră, pot fi studiate arhive personale, testamente, foi de zestre, scrisori sau chiar inventare specializate, care au înregistrat titluri, autori, numere de volume, proprietari ai acestora. Mai greu de dovedit este dacă întotdeauna cei care posedau acele cărți le și citiseră.

Volevozii cititori

Prima bibliotecă atestată documentar pe teritoriul patriei noastre aparține mănăstirii de la Igrîș, din Transilvania, ca filială a abăției cisterciene de la Pontegny (Franța), către anul 1200. Europa apuseană era pe atunci model, dar și bază de aprovizionare cu „bunuri“ necesare cititului.

Adevărata „revoluție“ pe care o vor aduce secolele următoare – mai precis XVI-XVII – va impune cartea ca posesiune particulară. În acest context, va debuta moda bibliotecilor personale și personalizate. Biblioteci personale – subiect de fală și, uneori, chiar de dispută.

Cronica rusului Ivan Peresvetov – *Jalba cea mare* – amintește câteva opere cu circulație mare în acele timpuri (1537) în Țara Moldovei: *Zapisul lui Adam*,

Povestirea despre căderea Țarigradului și pe care subliniază că le cunoștea și domnitorul Petru Rareș. Le cunoștea ca deținător al tipăriturilor respective sau din auzite? Peresvetov nu mai consemnează...

Cartea în secolul XVI românesc rămânea încă o raritate. La mijlocul secolului următor, Miron Costin, proprietar de lucrări, fără îndoială, citea constant din *Viețile paralele* ale lui Plutarh, din Horațiu și din Ovidiu. Secolul XVII va marca, într-un fel, debutul aventurii fascinante a cărții de colecție/lectură. Gabriel Bethlen va patrona, în 1622, înființarea unui colegiu reformat la Alba Iulia, unde va sosi și vestitul poet umanist Martin Opitz. Din socotelile orașului Cluj reiese că administrația urbei a trebuit să pregătească două care trase de 10 boi pentru a asigura transportul mai departe, la Alba Iulia al

cărilor pentru colegiu. Peste puțin timp se consemnează sosirea în Transilvania a unui tipograf și a tipografiei sale din Germania. O listă cu titluri nu se cunoaște, ci doar o însemnare din 1658, care arată că după atacul tătarilor din acel an se „distrusese, făcându-se praf și pulbere, scumpa și marea bibliotecă ce valora o avere inestimabilă“.

Iar despre domnul muntean Mihnea III (1658-1659), cronicarul turc Mustafa Naima – amintește că „citea și scria din cărți în limbile arabă și persană și turcă“, fiind un mare iubitor de poezie, deținând multe lucrări din care se și inspira în încercările sale poetice.

Colectionari celebri

Pasiunea pentru carte începe a prinde contur. Epoca de glorie se identifică, cronologic, cu perioada familiilor Cantacuzino și Mavrocordat. Constantin Cantacuzino se impune cu putere. Pasiunea sa pentru carte va da naștere unor spații noi în interiorul palatului său de lângă mănăstirea Mărgineni, la Filipeștii de Târg. Călătorul Paul de Alep amintește că biblioteca de aici a fost „întemeiată cu multă cheltuială”, cuprinzând „multe cărți elinești, latinești, franțuzești și turcești”. Grijă achiziționării este foarte mare – după cum consemnează proprietarul însuși în *Caietul său de însemnări* la data de 1 iulie 1667: „Aici fac catalog [la Padova] de cărțile ce cumpăr, câte și câte cât, până într-una, măcar cea mai mică”.

X
H
A
K
P
O
S
K
Q

Divanul lui Dimitrie Cantemir a fost scris în română și în greacă; tiparul s-a executat la Iași din porunca lui Antioh, fratele cărturarului

O privire, chiar și fugitivă, aruncată asupra titlurilor deținute vorbește de întreaga lume a timpului. De fantasmеle, dar și de necesitățile ei. „*Iliada* și *Odiseea Omirului*”, alături de „*Toate faptele lui Luchian în patru tomuri*”, „*Ada-*

ghiele, adică *Parimiile* lui Erasmus“, „un Titoliivio istoric“, alături de un tratat de chirurgie în trei părți, datat 1679 și aparținând lui Leonardo Fioravanti, dar și un tratat despre utilizarea artileriei în operațiile militare, ca manuscris copiat, purtând semnătura fiului său cel mai învâțat Radu (aici Rodolfo Cantacuzino).

Și nu numai la Filipeștii de Târg, ci și la mănăstirea de la Hurez se va întrupa în piatră pasiunea pentru carte. De astă dată ctitor va fi Constantin Brâncoveanu, dar la sfatul unchiului său Constantin Cantacuzino. Pe frontonul construcției stă scris de la 1693: „Iacăș al cărților“, în care te puteai „ospăta din hrana iubită a sufletului“. Ioan Comnen chiar îi consemnează reorganizarea, în 1702: „Dar ai întemeiat și o bibliotecă vrednică de văzut, cu multă cheltuială, în mănăstirea cea frumoasă de la Hurez, zidită de tine și ai umplut-o cu cărți felurite și foarte de folos“.

Cartea va deveni curând bun de mare valoare, lăsată cu limbă de moarte din urmaș în urmaș. Așa transpare și din scrisoarea lui Ștefan Cantacuzino, datată 18 aprilie 1714: „Dacă va binevoi harul lui Dumnezeu și cineva din fiii noștri și robii Tăi va avea nevoie de cărți pentru cetit, ajungă-i

biblioteca Mărginenilor și a Hurezului. Fericit ceasul când prin rugăciunile sfinților ar ajunge la o nevoie ca aceasta și ușor ar fi să aibă cărți“.

Pe de o parte, înregistrăm nevoia de lectură, invocată ca posibilă, iar, pe de alta, nevoia devenită obicei. După cum evocă și Dimitrie Cantemir în lucrarea dedicată tatălui său Constantin Cantemir: „Dar știi la fel de bine că după cină nu pot avea altă petrecere decât să stau de vorbă cu tine și cu el (arătând către fiul său Dimitrie) care se învoiește să-mi (povestească) până la 12 ceasuri câte odată istorii vechi, sau altădată îmi tălmăcește cărți sfinte din slavonește în limba țării, sau îmi citește predicile cele pline de dulceață ale preafericitului Gură de Aur“ (1691).

Constantin Duca îl va aduce pe Nicolae de Porta, din insula Hios, fostul secretar al ambasadorului Olandei la Constantinopol, Collyr. Despre de Porta, Ion Neculce consemnează că era „om învățat și telpiz [viclean], de știa despecetlui cărțile“ (1693). Acest de Porta va reorganiza, în 1714, biblioteca Școlii de la Sf. Sava, avându-l alături, pentru o vreme, pe un profesor de la școala grecească din București, Marcu din Cipru.

După informațiile oferite de J. Sulzer, biblioteca Mavrocordatilor număra, pe la începuturi, câteva sute până la câteva mii de titluri, în valoare de aproximativ 600 000 de taleri. N. Mavrocordat, păstrând tradiția deschisă de tatăl său, rămâne cunoscut iubitor de cărți. Adnotează pe N. Machiaveli, sau P. Pomponazzi. Comandă

cataloge de licitații de la Haga, Leyda, Amsterdam, Harderwyk, Deventer, Lipsca, Hamburg, Hanovra sau Viena, dar și cataloage de biblioteci, cum este cel extrem de rar, întocmit de fondatorul biblioteconomiei moderne, savantul bibliotecar al cardinalului Mazarin, Gabriele Nandé – *Bibliothecae Gorderianae Catalogus* (Paris, 1643).

La moartea lui Nicolae Mavrocordat, biblioteca sa va atrage mulți iluștri doritori: Papa Clement XII, împăratul austriac Carol VI, regele englez George II și cel francez, Ludovic XV. Dar, fiul său cel mai mare, Constantin, e foarte iubitor de cărți, după cum declară într-o scrisoare trimisului francez la negocieri, Villeneuve: „Prințul moldovean este atât de gelos pe cărțile sale, ca și un îndrăgostit pe iubita sa“. Și nu se gândea deloc la vânzare. Ci chiar la sporirea lor, pentru aceasta el având chiar un... „agent“ în Franța – un anume Fournier. Acesta îi trimitea periodic lăzi cu cărți.

Impozit pe cărți

Ajuns în exil, Constantin Mavrocordat fu obligat să-și pună zălog „comora“. Atanasie Comnen Ipsilanti spune foarte laconic că domnul, având nevoie de bani (după 1749), și-a pus zălog biblioteca unui negustor englez, Barker, iar casa din Galatā a vândut-o unui evreu Celeboni. Biblioteca Mavrocordatilor, cu atâta trudă și pasiune încheată, va fi, în final, vândută la licitație în toamna lui 1750...

Secolul XVIII aduce, prin pana călătorilor străini pe aceste meleaguri, note de noutate.

Desen executat de Dimitrie Cantemir

Astfel, Domenico Sestini menționează vizita sa la biblioteca orășenească a Clujului, unde, în custodia bibliotecarului St. Sinha, erau catalogate nu mai puțin de 10 800 de volume, printre care a fost uimit să descopere și *Historia mineralogica Transilvaniae*, publicată la Cluj, în 1767, de savantul iezuit Fridvaldzky.

Acelăși Sestini, în 1788, ajuns în Moldova, scria: „Librăriile noastre găsesc aici un bun debușeu. Sunt căutate în mod special cărțile care privesc educația tineretului, iar romanele noastre trebuie să spunem că sunt citite cu aviditate”.

Comerțul având la bază cartea apare și pe filiera vieneză. N. Iorga în a sa *Istorie a comerțului* amintește de macedoneanul Marchide Puiu (Pullio), cu prăvălie la București, care primea romane „iritante” ca: *Stratagemele Satanei*, *Confidențele unei femei tinere*, *Jurnalul unei roabe persiene*, *Mărturisirile unei galante femine* sau *Venus în mănăstire*, ce stăteau alături de scrieri despre diferite revoluții. Și asta se întâmpla la 1796... Gusturile publice se diversificau odată cu accesul tot mai facil la tipăritură. De la înaltă filosofie și dezbateri religioasă la „romane iritante” de amor...

Importurile de carte sunt supuse și la impozite. De care se va plânge, sistematic, printre alții, și negustorul ardelean Ene Scarlat. În urma petițiilor numeroase, se va interveni din partea statului în 1820, oprindu-se orice taxă, cu adnotarea – „să se vândă cu preț cuviincios”...

Copistul și instrumentele sale de lucru
(Miniatură din condica mănăstirii
Dintr-un lemn)

Și casele boierești încep să se intereseze de circulația cărții. Astfel, dintr-o condică de cheltuieli (1818-1819) a unei familii din Iași aflăm că se făceau și *cumpărături de carte* – „una cu figuri de la un franțuz”, se plătesc 90 de lei „pentru lexicoane și cărți diferite de la căminarul Bernard” sau 20 de lei la dugheana lui Gane sau, încă o dată, la Bernard, un total de 375 lei pentru 37 de tomuri. În comparație cu cheltuielile alocate, spre pildă, produselor de cofetărie – 3 703 lei, sumele erau mici. Totuși,

sume...

Multe familii își „deschid” bibliotecile... Ion Codru Drăgușanu, în memoriile sale, pomenește, la 1838, de faptul că avea acces la „biblioteca patronului actual, dl. C-tin Câmpineanu. Așa m-am familiarizat cu autorii franci și mai ales cu Voltaire, lumina secolului trecut”.

Pictorul I. Negulici, sub influența indemnurilor, dar și a cărților lui Heliade Rădulescu, va publica în *Curierul românesc* un adevărat „Plan de o mică bibliotecă universală religioasă, morală, literară, petrecătoare, științifică... pentru educarea oamenilor de toate clasele mirene și eclesiastice și pentru ambe sexe, începând de la vârsta copilăriei și până la vârsta coaptă” (27 decembrie 1846).

Bibliotecile se extind, se înmulțesc. Mai există excepții, dar timpul unicului exemplu trecut de mult. Dar va mai trece un timp până ce cartea va aparține tuturor. Prea mulți nu știau încă citi. ■

Malraux-ul lui Minovici

Am citit în numărul pe octombrie de anul trecut al *Magazinului istoric* povestea familiei Minovici, despre care nu știam mare lucru, deși am o vârstă și sunt și bucureștean. Am găsit recent într-o carte – pe care am citit-o cu multă plăcere – o referire la un nepot al savantului Mina Minovici și mi s-a părut potrivit să aflu despre ea și cititorii revistei Dv. Este vorba despre volumul

Între Capșa și Corso de

Vlaicu Bârna, care l-a cunoscut la Brad pe inginerul de mine Gheorghe Minovici. Botoșenean

de obârșie, acesta era angajat în anii '30 la societatea auriferă Mica din Brad. Se despărțise de soție – ne spune Vlaicu Bârna –, cumnata directorului general al societății, Ioan Gigurtu, fusese concediat, dar rămăsese tot în localitate, unde era foarte prețuit. Candidase chiar la niște alegeri pe lista de senatori a partidului lui Gheorghe Brătianu.

Gheorghe Minovici, cu studii ingineresti făcute în Germania și Anglia, avea o mare aplecare spre literatură. Impresionat de succesul romanului lui Malraux *La condition humaine*, care, în

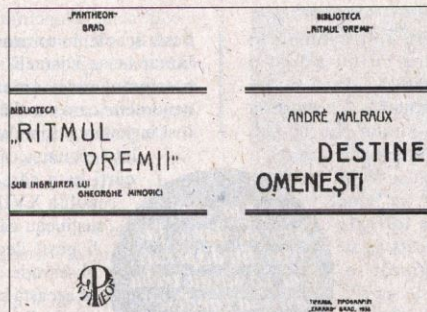
1933, fusese distins cu Premiul Goncourt, îi scrisese autorului și obținuse fără dificultate autorizarea pentru traducere, copyrightul, cum am spune noi azi. În vizită la București, Minovici i-a fost prezentat de Bârna marele critic Eugen Lovinescu, cel care va prefața traducerea celebrului roman, semnată de

Gheorghe Minovici și apărută în iunie 1935 la Editura Pantheon, sub titlul *Destine omenesti*.

Era o bijuterie de carte, cu literă frumoasă, hârtie bună, broșată, legată în pânză. „Mărturisesc că aveam oarecare îndoieli anticipate asupra traducerii unei opere de o stilistică atât de nudă, jupuită chiar de orice ornamentație literară cuvenită, scrie Eugen Lovinescu. Ca să scriu aceste câteva rânduri, am citit traducerea d-lui G. Minovici și, dacă mi se recunoaște vreo autoritate, aș dori să mi-o pun în accentul cu care țin să prezint

publicului lucrarea traducătorului, vrednică de sobrietatea dinamică a autorului. Editura Pantheon a ales deci o operă de mare valoare literară și a încredințat-o unei mâni ferme”. ■

Sebastian
CODRESCU

La 20 ianuarie 2000 ne-a părăsit locotenent-colonelul Mircea Chirițoiu. Pasionat cercetător al arhivelor militare, fire generoasă, se număra printre cei care au înțeles că documentele trebuie să ajungă la istorici și prin ei la publicul larg.

Dumnezeu să îl odihnească în pace.

O carte bună „este seva unui spirit viu“, susținea poetul englez John Milton în secolul XVII, iar o scriitoare mărturisea: „Am fost îmbătată o mare parte a vieții de plăcerile, deliciile, surprizele și descoperirile cititului“.

CÂT DE DĂUNĂTOR ESTE CITITUL?

Dar nu pentru toți oamenii și dintotdeauna cititul a fost o ocupație recomandabilă. „Prea multă învățătură îți strică mintea“ – se spune în *Faptele Apostolilor*. Anticii puneau sub semnul întrebării raportul dintre scriere și înțelepciune. Platon susținea, în *Fedrus*, că „scrierea va aduce uitarea în sufletele lor (ale egiptenilor) și vor înceta să-și cultive memoria, întrucât se bazează pe ceea ce este scris“. Scrierea devenea astfel înșelătoare; pe măsură ce se dezvoltă obișnuința cititului, dragostea pentru realitate se atrofie. Alessandro Tassoni, un poet din secolul XVII, atrăgea atenția: „Fără îndoială, studiul stârnește poftă obscenă... După cum presupun eu și cum apreciază în operele lor poezii latini Euripides și Juvenal, femeile cu carte din Antichitate erau acuzate de imoralitate“.

Peste secole, în romanul *Lothair*, istoricul literar Isaac Disraeli scria: „Cărțile sunt blestemul rasei umane; cea mai mare nenorocire care s-a abătut asupra omului a fost inventarea tiparului“.

Înțelepciunea care provine doar din cărți este săracă, considerau în secolul XVIII iluminiștii, care susțineau că adevărul nu poate fi găsit decât în natură, prin observație și prin experiment. În această situație cărțile devin inutile. S-au emis și păreri de-a dreptul aberante. „Cititul, scrisul și aritmetica sunt dăunătoare celor săraci“, spunea scriitorul olandez

Bernard Mandeville. În secolul al XIX-lea un psihiatru francez constata că „cei mai mulți dintre criminalii irecuperabili sunt oameni educați“.

Lectura se putea dovedi dăunătoare. Orice doctor din Renaștere știa că oamenii

„Am citit enorm, dar o făceam din disperare, doar ca să nu trebuiască să gândesc“

Emil Cioran

care citesc toată ziua suferă de tot felul de boli. „Statul pe scaun un timp mai îndelungat poate duce la boli precum guta, cataracta, indigestia, tuberculoza” arăta Robert Burton în cartea sa *Anatomia melancoliei* (1621). Și tot el conchidea: „Studentul nu este un om fericit”. De asemenea, cititul era considerat dăunător pentru vedere. John Milton a pus orbirea sa pe seama cititului. Se afirma că el alterează și mintea, încurajând ipohondria sau sindromul oboselii cronice. Multe din tinerele aristocrate din veacul trecut, care erau pasionate de lectura romanelor, sufereau de isterie. „Dacă femeile ce își iroseau întreaga energie în activități culturale, se căsătoreau – spunea un psihiatru din secolul al XIX-lea – ele nu aveau mai mult de unul sau doi copii, pe care nu-i puteau alăpta, care mureau de timpuriu sau erau slab dezvoltati intelectual; știința declară că femeia care studiază e pierdută”.

Intr-o carte voluminoasă putea afecta sănătatea unui om mai mult decât ne putem închipui. Se cunoaște cazul unui elev de 14 ani, lovit în cap cu un dicționar de profesorul lui. Capacitatea intelectuală a copilului a scăzut drastic, pierderile de memorie și durerile au devenit frecvente. Chemată să-l examineze, doctorii nu au reușit să-l vindece. Ultima soluție: trepanația. În general, numai elevii foarte slabi scăpau de „dicționar”, în sensul figurat al cuvântului.

Dintre toate genurile de cărți, romanul părea să fie cel mai dăunător sănătății, fiindcă sporea apatia și îl îndepărta pe cititor de lumea reală, ținându-l prizonier într-una imaginară. Activități precum grădinăritul, studiul botanicii și chimiei, odihna totală și interzicerea cititului un timp mai îndelungat erau doar câteva dintre soluțiile de „vindecare”. Acest tratament a fost prescris tinerei Virginia Woolf de

psihiatru Sir George Henry Savage. Nevoită să stea împreună cu o mătușă în micul orașel Cambridge, complet lipsită de cărți; ea scria revoltată: „Londra reprezintă casa mea, cu cărțile, picturile și muzica de care sunt despărțită din februarie. Niciodată nu am avut opt luni mai mizerabile. Iar tiranicul și limitatul Savage insistă să mai stau încă două.

Aș vrea o cameră mare, numai cu cărți, unde să mă închid și să citesc liniștită fără să mai văd pe cineva”.

Femeia care studiază este pierdută; nu poate naște mai mult de unul sau doi copii slab dezvoltati intelectual și pe care nu îi poate alăpta

Cărțile puteau ucide cu adevărat. O astfel de poveste este relatată pe la 1800 de dr. James Currie din Liverpool. Pentru a calma un pacient obsedat de speculațiile privind perfectibilitatea speciei umane, dr. Currie i-a explicat acestuia principiul lui Malthus. Reacția pacientului a fost elaborarea unei scheme pentru... Lărgirea suprafeței pământului și un proiect de lege în acest scop, adresat lui William Pitt, premierul Angliei în perioada respectivă. Pentru a demonstra că nici măcar această idee fantastică nu oferea soluția ieșirii din

Doamnă citind, pictură de Joseph Soulaacroix

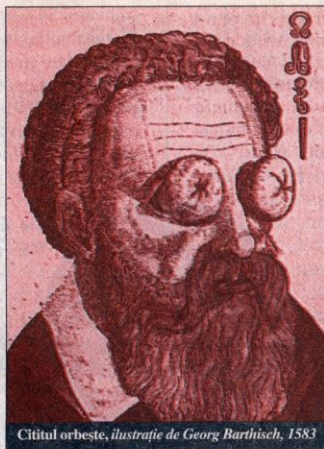
„capcana“ maltusiană, Currie i-a înmănat tânărului un volum din *Eseurile* lui Malthus. Acesta le-a citit de două ori, fără a omite nici un cuvânt și, după câteva zile de agitație, s-a prăbușit mort.

Oamenii se împărțeau în trei mari categorii, în funcție de atitudinea față de carte: cel îndrăgostit doar de conținut; cel care dorește ca aspectul cărții să fie la înălțimea conținutului ei (bibliofilul); cel care nu e interesat decât de aspectul exterior al cărții (bibliomanul).

„Ferește-te de bibliomanie“, își sfătuia fiul lordul Chesterfield. Vorbind despre Don Quijote, Cervantes explică: „Cititorul trebuie să știe că acest domn, atunci când nu avea nimic de făcut – cum era cazul în majoritatea anului – citea romane cavalierești pe care le îndrăgea atât de mult, încât nu se mai interesa nici măcar de propria moșie. Se îngropa în cărțile sale și își petrecea nopțile și zilele citind fără încetare. Puțin somn, mult citit și creierul lui a murit“. Bibliomanul era disprețuit și în Antichitate, iar *Enciclopedia* din secolul al XVIII-lea i-a consacrat un articol, caracterizându-l astfel:

„are cărți doar pentru a le avea, pentru a-și desfăta privirea; toată știința sa se limitează la a ști că sunt ediții bune, că sunt bine legate, iar cât privește lucrurile pe care le conțin aceste cărți pentru el sunt un mister pe care nu pretinde să-l fi aflat“.

Se cunoaște cazul unui bibliofil arab care susținea că pentru a deține o bibliotecă bună, însemna să ai trei exemplare dintr-o carte: unul pentru a-l arăta,

Cititor orbește, ilustrație de Georg Barthisch, 1583

„Există o formulă barbară: «a fi cu lectura la zi». La zi! Ce enormă incultură exprimă asemenea vorbă!“

Alexandru Paleologu

al doilea pentru a-l folosi, al treilea pentru a-l împrumuta.

Un tip de colecționar de o evidentă patologie psihotică este bibliofagul. Acesta are un raport afectiv cu cartea; se vorbește chiar de o perversiune a gustului, echivalând cu a mânca ceea ce nu este comestibil.

Biblioman este și cel care caută toate edițiile unei singure cărți (originale, ilustrate, de buzunar etc.). Unii adună

cărți al căror nume de autor are 26 de litere, alții colecționează lucrări despre Beethoven dar nu le place muzica, alții nu știu arabă dar colecționează Coranul.

Majoritatea librarilor sunt de acord că 90-95% dintre colecționari sunt bărbați. Multe soții urăsc biblioteca soților, cărțile devenind adevărate „dansatoare de hârtie“ care înghit uneori toți banii

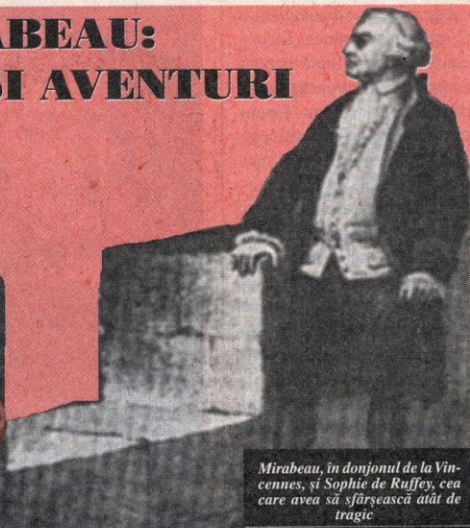
familiei. Colecționarii sunt asemenea jucătorilor de noroc – riscă totul.

Istoricul francez Georges Dumezil are în apartamentul său parizian teacuri de cărți care ajung până la tavan. După propria mărturisire, împrumuta cărți de la bibliotecă pentru că... nu le mai găsea pe ale sale în propria casă!

Pentru Dumezil cărțile nu sunt decât instrumente de lucru. Totuși el afirmă: „...fie că ești cititor profesionist sau amator, există o mare tentație de a-ți construi un turn de fildeș din cărți, să-ți izolezi ferestrele care dau către infernul lumii exterioare, să circuli printre tranșee de cărți“. ■

Beatrice ISPAS

MIRABEAU: TEMNIȚĂ ȘI AVENTURI

Mirabeau, în donjonul de la Vincennes, și Sophie de Ruffey, cea care avea să sfârșească alături de tragic

La 4 mai 1789, pe străzile largi ale Versaillesului, o mulțime imensă privea defilarea unui cortegiu ce purta deja cu sine Revoluția franceză: clerul și nobilimea, în costume strălucitoare, și deputații Stării a treia, în veșminte negre. Între cei din urmă, contele de Mirabeau, al cărui nume făcuse puțină vâlvă până atunci.

Un nobil reprezentant al Stării a treia? Situația părea anormală, ca și întreaga existență a acestui bărbat care, până la 40 de ani, cunoscuse temnița, exilul, mizeria, intrând în viața politică urmat de ecourile unor scandaluri, aventuri și datorii. Spre Starea a treia îl împinsese ostilitatea nobilimii. Dar chiar Starea a treia îi va acorda totala ei încredere numai la începutul Revoluției. Trecutul lui atârna încă mult prea greu.

FLORENTINA DOLGHIN

Honoré Gabriel Riquetti de Mirabeau era ceea ce se cheamă un bărbat urât. Mic de stat, gras, cu un cap mare, o coafură voluminoasă, ce i-l făcea și mai mare, un nas proeminent, gură ușor strâmbă, imprimând figurii o notă de sarcasm față de tot și toate, ten măsliniu, ochi înfundați în grăsime și obraji adânc brăzdați de urme de vărsat.

În mare însă, silueta lui inspira forță și autoritate. De fapt, uitai să-l privești, te lăsați furat de ce spunea. Din primele ședințe ale Adunării Constituante s-a impus prin personalitatea și elocința lui, devenind purtătorul de cuvânt al Stării a treia. În ședința din 23 iunie 1789, Mirabeau lansa marchizului de Dreux-Brézé, fraza devenită ulterior celebră:

„Suntem aici prin voința poporului și nu plecăm de aici decât prin forța baionetelor“. Mai târziu, multe adunări au fost subjugate de geniul său oratoric: „Pe mine voiau, cu câteva zile în urmă, să mă poarte în triumf, și acum se strigă pe străzi *Marea trădare a contelui de Mirabeau*. Nu aveam nevoie de această lecție pentru a afla

cât de mică este distanța între Capitoliu și stânca Tarpeană, dar cine luptă pentru dreptate, pentru patrie nu se dă atât de ușor bătut. Ce-mi pasă dacă cei ce-mi susținneau acum opt zile părerea, fără s-o cunoască, care îmi calomniază acum cuvântarea, fără s-o înțelege, mă învinuiesc că tămâiez niște idoli neputincioși în momentul în care sunt răsturnați sau că sunt un ticălos aflat în solda celor pe care n-am încetat nici o clipă să-i combat. Loviturile lor piezișe nu-mi vor schimba cursul vieții. Le voi spune: răspundeți-mi, dacă puteți, și apoi n-aveți decât să calomniați cât vă pofteste inima”.

Așadar, nimic din prezența lui Honoré Gabriel nu-ți inspira dragoste și nu părea a justifica admirația femeilor. Ce-i drept, nici cel mai seducător bărbat din lume, Don Juan, nu trecea drept un Adonis.

Exilat de propriul tată

De la 17 ani, Honoré Gabriel Riquetti de Mirabeau (1749-1791), al patrulea copil al marchizului de Mirabeau, cu ascendența dintr-o familie nobiliară florentină, se dovedise o natură clocotind de neastâmpăr, motivată în primul rând de atmosfera din casă, viciată de un tată tiran. La sfatul unui unchi, Honoré s-a căsătorit cu o tânără și draguță moștenitoare a unei averi con-

Victor Riquetti, marchiz de Mirabeau (1715-1789)

siderabile, Emilie, unica fiică a primului președinte al Parlamentului din Provence, marchizul de Marignane. Se îndrăgostise de ea într-un intermezzo dintre alte două pasiuni, culese în celebrele „saloane muzicale” din Aix-en-Provence. Cu referire la aceste saloane Stendhal spunea despre Aix-en-Provence că era „orașul cel mai amoretizat din Franța”.

Au circulat atunci vorbe că se însurase din interes. În orice caz, tânărul nu avea avere. Tatăl său nici nu voia să-l vadă. Chiar dacă la 5 ani copilul, de o inteligență și o memorie ieșite din comun, citea în latină, iar la 12 preceptorul lui declara că nu mai avea ce să-l învețe. Abia după căsătorie, încheiată la 23 iunie 1772, tânărul căpă-

tase cheag – cum se spune – își făcuse un rost, din dota de 500 000 livre a soției. Și totuși, în curând împovărat de datorii, pentru că socrul său încetase subvențiile, cuplul s-a retras într-un sobru castel din regiune, situat la 30 km de Aix, într-un spațiu sălbatic și pitoresc. Aici Emilie a născut un băiat și, o vreme, pacea părea a se fi instalat în proaspăta familie Mirabeau. Dar ea n-a durat mult. Honoré și-a părăsit soția și s-a stabilit la Paris. A revenit la Aix abia după nouă ani, pledând singur, cu un strălucit talent oratoric, în propriul proces de divorț.

Sunt puțin cunoscute adevăratele motive ale destrămării mariajului contelui și contesei de Mirabeau. În ce măsură a avut dreptul soțul să invoce infidelitatea soției, așa cum a făcut-o în fața barei și în intimitatea cercului lui de prieteni? Cert este că marchizul de Mirabeau, Victor Riquetti, cunoscutul economist francez (1715-1789) și tatăl al lui Honoré Gabriel, un om foarte aspru, a obținut de la rege un ordin de exil pentru fiul său. Exil ce trebuia să dureze șase ani, dacă n-ar fi fost întrerupt de evadarea surghiunitului în Olanda. De altfel, viitorul tribun din timpul Revoluției, temperament vulcanic, va reuși să întreprindă fel și fel de escape în timpul multelor sale detenții. Va ieși din închisoarea de la

Manosque, unde era arestat pentru datorii, ca să asiste la o ceremonie de căsătorie, în timpul căreia îl va pălmui pe un anume domn Villeneuve, ce îndrăznise să-i jignească sora, pe frumoasa marchiză de Cabris.

În castelul din insula mediteraneană If, la 2 km de Marsilia, unde era închis în septembrie 1774, a avut o legătură de dragoste cu o tânără din partea locului, și asta cu complicitatea guvernatorului insulei, domnul D'Alègre.

Un guvernator gelos și un soț încornorat

Tot o pușcărie, cea din fortul Joux, de data asta, avea să-i găzduiască și marea pasiune a vieții. Conduita lui exemplară i-a atras, încă de la început, încrederea și afecțiunea guvernatorului, un anume de Saint-Mauris, care i-a permis, într-un suprem

gest de simpatie, să meargă la Pontarlier, cel mai apropiat oraș, unde deținutul a găsit o societate demnă de rangul său. La Pontarlier, cu ocazia ceremoniilor de încoronare a lui Ludovic XVI, la 15 iulie 1775, Mirabeau a fost primit de marchizul de Monnier. Acest fost prim președinte al Camerei de Conturi a provinciei se căsătorise, la mai bine de 60 de ani, cu mult prea tână Sophie de Ruffey. În ciuda diferenței de vârstă, cuplul ducea o viață tihnită în micul oraș, unde se bucura de respectul tuturor. Marchiza, foarte frumoasă și plină de spirit, se purta ca o fiică iubitoare față de respectabilul ei soț, aproape septuagenar.

Mirabeau s-a apins repede: „Mi-a arătat interes, și-a pus în valoare toate farmecele ca să mă seducă: ce suflet generos, ce spirit agreabil. Este atât de dulce și de sensibilă, fără a fi slabă; este cu adevărat o ființă binefăcătoare! O, vai! Toate virtuțile sunt deținute de

această femeie și toate viciile îmi aparțin“. El avea 28 de ani, ea 22.

Într-un oraș atât de mic ca Pontarlier, o legătură de acest tip nu putea rămâne mult timp necunoscută. Comandantul portului Joux, Dl. Saint-Mauris, a aflat primul, înaintea soțului încornorat. Și, cum și el făcuse eforturi să o seducă pe Dna de Monnier, fără succes, gelozia l-a mânat să-și pedepsească aspru prizonierul și să se răzbune. Saint-Mauris l-a înștiințat imediat pe marchizul de Mirabeau, care a profitat pentru a-i tăia fiului său orice brumă de sprijin material. În plus, tatăl a sesizat autoritățile de poliție și justiție.

Mirabeau și metresa lui au hotărât atunci să fugă. La 29 mai 1776 Sophie a părăsit Pontarlier cu destinația Neuchâtel, lângă frontiera elvețiană. Pe 15 ianuarie 1777, a dispărut din celula lui și prizonierul. Cu ajutorul

„Suntem aici din voința poporului“, îi strigă Mirabeau lui Dreux-Brézé, cel care, la 23 iunie 1789, le cerea deputaților Stării a treia să părăsească sala

surorii lui, a reușit să ajungă la Dijon, pe unde trecuse și Sophie, apoi cei doi au trebuit să se ascundă și, pe căi diferite, au ajuns la Thonon, după care, în august, s-au regăsit la Geneva, în drum spre Amsterdam, unde în sfârșit s-au oprit din fugă pentru a-și trăi dragostea.

Dar marchizul nu-și epuizase acele de cojocul fiului său. Cu atât mai mult cu cât acesta din urmă îl și atacase violent într-un articol. Agenții săi erau pe urmele tânărului. Ambasada Franței din Olanda a primit ordin să o extrădeze pe Sophie. Mirabeau a fost arestat numai pentru că a refuzat să o părăsească și să accepte propunerea consulului francez, care îi oferea bani și un pașaport pentru Anglia, dacă ar fi consimțit să-și abandoneze iubita.

Sophie a ajuns acasă, în Franța, după șase luni de ședere la Amsterdam. A fost condusă într-o casă din Paris, aflată sub supravegherea Poliției, apoi la mănăstirea Sainte-Claire din Gien, lângă Montargis, pe valea Loarei. Pe 8 iunie 1777 Mirabeau a fost internat în turnul din Vincennes, de unde va ieși abia trei ani și jumătate mai târziu.

Prizonierului i s-a aplicat un regim foarte aspru de detenție. Îi lipsea până și hârtia pentru a-și scrie cărțile și corespondența. Mânia tatălui îl urmărea pretutindeni: Numai hrana era destul de bună, tocmai pen-

tru că nu provenea de la părintele său, cum își nota arestatul. Ajunsese să smulgă foile albe de la începutul și sfârșitul cărților împrumutate, pentru a-și face însemnări pe ele.

Călnță fără răspuns

Oricare altul – nu Mirabeau – ar fi căzut pradă disperării. Curând a obținut de la un anume Lenoir, locotenent de Poliție, dreptul de a corespunda cu Sophie. Ce-i drept, epistolele, celebrele *Lettres à Sophie* nu-i erau decât arătate tinerei femei. Ea le citea, poate chiar de mai multe ori, apoi ele ajungeau în birourile Poliției, unde au rămas până la izbucnirea Revoluției (au fost publicate în 1792, după moartea lui Mirabeau, în ciuda împotrivirii mamei sale).

Multe i-a scris Mirabeau iubitei lui. Dincolo de pasiune, i-a destăinuit gândurile sale despre mitologie, limba franceză, literatura veche și modernă, regimul din închisorile statului, originile dreptului penal, dreptului natural, religie, monarhie, libertate.

În timpul șederii lui la Vincennes, în noiembrie 1778, Mirabeau și-a pierdut fiul legitim, în vârstă de 5 ani. Fiica dăruită de Sophie va muri și ea doi mai târziu, la 24 mai 1780. Moartea copiilor, despre care vorbea întotdeauna cu multă duioșie, părea a-l doborî pe Mirabeau. Dar el continuă să

scrie epistole către scumpa lui „Fanfan“, cum o alinta pe Sophie, către dl Lenoir, locotenent de Poliție, mai mulți miniștri, dl de Maurepas, ministrul lui Ludovic XVI și fost secretar de stat, către mama lui și chiar tatăl lui. Acestuia i-a redactat un lung memoriu de o sută de pagini, în care își înșira greșeliile, scuzele și se apăra cu o mare bogăție de argumente, demne de viitorul avocat ce avea să devină. „Temnița mă va face înțelept, iertarea voastră mă va face recunoscător și vă voi dovedi că un bărbat care știe să iubească așa cum știu eu să iubesc nu știe să fie ingrât“. Dar bătrânul marchiz a rămas insensibil la aceste apeluri disperate.

Uneori, contele îndrăgostit îi reproșa iubitei sale că îi trimite răspunsuri prea scurte: „Fiecare pagină de-a mea are circa 72 de rânduri, fiecare rând între 25 și 30 de cuvinte; fiecare pagină de-a ta are 40 de rânduri și fiecare rând 14 cuvinte. Compară și roșește!“

Să mai amintim că, odată liber, pe 13 decembrie 1780, Mirabeau s-a ocupat înainte de orice de afacerile proprii. E drept, a încercat să o răpească din mănăstirea Sainte-Claire pe Sophie Monnier. Dar maica superioară a descoperit din timp planul celor doi și tânăra, văduvă între timp, a trebuit să se retragă în familia sa, care o păzea cu gelozie.

Mirabeau a încercat apoi să-și recucerească soția

legitimă, lucru important pentru statutul lui, căruia i s-ar fi adăugat, astfel, avere, rang, ambiții de viitor. Emilie devenise amanta unui mare senior din Provence, marchizul de Gallifet, și, pentru a-i face pe plac acestuia, se apucase de teatru. Juca în piesele montate în castelul nobilului de la Tholonet. Scrisorile trimise de Mirabeau n-au găsit nici un ecou la fosta soție; ea nici măcar nu le desfăcea. Îi plăcea viața ușoară de la castel.

Sophie s-a trezit astfel abandonată. După o scurtă legătură cu un anume domn de Pothrat, decepționată, s-a sinucis, asfixiindu-se cu „vapori de cărbune”. Avea 28 de ani. Numai nouă luni

trăise fericită, în Elveția și în Olanda, după ce suportase dominația unei mame autoritare, compania unui soț mult mai în vârstă și, în fine, rigurile vieții la mănăstire.

Nu există dovezi că fostul prizonier de la Vincennes ar fi fost extrem de afectat de tragicul sfârșit al lui „Fanfan”. Nevoia lui devoratoare de acțiune, apetitul pentru plăceri intelectuale și fizice l-au ajutat să uite trecutul, să călătorească în Anglia și Prusia, să scrie, să practice oratoria. Părea că vroia să recupereze timpul pierdut în temniță. Curând avea să fie ales deputat de Aix-en-Provence. La Versailles, unde a reprezentat Starea a treia, elocința sa a făcut minuni.

Dar sănătatea, de care abuzase, prin muncă și excese, a sfârșit prin a-l lăsa. După o lungă alocuțiune rostită în Adunarea Constituantă, la 27 martie 1791, a avut o cădere fizică și a murit șase zile mai târziu. S-a spus chiar că fusese otrăvit. Rămășițele lui pământești au fost depuse la Pantheon, de unde Convenția le-a retras, când s-a aflat că Mirabeau întreținuse relații secrete cu Ludovic XVI.

Natură pasionată spre violentă, Mirabeau, tribunul Stării a treia în timpul Revoluției, și-a ratat destinul, dintr-o răzvrătire sfidătoare față de ordinea sufocantă impusă de un părinte de gheață. ■

Din punctul meu de vedere, secolul XX s-a încheiat. A fost mai scurt decât cei 100 de ani care i se cuveneau. A început

mai târziu, în 1914, odată cu primul război mondial, a trecut printr-o furtunoasă perioadă de douăzeci de ani dintre cele două războaie, printr-un al doilea război mondial, printr-un război rece și s-a încheiat cu un război rece, cu prăbușirea sistemului socialist în Europa, cu prăbușirea Uniunii Sovietice și a Iugoslaviei. Trăim acum – deși nu conștientizăm acest lucru – cu noi unități de măsură.

Două secole în câteva rânduri

Prof. dr. VLADIMIR K. VOLKOV, director al Institutului de slavistică al Academiei de Științe a Rusiei

stabilite după război; o țară, membră a comunității internaționale, a călcat în picioare suveranitatea unui stat mic, Iugoslavia; un stat și-a impus voința sa altuia, prin folosirea forței. Veacul XX a adus un lucru monstruos: bombardamentele umanitare.

Ce o să urmeze? Asta-i întrebarea.

A consemnat Florentina DOLGHIN

Am intrat deja în veacul XXI. Și prima criză a secolului XXI este criza din Kosovo. S-au încălcat normele dreptului internațional,

LEPTIS MAGNA, ROMA AFRICII DE NORD

VICTOR IONESCU

Prin tradiție până și studiul Imperiului roman, cea mai complexă și grandioasă construcție statală europeană a Antichității, suferă de europocentrism. O vreme s-a neglijat analiza realităților din provinciile asiatice și africane ale Imperiului. Mai mult chiar, abordarea a fost atât de exclusivistă (chiar discriminatorie), încât niciodată nu s-a accentuat suficient rolul acestor provincii și, mai ales, valoarea împăraților proveniți din ele.

Or, în antichitatea zonei mediteraneene, din exporturi și implanturi de civilizație s-au dezvoltat centre mai puternice, mai mari și mai strălucitoare decât perimetrul de iradiere.

Este cazul coloniilor elene din Asia Mică și Sicilia (în raport cu Grecia), al Cartaginei (față de Fenicia) și al strălucitelor simbioze romano-africane (din Tunisia și Libia) sau romano-asiatice (din Liban, Iordania sau Siria).

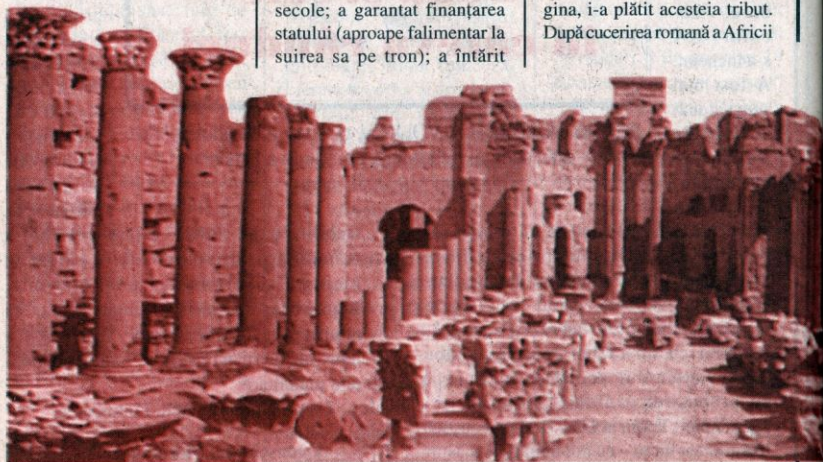
Am re trăit recent asemenea sentimente în Libia, unde, la circa 100 km est de Tripoli, se afla cel mai mare oraș al antichității romane conservat integral: Leptis Magna. Este locul unde s-a născut puternicul împărat Septimius Severus (193-211), cel care, dorind să învie timpurile de aur, a transformat Imperiul roman într-o monarhie militară; a perfecționat o mașinărie administrativă veche de două secole; a garantat finanțarea statului (aproape falimentar la suirea sa pe tron); a întărit

puterea legii; a asimilat Italia provinciilor.

Prin Septimius Severus Africa intra pentru a doua oară, după momentul Cartagina lui Hannibal, în marea istorie antică a Mediteranei și Europei. Era primul împărat neeuropean, așa cum Traian fusese primul împărat neitalic.

Biograful său din *Istoria Augusta* scria că el vorbea latina „cu un accent african, pe care l-a păstrat până la bătrânețe”.

Incă din veacul X î.Hr., contor fenician în golful Syrta, Leptis Magna a trăit începând din sec. VI î.Hr. din comerț. Când a intrat în sfera de influență a puternicei sale vecine de la nord-vest, Cartagina, i-a plătit acesteia tribut. După cucerirea romană a Africii

și distrugerea Cartaginei (146 î.Hr.), Leptis Magna a preluat rolul de principal port african la o mare ce avea să devină în scurt timp romană (Mare Nostrum). Cheiurile sale aveau 1,5 km și un frumos far ghida intrarea în portul excelent dotat de natură și de om.

Forumul vechi, centrul primei așezări urbane, ocupa mai bine de un hectar. Pe lângă el existau marele templu dedicat lui Jupiter, o piață și o stradă principală. Pavată cu piatră și încadrată de coloane și porticuri de marmură, Strada Mare străbătea tot orașul, legând portul de drumurile comerciale africane ce convergeau la Leptis Magna.

Împăratul Traian i-a acordat rangul de colonie în 110, sub numele de Ulpia Traiana Fidelis Leptis Magna, și a construit marile terme ale orașului. De altfel, cuceritorul Daciei și Mesopotamiei a investit mult în Africa, încurajând municipalizarea, ridicând edificii publice și,

mai ales, modernizând rețeaua rutieră și de poduri.

Ajuns pe tron, Septimius Severus a onorat și el orașul său natal și patria africană. Vizitând Leptis Magna în anul 203, el a inaugurat un nou forum, care îi poartă numele și care imita forumul din Roma. În a doua sa vizită, din anul 207, împăratul a trecut pe sub Arcul de Triumf special ridicat în onoarea sa, una dintre ultimele capodopere ale artei publice romane. Era un arc tetrapil (cu patru frontoane egale), bogat decorat cu reliefuri.

Principalele două reprezentări o procesiune triumfală și un sacrificiu oficial. În ambele împăratul este înfățișat în pi-

cioare, într-un plan separat și superior temei reprezentate.

Septimius Severus a acordat privilegiul special orașului și a încurajat programe de construcții demne de o capitală. *Jus italicum*, la care orașul avea dreptul a făcut din Leptis Magna aproape egala Romei. Nu întâmplător i se spunea „Roma Berberiei“. Cei 100 000 de locuitori ai ei beneficiau de toate distracțiile epocii: terme, lupte de gladiatori, curse de care pe un stadion imens.

La Leptis Magna totul era raportat la Roma. În timpul dinastiei Severilor, care au

Septimius Severus, împăratul care, între multele războaie, expediții și cuceriri, a inițiat lucrări de construcție la Leptis Magna

domnit până în 235, orașul era extrem de prosper, prin portul său tranzitând produsele Africii: fildeș, aur, pietre prețioase, sclavi și animale sălbatice, destinate jocurilor de circ. Tot de aici plecau spre Roma importante cantități de produse alimentare, în primul rând uleiul de măsline, o marfă din cele mai vechi timpuri și foarte abundentă în Libia.

Preocupat de siguranța alimentară a Romei, Septimius Severus a lăsat la moartea sa poporul roman un excedent de provizii pentru 7 ani. În timpul războaielor civile, el a trimis legiuni în Africa, pentru ca nu cumva dușmanii, ocupând-o, să amenințe poporul roman cu lipsa de alimente.

Îndrăgostit de Africa sa natală, împăratul „a asigurat liniștea Tripolisului, de unde era originar, zdrobind populațiile războinice din jur, și a împărțit poporului roman zilnic un delemn gratuit și întotdeauna din abundență” (*Istoria Augusta*). La Roma, unde Palatul Septizonium exista probabil din primul secol al erei creștine, Septimius Severus l-a restaurat și l-a inaugurat în anul 203. Avea forma unei piramide cu șapte etaje, fiecare etaj sprijinindu-se pe șapte coloane, cu fațada spre Via Appia, în direcția Africii. „Când se restaura Septizonium, împăratul nu se gândea la nimic altceva decât ca cei ce vin din Africa să vadă această operă a sa. Se spune că dinspre acea parte voia să facă intrarea în clădirile palatului, adică în sala imperială” (*Istoria Augusta*).

Gloria orașului-port Leptis Magna a durat mai puțin decât Imperiul roman. Ea a pălit în

Cap de meduză, element decorativ pentru arcade

anul 455, când vandalii au cucerit Tripolitania. Dar orașul era slăbit dinainte, de luxul său excesiv și de luptele interne. Vandalii au distrus digurile și bazinele portuare de la Leptis Magna. Africa reîntra atunci în zona anonimă a politicii euro-mediterraneene, relansată abia de arabi, trei secole mai târziu. După arabi, care denumiseră Leptis Lebda, au venit corsarii și pirații, care s-au instalat la Tripoli. Dar Leptis Magna n-a mai renăscut. Și-a amintit de ea Regele Soare, care a cumpărat colonade de marmură verde și roz de la Leptis Magna pentru a decora Versaillesul său și pentru a transforma pavilionul de vânătoare al predecesorului său, Ludovic XIII, într-un edificiu regal de o splendoare inegalabilă. Tot de la Leptis Magna provine și o parte a marmurei bisericii pariziene Saint-Germain-des-Prés și a catedralei din Rouen. Se spune, de asemenea, că și catedralele din Brest ca și Saint-Jean din Malta au împrumutat – în construcția lor elemente arhitectonice de la Leptis.

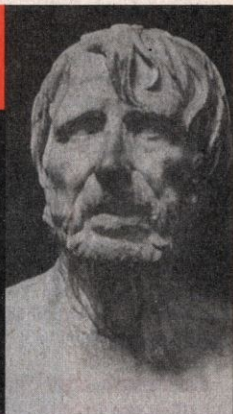
Uitat de timp și de oameni, orașul a fost treptat redescoperit în secolele XIX și XX, ca o mare revelație a lumii romane din Africa; un New York al Antichității, cum l-au numit supralicând americanii.

Un consul britanic în zonă a conștientizat autoritățile locale (la începutul veacului trecut) să-i permită expedierea câtorva coloane romane în Anglia, pentru decorarea parcului regal Windsor. Câteva decenii mai târziu, trecând prin Leptis, un anume baron Kraft exclamă: „Cum a fost posibil ca acest port atât de prosper să devină un morman de ruine, îngropate în cea mai tristă singurătate?” Parcă pentru a legitima reîntoarcerea în Africa a civilizației latine, Mussolini a vizitat *Libia Italiana*, inclusiv Leptis Magna, de trei ori.

„Calcule numai la prețul pietrei și marmurei, în orele de muncă ale diverselor bresle meșteșugărești, ruinele de la Leptis Magna sunt inestimabile”, constată în 1965 un diplomat francez. În anul 1981 Leptis Magna a fost înscrisă de UNESCO în lista patrimoniului mondial ca „o realizare artistică unică în domeniul urbanismului”.

„Trecutul poate avea o mai mare valoare în viitor decât în trecut“

Lucian Blaga

Lucius Annaeus Seneca s-a născut în sudul Hispaniei, la Córdoba, la începutul erei creștine. Adus la Roma de o mătușă, a studiat gramatica și retorica, apoi s-a îndreptat spre studiul filosofiei. Vreme de 12 ani a locuit în Egipt, la mătușa sa, care l-a îngrijit într-o perioadă de fragilitate fizică. Datorită elocinței sale, odată reîntors la Roma, și-a dobândit o mare faimă.

Așadar, în prima parte a acestui articol l-am urmărit pe viitorul cărturar, tânăr, în mijlocul familiei sale. Îl aștepta o viață plină de primejdii, cu intrigi de curte și lovituri de palat, sub domniile împăraților Caligula și Claudiu.

VIATA ȘI MOARTEA LUI SENECA

FLORIN HERA

Urcarea pe tron a tânărului împărat Caius Iulius Caesar Germanicus (37-41 d.Hr.) a fost primită cu bucurie și entuziasm la Roma și în întregul imperiu. Popularitatea noului cezar, al treilea împărat din dinastia iulio-claudiană, se datora în primul rând faptului că era fiul gloriosului comandant de oști Germanicus (15 î.Hr.-19 d.Hr.).

Caius trăise de mic copil în taberele de pe Rin ale legiunilor romane. După voința tatălui său, fusese echipat ca un simplu soldat roman, purtând faimoasa „Caliga“, încălțăminte ostășească, botina de marș, cu talpa ținută. De la „Caliga“ oștenilor de rând i s-a tras și numele, semn de simpatie; băiețelul Caius, fiul generalului iubit, Germanicus, a fost poreclit „Caligula“, adică „cizmuliță“...

Exista, așadar, speranța ca tânărul Caius-Caligula să fie un om de ispravă. Amăgire...

Sub influența nocivă a lui Seianus, șeful gărzilor pretoriene, care devenise un fel de vice-împărat, cezarul Tiberiu îngăduise surghiunirea și apoi

suprimarea mamei lui Caius și fraților lui. Când generalul Germanicus murise în condiții suspecte (poate otrăvit), dintre urmașii lui rămăseseră în viață tânărul Caligula și alte trei surori.

Dus în insula Capri, unde bătrânul cezar Tiberiu trăia izolat, departe de Roma, înconjurat de vraci și astrologi, Caius-Caligula a devenit un personaj prefăcut, ascuns, aparent indiferent la nenorocirile familiei lui, un nevropat cu atitudini imprevizibile. „N-am întâlnit vreodată servitor mai slugarnic și nici stăpân mai hain“ spunea despre el rafinatul aristocrat Passienus Crispus. Între altele, când va ajunge împărat, Caligula îl va dușmăni pe Seneca și pentru prietenia statnică cu spiritalul Crispus.

La 16 martie 37 d.Hr., Tiberiu, în vârstă de 78 de ani, a murit la Misenum, port și bază navală la Golful Neapole. La vestea săvârșirii lui din viață, după 23 de ani de domnie, mulțimea chiuia pe străzile Romei: „În apa Tibului, cu Tiberiu!” Căzarul fusese profund detestat de populație. Speranțe mari se puneau în tânărul Caligula, în vârstă de 25 de ani. Era doar băiatul lui Germanicus, copilul oastei, „cizmuliță”!...

La mâna unela dintre iubite

Într-adevăr, primele luni ale domniei lui Caligula au decurs într-o atmosferă destinsă. Au fost readuși din exil supraviețuitorii prigonirilor, populației i s-au împărțit daruri în alimente și bani, militarii au primit gratificații substanțiale. Au fost reabilitați istoricii puși sub interdicție de Tiberiu.

În *Consolare către Marcia*, scrisă în vremea lui Caligula, Seneca subliniază că s-a făcut dreptate memoriei lui Cremutius Cordus, un istoric apreciat pentru libertatea de exprimare și curajul spiritului său. Acuzat sub Tiberiu de „jignire adusă cezarului”, Cordus s-a sinucis, operele sale fiind interzise. În „luna de miere” a lui Caligula s-a permis republicarea scrierilor lui Cordus, este adevărat însă cu exclu-

derea arbitrară a unor pasaje „neconvenabile”...

În octombrie 37, „campania pentru imagine” a noului împărat a luat sfârșit. Caligula s-a „refugiat” în depresie nervoasă, iar când și-a revenit, și-a dat pe față adevărata natură, îndelung ascunsă.

În monografia închinată lui Seneca, latinistul și istoricul român Gheorghe Guțu relevă că acesta s-a aflat la un pas de a-și pierde viața sub „scurta și extravagantă domnie a lui Caligula”. După întoarcerea din Egipt, cărturarul devenise un orator de foarte mare succes. Ascultat cu un interes crescând, obținuse demnitatea de cvestor și intrase în Senat.

Istoricul grec Dio Cassius (164-235 d.Hr.) redă astfel

Prăvălie pentru carne

atitudinea lui Caligula față de învățat: „Puțin a lipsit ca Seneca să fie omorât de Caligula, deși nu săvârșise nici o crimă...” În ce onsta „vina” lui?

Rostise în Senat o pledoarie strălucită, de față cu împăratul. După ce dăduse ordin ca Seneca să fie ucis, Caligula se

răzgândise și îl lăsase în viață. Intervenise una dintre iubitele cezarului și îl convinsese că Seneca, grav bolnav, oricum trăgea să moară. „Era mereu însetat de sânge omenesc”, scria Seneca mai târziu, despre Caligula.

Sfârșitul împăratului a fost violent ca și scurta lui domnie. A fost decapitat de un tribun militar din garda pretoriană și străpuns cu săbiile altor ofițeri romani.

Când al militari destoinic...

În opera *Despre seninătate înțeleptului*, Seneca a comentat sinistrul eșec al cezarului care își dorea statuii faraonice la Roma, la Ierusalim și în univers. El amintește porecla „Caligula-cizmuliță”, născută cândva din inima sinceră a oștenilor, și devenită între timp o vorbă grea, insultă și batjocură.

După masacrarea lui Caligula, pretorienii l-au descoperit, pitit într-un pavilion lateral, pe unchiul împăratului doborât, Claudiu. Era speriat. Nu se aștepta la nimic bun după cele întâmplate la Palat. Dar garda imperială s-a adunat în jurul lui și... l-a aclamat ca imperator.

La 25 ianuarie 41 d.Hr. Senatul a ratificat hotărârea pretorienilor. După câteva exerciții retorice despre „restaurarea republicii”, senatorii constataseră că nu aveau de ales. Claudiu, reprezentantul în vârstă de 52 de ani al dinastiei iulio-claudiene, a fost învestit ca al patrulea cezar al imperiului.

Noul împărat nu era nici lipsit de inteligență, nici un neputincios ridicol, așa cum l-au descris adversarii lui. Cândva izolat politic chiar de rudele lui, aflate pe tronul imperiului, Claudiu se ocupase numai de istorie și filologie. Dar, în anii 43 și 44 d.Hr., imperatorul Claudiu, care nu comandase niciodată o legiune romană, a reușit, prin talentele unor militari bine aleși și destoinici, să învingă până și acolo unde eșuase marele strămoș, Caius Iulius Caesar. A cucerit sudul Angliei, fiind sărbătorit pentru „Victoria Britannica”. Fiul său (pe care-l aștepta o soartă nefericită) se va numi Britannicus. Un mare port va crește și se va lărgi pe fluviul Tamisa: Londinum-Londra.

Înconjurat de libertăți imperiali (sclavi eliberați), majoritatea provenind din civilizatul Orient elenistic, harnici, dotați, avizi de putere și avere, Claudiu a fost un monarh cu însemnate înfăptuiri. A acordat cetățenia romană unor provinciali competenți, a trecut peste prejudecățile vechii nobilimi și a adus energii proaspete în Senat. A ordonat construirea unor șosele între centrele vitale ale întinsului imperiu. A deschis un drum roman peste Alpi, prin trecătoarea de la Brenner. Numele lui Claudiu și al ultimei lui soții, ambițioasa Agrippina, îl poartă „Colonia Claudia Agrippinensis”, din care se va dezvoltă marele oraș german Köln.

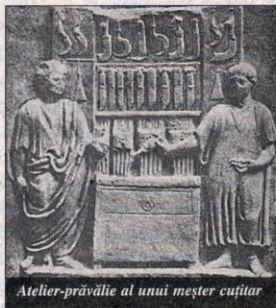
Răfuleli politice

Influențabil și suspicios, Claudiu a făcut și greșeli, mari nedreptăți. Victima unei răfuieli politice între clanuri dușmane a fost Seneca, din nou în pericol de moarte.

Senatorul și scriitorul Seneca era un „om de lume”. Se bucura de un mare succes, era „la modă”, mai ales în elitele tineretului. Devenise un intim al „principeselor de sânge”, superbe nepoate ale lui Claudiu: Iulia Livilla și Agrippina, fiicele defunctului general Germanicus.

Bruturie

Atelier-prăvălie al unui meșter cușțiar

O luptă pentru influență, între principesa Livilla și împărăteasa Messalina, penultima soție a lui Claudiu, a fost mult agravată prin intervenția intriganților din camarila Palatului imperial. Cu ajutorul delatorilor a fost confecționat un proces de adulter. Acesta era „ritualul-standard” pentru răfuielile politice. Acuzată: Iulia Livilla și senatorul Seneca. Apărătoare a

moralității: Messalina, prin favoriții ei.

Condamnat la moarte, în 41 d.Hr., Seneca și-a văzut comutată pedeapsa de către împăratul Claudiu. A fost trimis în surghiun, în insula Corsica, unde a rămas opt ani; dar nu-i va fi dat să moară, părșit cu cruzime în exil, ca Ovidiu...

O cerere de iertare, sub forma literară a unei așa-zise „consolări” către Polibiu (un colaborator erudit al împăratului) a fost respinsă în anul 43. Seneca s-a răzbunat satiric pe Claudiu, imediat după decesul acestuia. A compus un pamflet pe tema „Prefacerii divinului Claudiu în dovleac”, o persiflare nemiloasă, foarte subiectivă, a „apoteozei” („transformării în zeu”) a fostului cezar.

În anul 48 d.Hr., ritualul tragic al „scandalului de adulter” a fost orientat, printr-un contraatac, împotriva Messalinei, care a fost asasinată. Secundată de aliații ei, frumoasa Agrippina a triumfat. Va deveni a patra și ultima soție a unchiului ei, Claudiu.

Rechemat din exil la Roma, în anul 49 d.Hr., Seneca va deveni profesorul și „directorul de conștiință” al fiului Agripinei, adoptat de împăratul Claudiu sub numele de Nero.

Era timpul ca bătrânul cezar să dispară... Otrăvit cu ciuperci, poate cu totul întâmplător, Claudiu moare la 13 octombrie 54. ■

(Va urma)

PARTENONUL LA BUCUREȘTI

Templu, apoi biserică (ortodoxă până în 1204, catolică în vremea ocupației latine), din 1460 moschee, depozit de pulbere, aruncat în aer în 1687, în timpul bombardamentului dirijat de venețianul Marosini. Istoria distrugerii Partenonului a început în anul 267 e.n., când herulii – popor germanic, ce avea să aducă, în 476, căderea Imperiului Roman de Apus – au incendiat templul. Acoperișul nu a mai fost complet refăcut și colonada și aripile templului au rămas expuse intemperiei. În secolul V, statuia lui Fidias – sculptorul care împodobise frizele Partenonului – a fost dusă la Constantinopol. Peste alte 14 secole, Thomas Brisce, al șaptelea conte de Elgin, a ales mai multe

sculpturi și le-a transportat la Londra. Sunt și astăzi acolo, la British Museum.

Partenonul s-a născut – asemenea multor altor realizări ale culturii Greciei antice – în veacul de aur al lui Pericle. În 447 î.e.n., acesta a hotărât să reia un proiect mai vechi: ridicarea unui templu închinat zeiței Atena pe Acropole. Fidias a fost însărcinat să supravegheze lucrările, care au durat până în 436. Și-a ales ca arhitecți pe Ictinos și Calicrates. Le-a cerut să ridice un templu de proporții corespunzătoare, care să poată adăposti statuia zeiței, înaltă de 15 m, pe care a realizat-o el însuși. Era în întregime din aur și fildeș, stătea în picioare, iar Victoria pe care o întindea credincioșilor cu mâna dreaptă

consacra succesele și meritele lui Pericle.

Imediat sub plafon se desfășura o friză continuă. Tema ei erau Panateneele, sărbătoare ce avea loc la patru ani și în cadrul căreia i se dădeau zeiței Atena darurile poporului. Friza vestică măsura inițial 160 m. Din aceștia, 30 au fost distruși de explozia din 1687, 80 m de friză au fost duși de lordul Elgin în Marea Britanie, iar restul de 50 m au rămas la Atena. Până în 1993, 20 m de friză au rămas la locul lor. Atunci au fost desprinși și mutați în Muzeul Acropolei, din cauza poluării.

Cei ce au trecut în luna noiembrie 1999 pragul Muzeului de Artă al României au putut

De-ale difuzării

„Regretăm cele întâmplate...”

„Nu am cuvinte să vă mulțumesc, gestul dvs. de a-mi completa colecția m-a determinat să mă abonez din nou.

Au venit de la Poșta din Târgu Jiu să facă anchetă și am înțeles că erau ei dispuși să-mi rezolve problema”.

Am reproduș un fragment din scrisoarea cititoarei noastre, doamna *Elisaveta Bordea*, din satul Drăgoiești, com. Crasna, jud. Gorj. Cu câteva luni înainte, domnia sa ne reclama neprimirea câtorva numere din revistă, la care era abonată, și hotărârea de a renunța la abonament.

Este, din păcate, nu un caz singular. Am primit, în ultimul timp, tot mai multe astfel de semnalări ale disfuncționalităților intervenite pe drumul revistei spre cititori.

Așa cum am precizat în mai multe rânduri, abonamentele încheiate prin Poșta Română, la Rodipet, sunt difuzate de aceste două instituții. Tot ceea ce putem noi, redacția, să facem este să intervenim în momentul în care ne sunt semnalate asemenea cazuri.

Am intervenit, deci, pe lângă colegii care se ocupă cu difuzarea din cadrul Direcțiilor Regionale de Poștă, respectiv Oficiilor Județene.

De fiecare dată am primit confirmarea rezolvării acestor neplăcute situații, abonații noștri intrând în posesia numerelor pe care nu le primiseră.

O dată cu mulțumirile cititorilor și ale noastre, ne exprimăm convingerea că astfel de neplăceri vor fi din ce în ce mai puține.

Este ceea ce, de altfel, doresc și colaboratorii noștri din sistemul de difuzare. După cum ne scriu și doamnele *Elena Pascălu* șef Oficiu, și *Paulina Năstăse*, economist principal, din cadrul Oficiului Județean de Poștă Dâmbovița, ca răspuns la un demers al nostru în sprijinul domnului *Ion T. Manea*, din sat Vlăsceni, com. Potlogi, jud. Dâmbovița: „Salariatul inovat a fost sancționat disciplinar și s-au dispus măsuri organizatorice, astfel încât asemenea aspecte să nu se mai producă. Regretăm cele întâmplate și sperăm ca ele să nu se mai repete”.

ALEXANDRU MACEDON ÎN 331 Î.HR.

(BIVERB: 9, 6)

admira, în cadrul expoziției *Partenonul și friza lui vestică, restaurare și conservare*, un mulaj al acesteia. Organizată împreună cu Fundația pentru cultura elenă, cu contribuția București S.A. Bank National, Bank of Greece, International Commercial Black Sea Bank, Papastratos Romanian și Interamerican, expoziția a oferit o imagine elocventă a minuțiozității cu care este abordat procesul de restaurare. Așa cum am putut afla din pliantul expoziției, în Grecia funcționează Comisia pentru conservarea monumentelor de pe Acropole. Comisia a creat o bază de date și a formulat principiile generale ale acțiunii de restaurare și conservare. Între acestea: noile intervenții trebuie să fie total reversibile, să se limiteze numai la părțile deja restaurate, ca să se reducă la minimum utilizarea de materiale noi. Totodată, se caută o metodă inofensivă pentru curățarea suprafeței sculptate a marmurei.

Va mai arăta vreodată Partenonul așa cum l-au cunoscut contemporanii lui Fidiș? Poate că da, dar în mod sigur celor ce îl vor admira le va lipsi fiorul cu care priveau vechii atenieni casa zeiței lor protectoare. ■

D.M.

Gheorghe BRAȘOVEANU

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Incepem rubrica noastră cu câteva spicuiri din presa începutului de ianuarie 1950.

O facem cu acea curiozitate gazetărească sub semnul căreia rășfoim ziarele de odinioară.

După cum am mai precizat, nu putem întâlni în publicistica, și ziaristica din acei ani, o imagine reală a societății românești. Este doar partea ei oficială, materializată propagandistic. Dar, păstrându-ne în cadrul rubricii, să urmărim ceea ce se putea citi în primele zile ale lui 1950.

Scântea tineretului, datată duminică 1 ianuarie. Acordarea diplomelor de onoare ale C.C. al U.T.M. unor tineri distinși în marea întrecere socialistă pentru îndeplinirea Planului de stat pe 1949. Din poemul *Cântecul forjorului despre patria sa* („Bucurii în vatra / Țării nu vei strânge / De n-oi îndrăgi / Steagul cel de sânge“).

Viața Capitalei (luni 2 ianuarie). Un reportaj despre „Clubul copiilor“. Măsurile luate de Comitetul Provizoriu București pentru respec-

tarea regulamentului construcțiilor. „Morală“ fotbalului englez („Cu ocazia matchului de fotbal între echipele de prima ligă Plymouth Argyle și Leeds United s-a produs un scandal de mari proporții care, bineînțeles, s-a soldat cu răniți, busculade și intervenția poliției“).

Adevărul (2 ianuarie). *Esteticul comes-tibil*: „Suntem de acord cu vitrinele și rafturile frumos amenajate. Cu condiția expresă însă ca în interiorul magazinelor să se debiteze o marfă care să semene cel puțin pe departe cu cea expusă vederii. Iar dacă acest lucru e greu, atunci consumatorii să fie serviți... amestecat, adică din coșuri și lăzi, dar și din vitrinele sau rafturile rezervate plăcerilor vizuale“.

Universul (3 ianuarie). Mica publicitate. Ardeleană germană, 30 ani, caut serviciu jumătate zi și cameră igienică.

Caut femeie la toate, lunară. Vând godin nr. 6 cu burlane ocazie. Maseuza. Marinela specializată masaj slabire.

Flacăra (7 ianuarie). Eugen Schilleru despre *Răsună Valea*, „primul film

M. Sadoveanu la Academie; ședința comemorativă M. Eminescu

artistic realizat în R.P.R.: „Evenimentele pe care le înregistrează filmul – construirea liniei ferate Bumbești-Livezeni și Naționalizarea – sunt momente din istoria izbânzilor clasei muncitoare din R.P.R., momente în care se poate observa și mai bine ascuțirea luptei de clasă“.

Strada Romană devine M. Eminescu

Moment cultural marcant: sărbătorirea centenarului nașterii lui Mihai (în presă apare Mihail) Eminescu.

Sunt organizate manifestări comemorative în București și în întreaga țară. Participă scriitori, oameni de cultură români și delegații de intelectuali din U.R.S.S., Ungaria, Bulgaria, Cehoslovacia.

Între altele, la uzinele Vulcan, vorbește Aurel Baranga, în prezidiul adunării, consemnează *România liberă* din 13 ianuarie, fiind aleși „tovarășii Vasile Gont, tâmplar, și Ilie Gânezan, montor, amândoi fruntași în producție“.

În pauză, relatează *Scânteia* din aceeași zi, „au recitat poezii de Eminescu tovarăși din echipa artistică a uzinei. Tovarășul Coman Marin, strungar fruntaș și printre cei din tîi în corul uzinei Vulcan, el însuși scriitor de versuri, a recitat poezia *Proletarul*“.

La Academia Română are loc o se-

dință publică solemnă, la care vorbesc acad. Barbu Lăzăreanu și acad. Mihail Sadoveanu.

În cadrul acelorăși manifestări apar noi ediții din scrierile sale (bineînțelese cenzurate aprig, cu excluderea, în primul rând, a *Doinei*), sunt organizate pelerinaje la mormântul de la Belu; strada Romană este

botezată „strada Mihail Eminescu“.

La Moscova, apare o antologie din creația eminesciană, cu 60 de poezii, traduse de N. Tihonov, Pavel Antocolski și a.

Despre Eminescu și receptarea sa scrie și S. Damian, în *Scânteia tineretului* din 8 ianuarie, în reportajul *O seară printre tinerii muncitori de la Grivița-locomotive citind din versurile lui Eminescu*. Sunt comentate, în cadrul întrunirii, poezia *Proletarul* („prima formă a poeziei *Împărat și proletar*, care a fost apoi denaturată sub influența curentului reacționar Junimist“), *Viața* („povestea unei croitorese care muncea din greu pentru huzurul bogaților“) și *Junii corupți* (care „dovedește că Eminescu a înțeles și a simțit

durerea celor mulți și flămânzi și a vorbit despre ea cu vigoare“).

În 1980, cred – nu-mi mai amintesc exact anul – regretatul I. C. Chițimia mi-a stabilit o întâlnire la Institutul de Istorie

În cartierul Ferentari

și Teorie Literară „G. Călinescu”. Institutul se mutase, din vechiu-i sediu de pe bulevardul Dimitrov (clădire care păstra amintirea celui ce-a fost G. Călinescu) într-o casă frumoasă, de pe strada... Frumoasă.

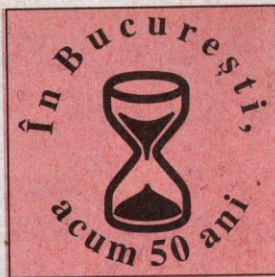
Prezida, cu umor și savoare, directorul Institutului, doamna Zoe Dumitrescu-Bușulenga.

Mihai Beniuc, care în 1950 fusese secretar al Uniunii Scriitorilor din România, povestea cum s-a organizat sărbătorirea centenarului Eminescu.

Între altele, spunea că forurile culturale de la Moscova solicitaseră un portret al poetului la scâra 2/3 (metri, probabil) spre a-l expune. Cei de la București – de la „cultură” – au ripostat: „Dar 1/2 nu-i de-ajuns?”

Dar, dacă citești presa acestor luni, ianuarie-februarie 1950, cu dețasarea celor cinci decenii trecute, nu se poate să nu constăți că, de fapt, sărbătorirea lui Eminescu a fost un pretext pentru „cinstirea” unui alt poet – socotit, atunci – cel puțin egal (ca loc în Academie) lui Mihai Eminescu. Se numea Alexandru Toma și împlinise, în februarie, 75 de ani.

Am înregistrat, în această cronică, mai mult asupra universu-

lui intelectual din urmă cu cinci decenii, doar spre a vă sugera, stimate cititor, că – sub apăsarea vremii – se făcea totuși cultură. Că, de pildă, lângă un roman precum *Mitrea Cocor*, al lui M. Sadoveanu, publicat la finele lui 1949, un G. Călinescu lucra la *Bietul Ioanide*.

Călinescu fusese exclus de la Facultatea de Litere a Universității bucureștene. Îl denunțase un student, într-un ciclu de articole din *Flacăra* (1948) că „la Facultatea noastră literatura nu se predă după «metoda materialist-istorică»”.

Într-o scrisoare către Iorgu Iordan, G. Călinescu își mărturisea mahnirea: „Un student progresist, care se crede mai înaintat ideologic decât profesorul său, nu trebuie să treacă la atacuri în presă, înainte de a fi colaborat cu corpul profesoral pe căile oferite de însăși viața școlară. Iar studentul V. Mândra-Lewis n-a fost semnalat niciodată la cursuri și seminarii”.

Cititorii acestei rubrici au înțeles, cred, cât de pasionant este să parcurgi presa din urmă cu cinci decenii.

Iată, din pură curiozitate (și onestitate) profesională, am încercat să văd și, eventual, să reproduc ceva din ceea ce se discuta în Marea Adu-

nare Națională a R.P.R. la începutul lui 1950.

Firească, am răsfoit colecțiile publicației *Dezbaterile Parlamentare*. Și am avut sentimentul că am intrat direct în...

Cântăreața cheală, celebra piesă „absurdă” a lui Eugen Ionesco, care în acel 1950, își începuse nemurirea. Consemnez doar numerotarea haotică a *Dezbaterilor*...: nr. 1, vineri, 28 iulie 1950 – ședința de miercuri 28 decembrie 1949 (dimineața); nr. 2, marți, 25 iulie 1950 – ședința de miercuri 28 decembrie 1949 (după-amiază); nr. 3, 22 iulie 1950 – ședința de joi 29 decembrie (dimineața) etc.

Să reținem câteva dintre decretuluate în discuție în ședința M.A.N. din 30 decembrie 1949: înființarea „Societății pentru Răspândirea Științei și Culturii”; recunoașterea Uniunii Scriitorilor din R.P.R. ca persoană juridică de utilitate publică; acordarea de pensii de stat unor categorii de luptători victime ale prigoanei antidemocratice, precum și a urmașilor lor; ajutorarea veteranilor din 1877; constituirea unor Societăți pe acțiuni sovieto-române – Sovrommetal, Sovromasigurare, Sovromcârbune, Sovromconstrucție, Sovromtractor; reeducarea vagabonzilor, cerșetorilor, prostituatelor și întreținătorilor.

Ei vor avea 50 de ani...

Toate decretuluate sunt aprobate cu 366 (bile albe) voturi pentru și 2 (bile negre) contra.

Cine-o fi avut „curajul” să voteze contra?

Să înche-

iem această ediție a rubricii noastre cu câteva consemnări din *Viața Capitalei*.

Cheltuielile de întreținere se stabilesc indiferent de vârsta locatarilor. În Militari se deschide un centru antituberculos. În vederea unor eventuale intemperii, Întreprinderea de Canal, Apă și Salubritate are pregătite 140 căruțe-cotigi, 75 autocamioane, 12 pluguri montate pe autocamioane, 750 tomberoane, 12 împrăștiitoare de sare și nisip, 36 vagoane de sare.

Se modifică sistemul de tragere Loto: în loc de 7 numere se vor extrage 10. Va fi pus în circulație un nou tip de tramvai, cu un vagon pe patru osii, cu trei uși și cu capacitatea de 130 persoane.

Intră în funcțiune un laborator pentru analiza calității pâinii. În Băneasa, în locul cârciumilor, s-au pus în funcțiune școli, cooperative și magazine de stat. Tramvaiele liniilor 8 (T. Vladimirescu–Pieptănari) și 16

(Oborul Vechi–Viilor) își modifică traseele. Se înființează cea de-a cinsprezecea cooperativă a invalizilor, orfanilor și văduvelor de război, intitulată „Dor de mamă”. ■

Podul Mihai Vodă

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

Nostalgia prunului înflorit

„Când soarele apune dincolo de ziduri, în depărtare se aude cornul răsunând. Ce n-aș da să pot lua în brațe prunul înflorit, eu, care nu mai am pe lumea asta decât părul nins de ani”. Shi tao, pictor chinez care a trăit la începutul ultimei mari dinastii Qing (secolele XVII-XIX), ne-a lăsat o culegere intitulată *Însemnări despre pictură*. Era un obicei al pictorilor chinezi să își consenmeze în scris reflecțiile.

La sfârșitul anului trecut, cei ce au trecut pragul Muzeului Național de Artă au putut admira o expoziție de *Artă chineză din patrimoniul Galeriei orientale. Dinastiile Ming și Qing*. Organizatoarea expoziției, doamna Carmen Brad, este și autoarea unui splendid catalog, tipărit cu

sprizuin financiar al firmelor F and J International Bussiness Group, Zheng shi International Impex S.R.L. și al Uniunii Chinezilor din România.

Am ales pasajul de mai sus din scrierea lui Shi tao pentru că arta celor două dinastii – Ming și Qing – reprezintă o astfel de succesiune a regenerării. În vremea dinastiei Ming (sec. XII-XIII), arta, deși atinge un deosebit rafinament și o perfecțiune tehnică, își pierde puterea de înnoire. François Cheng, autoarea unei cărți despre limbajul pictural chinezesc, tradusă și în limba română, scria că „artiștii se mulțumesc adesea să-i imite pe cei vechi și cultivă eclectismul”. În schimb, sub dinastia Qing (sec. XVII-XIX), fondată de manciuriene, „pictura, sustrasă cenzurii, cunoaște un avânt

excepțional grație unor puternice personalități”. Între acestea, și Shi Tao, cel care privea cu nostalgie prunul înflorit.

Artă orientală – la fel ca și istoria acestui spațiu – rămâne încă prea puțin cunoscută la noi. Ea atrage mai ales prin exotismul și misterul ei, fiind în continuare grevată de prejudecăți, false legende și interpretări greșite. Catalogul expoziției *Artă chineză din patrimoniul Galeriei orientale. Dinastiile Ming și Qing* este un foarte bun punct de plecare pentru corecta înțelegere a frumuseților create în Extremul Orient. Să sperăm că Muzeul Național de Artă ne va oferi și alte asemenea momente de încântare, și pentru alte zone cu care publicul român este încă prea puțin familiarizat.

D.M.

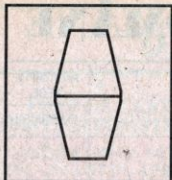
Fotografiile unei jumătăți de secol

Pot cuprinde 106 fotografii 50 de ani din istoria celei de a treia țări din lume ca teritoriu, prima ca număr de locuitori și cu una dintre cele mai vechi civilizații? Pot, în mod sigur, să îți ofere chipul convingător al evoluției Chinei din 1949 până în 1999. De la imaginea voluntarilor care trec fluviul Yalu, pentru a lupta în războiul din Coreea, la fotografia străngerii de mână dintre Mao Zedong și Richard Nixon. De la chinezii sobri, în și mai sobrele lor salopete atât de cunoscute, la chipul plin de veselie al unei chinezoaice în mijlocul unui supermarket, printre lăzile frigorifice cu semipreparate. De la gărziile roșii care distrug templul lui Confucius, în perioada „revoluției culturale”, la soția unuia dintre frunțași politici omorâți atunci, ce se reîntoarce, în cabina unui modern avion, cu urma cu cenușă, pentru a-l înmormânta cum se cuvine pe cel dispărut. De la imaginile de început ale comunismului în China, la bătrânul în vârstă de 107 ani, sărbătorit de rude și vecinii de cartier, în spatele căruia tronează un cupot cu microunde. Acestea și multe alte fotografii au putut fi admirate în lunile septembrie-octombrie la Galeria 3/4 de la

Teatrul Național, în expoziția organizată de Ministerul Culturii din România, Ambasada Republicii Populare Chineze și Oficiul național pentru documentare și expoziții de artă pentru a marca 50 ani de la proclamarea R.P. Chineze.

Poate o expoziție de fotografii să reflecte o civilizație în care pictura ocupa locul întâi între toate artele? O civilizație în care gândești prin intermediul imaginilor și nu al frazelor, în care caracterul ideografic al scrierii formează spiritul încă din copilarie, pentru a exprima ideile abstracte prin semne concrete.

Poate că una dintre legendele ce îl au ca erou principal pe pictorul Zhang Sengyou, care a trăit la începutul secolului VI e.n., ne oferă un răspuns. Acesta pictase pe zidurile templului Anluo din Nanjing patru dragoni uriași. Le lipseau însă ochii. „Dacă le-ai pune ochii, dragonii și-ar lua zborul” – le răspundea pictorul celor curioși. Dar oamenii l-au acuzat de înșelătorie. A trebuit să cedeze. Abia a terminat de pictat ochii la doi dragoni, când s-a auzit un tunet asurzitor. Zidurile s-au despicat, lăsându-i pe cei doi dragoni să dispară cu iuțala fulgerului. Pe zid rămăseseră doar dragonii fără ochi.

CONVENȚII INTERNATIONALE

În numărul trecut, am prezentat *Cartea internațională de la Veneția asupra conservării și restaurării monumentelor* (1964), document care face parte dintr-un ansamblu de măsuri menite să prezerve bunurile culturale ale statelor.

Prezentăm acum un alt document: *Convenția pentru protejarea patrimoniului cultural și natural mondial*, adoptată la cea de-a 17-a sesiune a Conferinței Generale a Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) care a avut loc la Paris între 17 octombrie și 21 noiembrie 1972.

Această Convenție – se arată în preambulul ei – a fost impusă, între altele, „de amenințarea crescândă de distrugere a patrimoniului cultural și natural“, care constituie „o degradantă sărăcire a patrimoniului tuturor țărilor lumii“. Este menționat și faptul că protecția acestui patrimoniu la nivel național este „deseori incompletă, datorită nivelului insuficient al resurselor economice, științifice și tehnice ale țării în care acest bun protejat este situat“.

Patrimoniul cultural include atât situri, reprezentând „opere ale omului sau combinații ale acestora și a celor ale naturii“, cât și monumente, respectiv „opere de arhitectură, de sculptură sau pictură monumentală sau structuri de natură arheologică, inscripții, locuințe rupestre sau combinații între aceste trăsături care sunt de

valoare universală deosebită din punct de vedere al istoriei, artei sau științei“.

Celelalte capitole ale Convenției stabilesc măsurile pentru protecția națională și internațională a patrimoniului cultural și natural, înființarea unui Comitet Interguvernamental care să coordoneze aceste acțiuni (Comitetul Patrimoniului Mondial) precum și constituirea Fondului pentru Protecția Patrimoniului Cultural și Natural Mondial (Fondul Patrimoniului Mondial) etc.

În cadrul prevederilor acestei Convenții se înscriu și demersurile inițiate de Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși privind restaurarea *Coloanei fără Sfârșit* din cadrul Ansamblului Monumental Constantin Brâncuși de la Târgu Jiu și desfășurate în colaborare cu Ministerul Culturii, Ministerul Cercetării și Tehnologiei, cu institute științifice din țară. Programul restaurării *Coloanei* este sprijinit și de World Monuments Fund (New York), Swedish Corrosion Institute (Stockholm) și The Getty Conservation Institute (Los Angeles).

În 1995 World Monuments Fund a inclus *Coloana* pe lista celor 100 monumente cele mai importante din lume aflate în cel mai mare pericol și care necesită restaurare grabnică. De altfel, în 1992, Parlamentul României a adoptat Legea privind declararea Ansamblului Monumental de la Târgu Jiu bun de utilitate publică, de interes național. ■

MONEDE ÎN ȚĂRILE ROMÂNE

DAU BANI CU IMPRUMUT		CUREAUA CAINELUI		... MONEDE ENGLEZE			ANOTIMPUL RECE
...		ÎNTINS		...			CLEPSIDRE
						BOLD	
CÂNTĂRIRE							
VITRINE STRADALE							
						ÎN FINALĂ	
						NOTA DIN PLANI	
TĂRG... MICI			PERSONALUL DE LA STUPE		DĂ ȘI FUGE		
STĂ PE CAL					...		
		SUBIECT				ASOCIAȚIA TRANSILVANĂ PENTRU LITERATURĂ ROMÂNĂ	
		CEL DE COLO					
NU-I BUN				PERSOANE CU GUȘĂ		ÎN ȚARĂ	
BĂȚAIA CEASULUI						OALĂ GOALĂ	
	TRECUT PRIN ȘCOALĂ						...
						RADU ZAHARESCU	
						PREOTIME	
LEMNE ÎN GURA UNOR ANIMALE					BIDIVIU		
BUTOI CU APĂ					MĂSURA LUI CUZA		
		INSULĂ DE CORALI					NICHITA STĂNESCU
		ÎN CETEI					
ÎN CUPĂ!							
REZERVAT A PARCURGE UN TEXT							
				PUȘI PE FOC			

Georghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

FOND DE CARTE CRISTIAN POPIȘTEANU

ASEZĂMÂNTUL STUDEN-
TESC „SFÂNTUL APOSTOL
ANDREI” din București, recent
înființat, ne-a solicitat sprijin
pentru organizarea bibliotecii.

Ne-am bucurat să îl putem
oferi. Am primit din partea Așe-
zământului o scrisoare din care
cităm un scurt paragraf:

Darul celui ce se milostivește de
un semen de-al său aduce odihnă și
bucurie în inimile amândurora.
Așadar, cu cât mai mare va fi bucuria
aceluia care se milostivește de mai
mulți? Cu adevărat, nemăsurat mai
mare. Așa este și bucuria produsă de
donația de carte ce ați făcut-o
așezământului studențesc „Sfântul
Apostol Andrei”. Menționăm că în
cadrul bibliotecilor se va constitui un
fond de carte Cristian Popișteanu.

DE LA CIOCOLATĂ

Întâlnind în nr. 6/1998 por-
tretele unor regi ai Angliei, re-
produce pe ambalajele unor
batoane de ciocolată, dl. MIHAIL
NICULESCU, din Slănic, jud.

Prahova, ne relatează că, în
copilăria d-sale, prin anii 30,
existau și în România unele mărci

de ciocolată, având pe ambalaje
desene de inspirație îndeosebi
istorică. Domnia sa a colecționat
astfel de etichete, încă din anii de
grădiniță și apoi de școală pri-
mară.

Reproducem și noi un astfel de
ingenios ambalaj. Poate că el îi va
inspira și pe producătorii noștri
de ciocolată.

CERERI ȘI OFERTE

MARIN CONSTANTIN, str.
Avram Iancu, nr. 9, Ploiești, oferă
numere dispartate din anii 1968;
1969; 1971-1978; 1980; 1987-1992.

STEFAN POCOL, str.
Brezoianu, nr. 53 A, București,
oferă colecția 1992-1998.

NICOLAE GOLGOJAN,
com. Darova, nr. 40, jud. Timiș, so-
licită: nr. 11, 12/1992; 1, 8, 12/
1995; 6, 12/1996; oferă numere
dispartate din anii 1970-1990.

CONSTANTIN VICOVAN,
str. general Gh. Avramescu, nr. 4,
Botoșani, solicită: nr. 5, 9, 10, 12/
1991; 6/1992; 9/1993; oferă: nr.
8/1967; 8/1982; 9/1987; 4-5/
1989; 7/1990.

„DOSARELE ISTORIEI”,

nr. 2(42), 2000,

care va apărea pe 10 februarie,

vă propune un grupaj de articole, documente și mărturii inedite despre

CREȘTERE ȘI DESCREȘTERE: O.N.U. (1945-2000)

din cuprins:

- De la Liga Națiunilor la Organizația Națiunilor Unite (1919-1945)
- O.N.U.: 55 de ani mai târziu
- Diplomația multilaterală
- Cum funcționează Consiliul de Securitate?
- Documentar: O.N.U. și conflictele internaționale din a doua jumătate a sec. al XX-lea
- România comunistă și O.N.U.
- Rememorări: Paul Niculescu-Mizil, Ștefan Andrei, Ioan Datcu, Vasile Șandru

La secțiunea „Dincolo de dosar”:

- Acad. Dan Berindei – Memorii sincere (3)
- G-ral col. (r.) Constantin Olteanu – De la CPEx la Penitenciarul Jilava (2)
- România în „arhiva Mitrohin”

CONTENTS (Romanian History) T. Maiorescu Public Education without Politics • C. Mureșanu The Trianon Treaty • V.V. Tilea – Envoy Extraordinary • I. Scurtu 1918-1940. The Way Governments were formed (II) • L. D. Grigorescu Petru Groza Against renaming the Streets • D. H. Mazilu Human Being is under Curse (II) • M. M. Székely Boyards and their Wives • V. Axenciuc The History of the Romanian National Currency: leu (II) • D. Ghyka Recollections (1920) • Th. Stanciu-Stănescu The Book in the XVIth-XVIIIth Centuries • I. Lăcustă In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) T. Maiorescu L'enseignement public sans politique • C. Mureșanu Le Traité de Trianon • V. V. Tilea – envoyé extraordinaire • I. Scurtu 1918-1940. Comment les gouvernements se formaient-ils (II) • L. D. Grigorescu Petru Groza contre la modification des noms des rues • D. H. Mazilu L'individu se trouve sous la malédiction (II) • M. M. Székely Images des boyards et leurs épouses • V. Axenciuc L'histoire de la monnaie roumaine: Leu (II) • D. Ghyka Souvenirs (1920) • Th. Stanciu-Stănescu Le livre aux XVI-XVIII siècles • I. Lăcustă À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Т. Майореску Государственное обучение вне политики • К. Муреșану Трианонский договор • В.В. Тилея - чрезвычайный посланник • И. Скурту 1918-1940 гг. Как создавались правительства (II) • Л.Д. Григореску Петру Гроза против изменения названий улиц • Д.Х. Мазилу Человек под властью проклятия (II) • М.М. Секей Барыни и барыни • В. Аксенчук История лее (II) • Д. Гика Воспоминания (1920 г.) • Т. Станчу-Стăнеску Книга в XVI-XVIII вв. • И. Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) T. Maiorescu Das öffentliche Unterricht ausser der Politik • C. Mureșanu Der Trianon-Vertrag • V.V. Tilea – Sonderbeauftragter • I. Scurtu 1918-1940. Wie sich die Regierungen bildeten (II) • L. D. Grigorescu Petru Groza gegen die Änderung der Strassennamen • D.H. Mazilu Der Mensch ist ein Fluch (II) • M. M. Székely Gestalten von Boyaren und Boyarinen • V. Axenciuc Die Geschichte des Leus (II) • D. Ghyka Erinnerungen (1920) • Th. Stanciu-Stănescu Das Buch in der XVI-XVIII Jhrdt. • I. Lăcustă In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia romana) T. Maiorescu Educación pública sin política • C. Mureșanu El Tratado de Trianón • V.V. Tilea – enviado extraordinario • I. Scurtu 1918-1940. Cómo se formaban los gobiernos (II) • L. D. Grigorescu Petru Groza contra la modificación de la denominación de las calles • D. H. Mazilu El hombre está la maldición (II) • M. M. Székely Rostros de boyards y boyardas • V. Axenciuc La historia de la moneda romana llamada: leu (II) • D. Ghyka Recuerdos (1920) • Th. Stanciu-Stănescu El libro durante los siglos XVI-XVIII • I. Lăcustă En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 315.09.91

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39
telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, București, România
Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);
90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)
Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la
<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>.
E-mail: mistoric@itcnet.ro

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 7 500

